

KİŞİLİĞİN BAŞLANGICI VE SONA ERMESİ

İÇİNDEKİLER

- Genel Hatlarıyla Kişiler Hukuku
 - Kişi ve Kişilik Kavramları
- Gerçek Kişiler
 - Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi
 - Yerleşim Yeri

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Hukukta kişi ve kişilik kavramlarının ne anlama geldiğini anlayabilecek,
 - Gerçek kişileri tanımlayıp açıklayabilecek,
 - Gerçek kişiliğin başlangıç ve sonunu öğrenebilecek,
 - Gaiplik kavramını açıklayabilecek,
 - Gerçek kişilerin yerleşim yerini ve özelliklerini öğrenebileceksiniz.

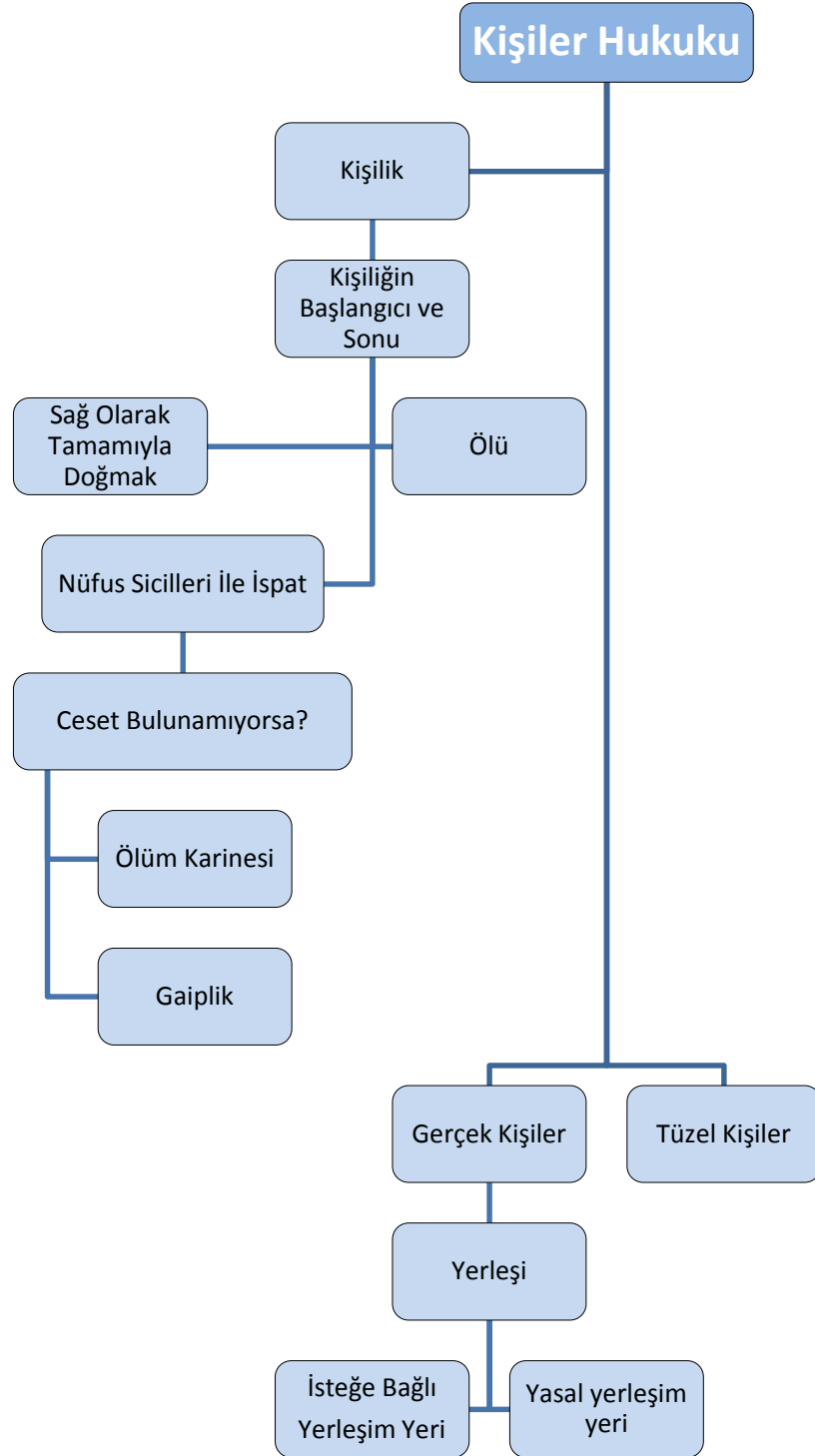
**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

MEDENİ HUKUK I

**Prof. Dr. Metin
İKİZLER**

ÜNİTE

8

GİRİŞ

Medeni hukukun bölümlerinden biri de kişiler hukukudur. Medeni Kanun'un başlangıç hükümlerinden sonra gelen ilk kitabı da kişiler hukuku kitabıdır. Kişiler hukuku gerçek ve tüzel kişilere ilişkin hükümler içermektedir. Kişi ve kişilik ile ilgili birçok konuyu düzenlemektedir.

Kişiler hukukunun Medeni Kanun'un ilk kitabı olması tesadüfi değildir. Kişi kavramı, kişiliğin anlamı, nasıl kazanıldığı, hükümleri, nasıl sona erdiği tüm hukuk dalları için önem arz eden konulardandır. Zira hukuk düzeni kişileri muhatap alır, onlara hitap eder; hakları onlara tanır ve kişilere sorumluluk yükler. İşte bu şekilde ne olduğu ortaya konulan bir kişi kavramından sonradır ki hukuk, bu kişinin; kişilik haklarını, evlenme koşullarını, miras bırakıp bırakamayacağını ve hatta mirasa hak kazanıp kazanamayacağını, mülk edinip edinemeyeceğini, ticari faaliyette bulunup bulunamayacağını, oy kullanıp kullanamayacağını, emekli olup olamayacağını vb. birçok konuyu düzene bağlar. Bu sayılanların muhatap olarak insanları çağrıştırdığı yadsınamaz. Ancak bilinmelidir ki, kişiler yalnız insanlardan ibaret değildir. Zaman içinde hukuk, insanlar dışında da muhataplar; *haklara sahip olabilen ve borç altına girebilen* varlıklar tanımıştır ki bunlar da kişilerdir. Yani kişi kavramı yalnız insanları ifade etmez; o insanı aşan bir anlam taşır. Nihayet artık belirtmek gerekir ki, birtakım kişi veya mal toplulukları da hukuk düzenince insanlar gibi kişi olarak tanınmıştır ve tıpkı insanlar gibi bunların da kişiliklerinin bir başlangıcı ve sonu bulunur.

Bu ünite de kişiler hukukuna ilişkin genel bir giriş yapıldıktan sonra, sadece gerçek kişiliğin başlangıcı ve sonu ile gerçek kişilerin yerleşim yerinin nasıl belirlendiği ve özellikleri üzerinde durulacaktır.

GENEL HATLARIYLA KİŞİLER HUKUKU

Kişiler Hukukunun Medeni Kanunla İlişkisi ve Kapsamı

Kişiler hukukunun düzenlendiği temel kanun Medeni Kanun'dur. Medeni Kanun'un başlangıç hükümlerinden sonra gelen ilk kitabı kişiler hukukuna ayrılmıştır. Bu kitapta önce gerçek kişilere, sonra da tüzel kişilere yer verilmiştir. Kişiliğin kazanılması, sona ermesi, hısımlık, yerleşim yeri vb. kişiler ve kişilik ile ilgili temel konular kişiler hukukunun konularındandır.

Kişiler hukukunun düzenlendiği temel kanun Türk Medeni Kanunu'dur.

Kişi ve Kişilik Kavramları

Kişi kavramı

İnsan ve kişi kavramları
özdeş kavram değildir.
İnsanlar hukuktaki
kişilerin sadece bir
bölümünü oluştururlar.

Medeni Kanun'un kişiler hukuku kitabının ilk maddesi olan TMK m. 8, "Her insanın hak ehliyeti vardır" hükmü ile başlar. Bununla birlikte insan ve kişi kavramları özdeş kavram değildir. İnsanlar hukuktaki kişilerin sadece bir bölümünü oluştururlar.

Kişilerin kimlerden oluştuğunun dolaylı yanıtı ise, aynı maddenin ikinci fıkrasından çıkar: *"...bütün insanlar....haklara ve borçlara ehil olmada..."* ifadesi, aslında yine insanları muhatap almasına rağmen, "haklara ve borçlara ehil olma"ya esaslı bir vurgu yapmaktadır. Gerçekten de hukukta, kişi olmanın ölçüsü ya da anlamı insan olmak değil, haklara ve borçlara ehil olmak, yani haklara ve borçlara sahip olabilmektir. Bu bakımdan kişi, hukuk düzenince muhatap alınan, hak edinebilen ve borç altına da girebilen varlıkları ifade eder [1, 3, 8]. Nitekim insanlar gerçek kişiler olarak anılırken, bunların dışında tüzel kişiler denen varlıkların da kişiliği vardır. Buna karşın, hayvan ve bitkiler kişi sayılmaz. Dolayısıyla bunların haklara ve borçlara sahip olabilmesi mümkün değildir.

Örnek

- Bir koyun veya köpeğin hukuken sahip olduğu evinden ve bundan doğan emlak vergisi borcundan söz edilemez.

Gerçek ve tüzel kişiler

Hukukta kişiler gerçek ve tüzel kişiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ikisinin dışında kalan bir kişilik türü yoktur.

Gerçek kişiler (hakiki şahıslar) ile insanların kişiliği kastedilir. Kölelik düzeninin ortadan kalkmasıyla, modern toplumlarda her insan, insan olmasından dolayı kişi sıfatını taşır olmuştur. Tüzel kişiler ise insanların dışında kalan çeşitli varlıklara kişilik tanınması ile ortaya çıkmıştır. Bunlara hükmi şahıslar da denmektedir.

Kişi, hakların ve borçların muhatabı olan özneyi ifade ederken; kişilik, kişinin ehliyetlerini, kişilik alanına giren değerleri ve kişisel durumların toplamını anlatan bir kavramdır.

Kişilik kavramı

Kişi ve kişilik her zaman aynı anlama gelmez. Bunlar bazen “*Gerçek kişiler (hakiki şahıslar) ile insanların kişiliği kastedilir*” cümlesinde olduğu gibi, aynı anlamda kullanılır. Bununla birlikte çoğunlukla kişilik ile kişi kavramından çok daha fazlası anlaşılır: Kişi, hakların ve borçların muhatabı olan özneyi ifade ederken; kişilik, kişinin ehliyetlerini, kişilik alanına giren değerleri ve kişisel durumların toplamını anlatan bir kavramdır. Böylece bir kişinin; hangi işlemleri tek başına yapıp yapamayacağı, amcası ile olan hısımlığının derecesi, evli olup olmaması, yaşam ilişkilerini yoğunlaştırdığı yer ile bağlantısı, şerefi, namusu ve sağlığı gibi merkezinde kendisinin olduğu çeşitli ilişki, değer ve durumların tamamı geniş anlamda kişiliğin kapsamı içinde yer alır.

GERÇEK KİŞİLER

Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi

Kişiliğin doğumla başlaması

İnsanların kişilik durumunu ifade etmek üzere gerçek kişilikten söz edilir. *Bu kişiliğin başlangıcı da insanın doğumuna kadar gider.* Gerçekten de TMK m. 28’e göre, kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar. Sağ olarak tamamıyla doğumdan kasıt, anasından ayrıldıktan sonra çocuğun bir an dahi olsa yaşamsal fonksiyonlarının devam etmiş olmasıdır. Bu açıdan önemli olan, çocuğun hem ölü doğmamış hem de tamamıyla doğmuş, anasından ayrılmış olmasıdır.

Doğduktan sonra çocuğun bir an dahi olsa soluk alıp vermesi sağ olarak doğmuş olduğu anlamına gelir. Bir kere sağ olarak tamamıyla doğmakla kişilik kazanılmış olacağından, artık bunun ne kadar sürdüğünün bu noktada bir önemi yoktur [2, 4].

Örnek

- İkiz bebeklerden birisi doğduktan sonra bir süre ağlamış ve sonra ölmüştür. Diğeri ise hiç ağlamamış, nefes almamıştır. Bu durumda ilki kişi sıfatını kazanmışken ikincisi bir süreliğine olsa da kişi sıfatı kazanamamıştır.

Diğer yandan, doğan çocuğun bazı organlarının eksik ya da sakat olması kişiliğin kazanılması açısından önem taşımaz. Hukukumuzda tamamıyla doğmak yeter, tam olarak doğmak aranmaz: İnsandan doğan insan sayılır.

Örnek

- Bebek dört bacaklı doğmuştur. Yaşamaktadır. Dört bacaklı doğması onun kişi sıfatını kazanmasını engellemez.

Cenin, ana rahmine düşmüş çocuk demektir. Cenin hak ehliyetini ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder (TMK m. 28/II).

Asıl kural, sağ olarak tamamıyla doğmak kişiliğin başlamasıdır. Bununla birlikte cenin için özel bir düzenlemeye gidilmiştir. Cenin, ana rahmine düşmüş çocuk demektir. Cenin hak ehliyetini ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder (TMK m. 28/II). Ancak bu durumda da kişiliğin kazanılmasında doğum önemlidir. Zira sağ olarak tamamıyla doğum gerçekleşmezse, yani çocuk düşer ya da ölü doğarsa kişilik kazanılmış olmaz. Örneğin, kadın gebeyken, kocası ölürse, çocuk doğduğunda, ana rahmine düştükten sonra babası öldüğünden, onun mirasçısı olacaktır. Ancak çocuk ölü doğarsa, kişilik kazanamayacağından kendisine herhangi bir miras payı düşmez. Görüldüğü gibi, *hak ehliyetinin başlangıcının ana rahmine düşülen ana kadar geriye götürülmesi, özellikle miras hukuku açısından önemli sonuçlar doğurur.*

Örnek

- Ali, gebe olan eşi Oya'dan boşanmış olsun. Oya'nın gebeliği sona ermeden, Ali'nin öldüğünü varsayalım. Eğer çocuk sağ olarak doğmazsa ve Ali'nin de başka çocuğu yoksa ölümü hâlinde mirası ana ve babasına geçecektir. Ancak eğer çocuk sağ olarak doğar fakat beş dakika sonra ölürse, artık kişilik kazanmış olacağından, Ali'nin tüm mirası ona kalır. Kendisi ölünce de, bu mirasın tamamı anasına, yani Oya'ya geçer. Dolayısıyla Oya, ilk durumda, Ali'nin mirasından hiç pay alamazken; ikinci durumda, Ali'den çocuğuna geçen mirasın tamamının sahibi olmaktadır.

Kişiliğin ölümle sona ermesi

Gerçek kişilerde, kişilik ölümle sona erer.

Sağ olarak tamamıyla doğmakla başlayan kişilik, kişi sağ olduğu müddetçe devam eder, ölümle de sona erer. *Ölümle birlikte artık kişinin haklara ve borçlara sahip olmasından söz edilemez.*

Ölüm anının tespiti ile ilgili olarak biyolojik ve beyinsel ölümden söz edilir. Biyolojik ölüm, kişinin soluk alıp vermesi gibi temel yaşam fonksiyonlarının sona ermesidir. Beyinsel ölüm ise bunun ötesinde kişinin beyin fonksiyonlarının sona ermesi ile gerçekleşir. Beyinsel ölüm, tıptaki gelişmeler sonucu daha sonra ortaya çıkmış bir kavramdır. Ölümün gerçekleşip gerçekleşmediğini belirleme işi esasen tıp bilimine aittir. Hukuki açıdan önemli olan, *kişinin temel yaşamsal işlevlerinin geri dönülemez şekilde sona erip ermediğidir.*

Sağ Olmanın ve Ölümün İspatı

Nüfus sicillerine dayanarak ispat

Bir kişinin menfaatleri belirli bir zamanda, bir kimsenin sağ ya da ölü olmasından etkilenebilir. Yahut da bir kişinin hakları, bir başkasının ölümü anında bir diğerinin sağ olup olmamasına bağlı olabilir. Yukarıdaki mirasla ilgili örnekte durum böyledir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda, bir kişinin sağ olup olmadığının ispatı önem kazanır.

Kişiliğin sona erdiğinin ispatı için, nüfusta sağ olarak gözüken bir kişinin artık ölü olduğunun ispatı gerekir.

TMK m. 29'a göre, bir hakkın kullanılması için bir kimsenin sağ ya da ölü olduğunu, belirli bir zamanda ya da başka bir kimsenin ölümünde sağ bulunduğunu ileri süren kimse, bu iddiasını ispat etmek zorundadır. *İspatta en önemli araç, nüfus sicilindeki kayıtlardır.* Bir kişinin doğduğunun ya da ölü olduğunun ispatı için bu kayıtlara dayanmak yeter. Ancak nüfus sicilinde kayıt yoksa ya da bulunan kaydın doğru olmadığı anlaşılırsa, gerçek durum her türlü kanıtla ispat edilebilir [5, 6].

Kişiliğin sona erdiğinin ispatı için, doğal olarak *nüfusta sağ olarak gözüken bir kişinin artık ölü olduğunun ispatı gerekir.* Bunun en kolay ve yaygın yolu ise bir kimsenin cansız bedeninin, yani cesedinin kanıt olarak ortaya konulmasıdır. Ancak öyle bazı durumlar olabilir ki, kişinin cesedine ulaşılamaz. Bazen de sorun, kişilerin ölü olduklarının ispatı ile değil, kimin kimden önce öldüğü ile ilgilidir. Tüm bunlar kişiliğin sona erip ermediğinde, miras ve diğer hakların kazanılması ve kaybedilmesinde önemlidir.

Bireysel Etkinlik

- Aşağıdaki kısımları okumadan önce, cesedini ortaya koymadan bir insanın öldüğünü nasıl ispat edebileceğiniz hakkında çözümler üretmeye çalışınız. Örneğin bir kişinin başka hiçbir şart aranmadan sadece iki tanık göstererek bir başkasının öldüğünü ispatlayabileceğini kabul edersek bundan ne gibi sakıncalar doğabilecektir?

İşte bu gibi ispat sorunlarını aşmak üzere Kanun’da birtakım karineler öngörülmüştür. Bu karinelerden ilki *kişiliğin sona ermesinin ispatında kolaylık sağlayan* ölüm karinesidir. Gaiplik kararı da ölüme benzer sonuçlar doğurur ve kaybolan kişinin öldüğüne karine teşkil eder. Bir diğer karine ise birlikte ölüm karinesidir ki, birden fazla kişinin hangisinin önce hangisinin sonra öldüğünün belirlenmesinde yararlı olmaktadır.

Ölüm Karinesi

Ölüm karinesine dayanan tarafın artık ölümün varlığını ispat etmesi gerekmez

TMK m. 31’e göre, bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır. Ölüm karinesine dayanan tarafın artık ölümün varlığını ispat etmesi gerekmez (Bu yolla ölümün varlığını ispatlamış olur).

Ölüm karinesine dayanabilmek için cesedi bulunamamış kişinin ölümüne kesin gözle bakılmasını gerektirecek durum ve şartlar içinde kaybolduğu ortaya konulmalıdır.

Örnek

- Bir uzay mekiği havalandıktan bir süre sonra infilak etmiş ve astronotların cesedine ulaşamamıştır.

Ölüm karinesine başvurulabildiği durumlarda, *o yerin en büyük mülki amirinin emriyle kaybolan kişi hakkında nüfus kütüğüne ölü kaydı düşürülür.*

Kanun, ilgililere, bu kişinin ölü veya sağ olduğunun mahkemece tespitini isteyebilme hakkı da tanımıştır (TMK m. 44/I).

Gaiplik

Bazen kaybolmalar, kişinin ölümüne kesin gözle bakılmasını gerektirecek şekilde gerçekleşmez. Bu takdirde *ölüm karinesinden yararlanılamaz*. Ancak kanun koyucu, hakları ölüme bağlı olanlara bu gibi durumlarda da ispat kolaylığı tanımıştır.

Gaiplik hükümleri, cesedi bulunamayan bir kişinin ölüm tehlikesi içinde kaybolduğunun veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamadığının ispatlanması yoluyla onun hakkında gaiplik kararı alınmasını sağlar. Hakkında gaiplik kararı alınmış kimseye gaip denir.

Gaiplik kararının şartları

Gaiplik kararının alınabilmesi için iki şartın birlikte gerçekleşmesi gerekir. Öncelikle hakkında gaiplik kararı verilmesi istenen kişi ölüm tehlikesi içinde kaybolmuş veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamamış olmalıdır. İkinci olarak da bu kimsenin ölümü hakkında kuvvetli bir olasılığın varlığı gerekir.

Ölüm karinesinden farklı olarak gaiplik karinesi için *kaybolan kişinin ölümüne kesin gözle bakılacak bir durumun varlığı aranmaz*. Buna kuvvetli bir olasılık bulunsun yeter [7, 10]. Örneğin, savaşa katılan bir askerin savaş bittikten sonra geri dönmemesi ve ölü ya da sağ olduğuna dair bir bilginin de yokluğu durumunda gaipliğine karar verilebilir.

Bir kimseden uzun zamandan beri haber alınamadığı durumlarda da gaipliğine karar verilmesi istenebilir. Burada da kişinin ölümüne kuvvetli bir olasılığın bulunması şartı aranır. Örneğin, düzenli bir aile hayatı olan bir kişinin bir gün işe gitmek için evden çıkması ve hiçbir neden yokken bir daha geri dönmemesi ve kendisinden haber alınamaması durumunda olduğu gibi.

Bir kimsenin ölümüne kuvvetli olasılık bulunsun da ölüm tehlikesi içinde kaybolmuş veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamamış olması tek başına gaipliğine karar verilmesine yetmez. Bu durumun belli bir süre devam etmiş olması da gerekir. Nitekim Kanun, gaiplik kararının istenebilmesi için, ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl veya son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olmalıdır (TMK m. 33/I). Dolayısıyla uzun zamandan beri haber alınamamadan söz edildiğinde, uzun zamandan en az beş yıllık bir süreyi anlamak gerekir.

Gaiplik kararı alınabilmesi için, ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl veya son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olmalıdır.

Ölüm karinesine dayanılmasından farklı olarak bir kimsenin kaybolması hâlinde gaipliğine karar verilebilmesi için mahkeme kararı gerekir.

Gaipliğe karar verilmesinin mahkemeden istenmesi

Ölüm karinesine dayanılmasından farklı olarak bir kimsenin kaybolması hâlinde gaipliğine karar verilebilmesi için mahkeme kararı gerekir. Bunun için, kişinin Türkiye'deki son yerleşim yeri; eğer Türkiye'de hiç yerleşmemişse nüfus sicilinde kayıtlı olduğu yer; böyle bir kayıt da yoksa anasının veya babasının kayıtlı bulunduğu yer mahkemesinde dava açılması gerekir (TMK m. 32/II). *Davaya bakmakla görevli mahkeme ise sulh hukuk mahkemesidir.*

Hakları, kaybolanın ölümüne bağlı olan herkes gaiplik kararı verilmesi için mahkemeye başvurabilir. Başvuruda bulunmaya hakkı olanlara, kaybolanın ölümü hâlinde kendilerine miras payı düşecek olanlar, kaybolanın alacaklıları örnek gösterilebilir. Diğer yandan, TMK m. 588'e göre, sağ olup olmadığı bilinmeyen bir kimsenin mal varlığı veya ona düşen miras payı on yıl resmen yönetilirse ya da mal varlığı böyle yönetilenin yüz yaşını dolduracağı süre geçerse, Hazine'nin istemi üzerine o kimsenin gaipliğine karar verilir [9, 10].

Gaiplik istemi üzerine mahkeme, hemen gaiplik kararı veremez. Önce, akabinde altı ay beklenmesi gereken bir ilanda bulunur. İlanın amacı, kaybolan kişi hakkında bilgisi bulunan kimselerin, bu bilgilerini mahkemeye paylaşmalarıdır. Zira kaybolan kişinin şimdi nerede olduğunu, yaşayıp yaşamadığını bilenler olabilir. İlan sayesinde bunlardan alınacak bilgiyle gaiplik kararı verilmesine gerek kalmayabilir. Hatta ilan yoluyla hakkında yapılan başvuruyu öğrenen kaybolan kimsenin kendisi de ortaya çıkabilir. Tüm bu hâllerde kaybolan kişi hakkındaki belirsizlik artık ortadan kalkacağından gaiplik istemi düşecektir (TMK m. 34). İlandan sonuç alınmaz, altı aylık süre içerisinde de kaybolan kişinin durumunda bir değişiklik olmaz ise, mahkemece gaiplik kararı verilir. Bu karar, hâkimin bildirmesi ile de ölüm kütüğüne kaydolunur (TMK m.45).

Böylece, *ilan süresi ile birlikte hesaplandığında*, ölüm tehlikesi içinde kaybolan bir kişinin gaipliğine karar verilebilmesi için geçmesi gereken asgari süre, (olay tarihinden itibaren) bir yıl altı aydır. Bu asgari süre, kendisinden uzun zamandır haber alınamayanlar içinse beş yıl altı ay olmaktadır.

Gaiplik kararının sonuçları

Gaiplik kararının verilmesiyle birlikte, hakkında gaiplik kararı verilmesi istenen kişi gaip konumuna geçer ve kişiliği son bulur. Gaiplik kararının varlığı *kişinin öldüğüne karine teşkil eder* ve artık ölüme bağlı haklar, *aynen gaibin ölümü ispatlanmış gibi* kullanılır (TMK m. 35).

Gaiplik kararı da ölüm karinesi gibi, bir kişinin ölümünün ispatında kolaylık sağlamaktadır. Ancak sonuçları açısından ikisi arasında farklar vardır. Zira ölüm karinesine göre, gaiplik hâlinde, gaibin geri dönme ihtimali çok daha fazladır. Bu

Hakkında gaiplik kararı verilen kişi, gaip konumuna geçer ve kişiliği son bulur.

durumun etkileri özellikle miras hukukunda görülür: Gerçi ölüm ve ölüm karinesinin uygulandığı hâllerde olduğu gibi, gaiplikte de miras bırakanın (gaibin) mal varlığı mirasçılara geçer. Ancak gaiplikte, gaibin mirasçıları veya mirasında hak sahibi olan kişiler, tereke malları kendilerine teslim edilmeden önce, bu malları geri döndüğünde gaibe vereceklerine ilişkin güvence göstermek zorundadırlar. Güvencenin süresi; ölüm tehlikesi içinde kaybolma durumunda beş yıl, uzun zamandan beri haber alınamama durumunda on beş yıl ve herhâlde en çok gaibin yüz yaşına varmasına kadardır TMK m. 584/II).

Gaiplik evliliği
kendiliğinden sona
erdirmez.

Gaipliğin, ölüm ve ölüm karinesinden bir diğer farklı sonucu aile hukukunda görülür. Gerek ölüm gerekse ölüm karinesine dayanıldığı durumlarda, ölenin evliliği kendiliğinden sona erer. Oysa *gaiplik evliliği kendiliğinden sona erdirmez*. Gaiplik hâlinde evliliğin sona ermesi için, gaibin eşinin evliliğin feshini istemesi gerekir. Bunun için, gaibin eşi ayrı bir dava açabileceği gibi, gaiplik başvurusu sırasında da istemde bulunabilir. Ayrı bir dava ile evliliğin feshi isteniyorsa yetkili mahkeme, davacının (gaibin eşinin) yerleşim yeri mahkemesidir (TMK m. 131). Feshedilmedikçe evliliklerinin devam ediyor olması, gaibin eşini, gaibin mirasından pay almaktan, yani ona mirasçı olmaktan mahrum etmez [2, 8].

Gaiplik kararı ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı günden başlayarak hüküm doğurur (TMK m. 35/I). Yani bir kere gaiplik kararı verilmekle kişi, bu kararın verildiği andan değil, ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı günden itibaren gaip olmaktadır. Bunun anlamı, *gaiplik kararının geriye etkili olarak hüküm ifade etmesidir*. Dolayısıyla gaibin mirasçılarının belirlenmesi gibi zamanın geçmesinden etkilenebilecek tüm durumlarda *başlangıca gidilerek bu ana göre bir değerlendirme yapılmalıdır*.

Örnek

- Gaipten son haber alındığı tarihten iki yıl sonra ölen eşi, gaiplik kararı verildiğinde hayatta olmamasına rağmen, gaibin mirasçısı olacaktır.
- Bu takdirde gaipten eşine düşen miras payının hesaplanarak eşin kendi mirasçılara paylaştırılması gerekir.

Birlikte Ölüm Karinesi

Bir kimsenin sağ olup olmadığının ya da ölüp ölmediğinin belirlenmesi kadar, ne zamana kadar sağ olduğunun veya ne zaman öldüğünün bilinmesi de önemlidir.

Birlikte ölüm karinesi, birden çok kişinin hangisinin önce veya sonra öldüğünün tam olarak belirlenememesi sorununa bulunan bir çözümdür.

Zira *ölümle kişilik sona ereceğinden*, bu andan sonra artık ölen açısından bir hakkın elde edilmesinden ya da bir borcun yüklenilmesinden söz edilemeyecektir.

Özellikle bir hakkın doğumunun bir başkasının ölümünde sağ olmaya bağlandığı durumlarda ölüm anının belirlenmesi özel bir önem taşımaktadır. Nitekim miras hukukunda, mirasçı olabilmek için miras bırakanın ölümü anında sağ olmak şarttır (TMK m. 580). Dolayısıyla bir kimsenin diğerinden önce ölüp ölmediğinin belirlenmesi, *onun ölenin mirasçısı olup olmadığı açısından da* araştırılmalıdır.

Ancak bazen birden fazla kişinin ölümü kesin olarak bilinse bile, bunlardan hangisinin önce hangisinin sonra öldüğünün ispatı güçlük arz eder.

Örnek

- Cephede bulunan iki kardeşin cesetleri ailelerine teslim edilmiş olsa da hangisinin önce öldüğü belirsiz kalmıştır.
- Heyelan altında kalan bir evde bulunanlardan hangisinin önce öldüğü belirlenememiştir.

Yukarıdaki örneklerde kişiler aynı ortamda veya bir arada bulunuyorken gerçekleşen ölümler vardır. Bununla birlikte, aynı yerde ve birlikte gerçekleşmeyen ölümler için de, öncelik-sonralık açısından kişilerin ölüm anını belirlemek güçlük arz edebilir.

Örnek

- İki kardeşten biri cephede, diğeri evinde bir yangında ölmüş ve fakat hangisinin önce öldüğü tespit edilememiştir.

İşte TMK m. 29/II'ye göre, birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse, hepsi aynı anda ölmüş sayılır. Buna birlikte ölüm karinesi denir. Böylece haklarında birlikte ölüm karinesine başvuru olanlar, birinin ölümü anında diğeri sağ olmadığı için, birbirlerinin mirasçısı olamazlar.

Gerek ölüm karinesi gerekse gaiplik kararı gibi, birlikte ölüm karinesi de kesin karine olmayıp adi karine niteliğindedir [4, 10]. Dolayısıyla bu karinenin aksi her türlü delille ispatlanabilir.

Yerleşim Yeri

Kavram ve önemi

Hukukumuzda bir kişiye karşı açılacak davalar, kural olarak onun yerleşim yerinde açılır.

Kişilerin, hukuken, başkaları ile olan yakınlığı önemli olduğu gibi, bir yer ile olan yakınlığı da önemlidir. Zira hukukta kişilerle ilgili belirli bir yerde gerçekleştirilmesi gereken birçok işlem, eylem ve ilişkiler vardır. Bu belirli yerin, kişinin kendisini en fazla bağlı hissettiği yer olması, hayat faaliyetlerinin ve kişisel ilişkilerinin odağında bulunan yer olması ise gayet makuldür. İşte *kişinin işi, ailesi veya diğer kişilerle ilişkilerinin yoğunlaştığı bu yere yerleşim yeri veya eski ifadesiyle ikametgâh denmektedir.*

Hukukumuzda bir kişiye karşı açılacak davalar, kural olarak onun yerleşim yerinde açılır (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 6/I). Gaiplik kararının neredeki mahkemeden isteneceği sorunu, gene kaybolan kişinin yerleşim yeri esas alınarak çözümlenir (TMK m. 32/II).

Sözleşme ilişkileri açısından da yerleşim yeri özel bir öneme sahiptir. Aksi taraflarca kararlaştırılmadıkça, *para borçları alacaklının yerleşim yerinde ödenmelidir.* Para borçları ve belirli bir şeyin teslimine ilişkin olanlar hariç, ifa yerini tarafların anlaşarak belirlemediği tüm borçlar, borçlunun –borcun doğumu anındaki– yerleşim yeri belirlenerek orada ifa edilir (Türk Borçlar Kanunu m. 89).

Aile hukukunda, evlilik birliğinin korunmasına yönelik önlemler konusunda yetkili mahkeme, eşlerden herhangi birinin yerleşim yeri mahkemesidir (TMK m. 201/I). Miras hukukunda çeşitli meselelerde miras bırakanın yerleşim yerine atıfta bulunulur (örneğin TMK m. 576, 589). Miras, miras bırakanın yerleşim yerinde açılır. Miras bırakanın tasarruflarının iptali, tenkisi, mirasın paylaşılması, miras sebebiyle istihkak davaları hep bu yerleşim yeri mahkemesinde görülür. Daha birçok konuda ve birçok hukuk dalında kişilerin yerleşim yeri esas alınmıştır.

Hukuki açıdan bu denli önemli olan yerleşim yerini Medeni Kanun; *bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer* olarak tanımlamaktadır (m. 19/I).

Yerleşim Yerine İlişkin Temel İlkeler

Yerleşim Yerinin Zorunluluğu İlkesi

Kişilerin bir yerle bağlantısı bu kadar önemli olunca, bir yerleşim yeri edinip edinmemek de aslında isteğe bağlı olmaktan çıkmaktadır. Gerçi, TMK m. 19/I'e

göre, *bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerin* yerleşim yeri olacağı hatırlandığında, yerleşim yerinin belirlenmesinde kişinin iradesinin, niyetinin önemi hemen göze çarpmaktadır. Ancak böyle bir irade ortaya koymayanlar ya da koyamayanlar için de Kanun bir yerleşim yerinin varlığını zorunlu tutmaktadır. Nitekim önceki yerleşim yeri belli olmayan veya yabancı ülkedeki yerleşim yerini bıraktığı hâlde Türkiye'de henüz bir yerleşim yeri edinmemiş olan kimsenin hâlen oturduğu yer, yerleşim yeri sayılır (TMK m. 20/II). Böylece iradi bir yerleşim yeri olmayanların veya bu yeri belirlenemeyenlerin oturdukları yer, yani konutlarının bulunduğu yer yerleşim yerleri sayılmaktadır. TMK m. 21/I C.1'e göre yerleşim yeri belirlenemeyen çocukların da oturma yerleri yerleşim yerleri sayılır (TMK m. 21/I C.2). Öte yandan yine Kanun gereği, bir yerleşim yerinin değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır (TMK m. 20/I). Bu bakımdan kişinin sürekli kalma niyetiyle bir yerde oturmaktan vazgeçmesi her zaman mümkün olmakla birlikte, yenisini edinene kadar eski yerleşim yeri gene de yerleşim yeri olarak kabul edilecektir. Görüldüğü gibi, tüm bu hâllerde aslında kişinin yerleşim yeri olmayan bir yer böyle sayılmakta ve kimse yerleşim yersiz bırakılmamaktadır. Bu durum yerleşim yerinin zorunluluğu ilkesinin bir gereğidir [3, 10]. Son olarak şunu da belirtelim ki, kişinin iradesinin dışında belirlenen bu yerleşim yerlerini ifade etmek üzere itibari (saymaca) yerleşim yeri ifadesi kullanılmaktadır.

Kişinin iradesinin dışında belirlenen bu yerleşim yerlerini ifade etmek üzere itibari (saymaca) yerleşim yeri ifadesi kullanılmaktadır.

Bireysel Etkinlik

- Hukuk düzeninin kişileri bir yerle bağlantılı kılmasının, bir yerleşim yerine sahip olunmasını zorunlu tutmasının nedenlerini tartışınız.

Yerleşim Yerinin Tekliği İlkesi

Bir kimsenin aynı zamanda birden çok yerleşim yeri olamaz.

Yerleşim yeri ile ilgili cevaplandırılması gereken bir başka nokta, bir kişinin birden fazla yerleşim yerinin olup olamayacağıdır. Örneğin bir kişinin sürekli kalma niyetiyle oturduğu birden fazla yer olamaz mı? Medeni Kanun bu soruya çok açık ve net bir cevap vermektedir: Bir kimsenin aynı zamanda birden çok yerleşim yeri olamaz (TMK m. 19/II). Bu ilkeye, yerleşim yerinin tekliği ilkesi denir. Bu nedenle yeni bir yerleşim yeri edinen kimse, eskisini kaybeder. Bu süreçte ne yerleşim yersiz kalmış, ne de iki yerleşim yeri edinmiş olur.

Örnek

- Tokat'ta yaşamını sürdüren bir kişinin, Çeşme'de de yazlığı bulunmaktadır. Bu kişi için hem Tokat hem de Çeşme yerleşim yeri olmaz.

Yerleşim Yerini Edinme Şekilleri

İsteğe bağlı yerleşim yeri

“Yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir.” (TMK m. 19/I).

Yerleşim yerinin edinilmesinde ana kural TMK m. 19/I’de yer alan kuraldır. Buna göre, bir yerde sürekli kalma niyetiyle oturmakla *kişiler, kendi yerleşim yerlerini kendileri seçmiş olurlar.*

Bir yerin isteğe bağlı yerleşim yeri, yani kişinin iradi yerleşim yeri olabilmesi için iki unsurun bir arada gerçekleşmesi gerekir. Bunlardan biri subjektif diğeri ise objektiftir.

Subjektif unsur, kişinin bir yerde sürekli kalma niyetinin varlığıdır. Sürekli kalma niyeti olmadıktan sonra, bir yerin, kişinin isteğe bağlı yerleşim yeri olması olanağı yoktur. Fiilen başka bir yerde bulunması dahi sürekli kalma niyetinin olduğu yeri, yerleşim yeri olmaktan çıkarmaz [3, 7]. Nitekim bu son söylenen aynı zamanda bir kanun hükmüdür. Gerçekten TMK m. 22’ye göre, bir öğretim kurumuna devam etmek için bir yerde bulunma ya da eğitim, sağlık, bakım veya ceza kurumuna konulma, yeni yerleşim yeri edinme sonucunu doğurmaz.

Örnek

- Kişinin, okumak için gittiği ve bu nedenle en az 4 yıl kalacağı bir yer de sürekli yerleşmek niyeti oluşmadıkça, onun yerleşim yeri olmaz.
- Ancak, bu kimsenin okuduğu yerde sürekli kalma niyeti olursa yerleşim yeri artık orası olacaktır.

Yerleşim yerinin seçiminde ortaya konan irade ya da niyet, bir hukuki işlem olmayıp kendisine hukuki sonuçlar bağlanan bir olay niteliğindedir.

Objektif unsur ise, bir yerde oturuyor olmaktır. Dolayısıyla kişinin hiç oturmadığı bir yerin, örneğin Rize’deki bir kimse için İstanbul’un, isteğe bağlı yerleşim yeri olması mümkün değildir. Ancak bir kere sürekli kalma niyetiyle oturduktan sonra, kişinin bu yerden çeşitli nedenlerle ayrılması oranın yerleşim yeri olmasını etkilemez. Bir başka deyişle, süreklilik niyette aranır yoksa oturmakta değil.

Yasal yerleşim yeri

Asıl olan kişilerin yerleşim yerlerini kendilerinin seçmesi olmakla birlikte, bazı kişiler için kanun bu kuraldan ayrılmıştır. Nitekim velayet ve vesayet altında bulunanlar için isteğe bağlı yerleşim yeri söz konusu olmaz.

Velayet altında bulunan bir çocuğun yerleşim yeri, ana-babasının yerleşim yeridir (TMK m. 21/I).

Velayet altında bulunan çocukların yerleşim yerleri, ana ve babaların yerleşim yeridir (TMK m. 21/I). Burada ana ve babanın ortak yerleşim yeri olmamasından bir sorun doğabilir. Zira önceki Medeni Kanun’da yer alan; kocanın yerleşim yerini karının yerleşim yeri sayan kural, yeni Medeni Kanun’da alınmamıştır. Bunun anlamı eşlerin birbirinden ayrı yerleşim yerlerinin olabileceğidir. Bu gibi durumlarda çocuğun oturduğu yeri yerleşim yeri olarak kabul etmek isabetli olabilir. Bu çözüm TMK m. 21/I’de yer alan; “...*çocuğun yerleşim yeri, ...ana ve babanın ortak yerleşim yeri yoksa, çocuğun kendisine bırakıldığı ana veya babanın yerleşim yeridir. Diğer hâllerde çocuğun oturma yeri, onun yerleşim yeri sayılır.*” kuralına da aykırı olmaz. Öte yandan yukarıdaki hükümden anlaşılacağı üzere, eşlerin ayrı yaşadığı durumlarda çocuğun kendisine bırakıldığı tarafın yerleşim yeri çocuğun da yerleşim yeridir. Boşanma veya evliliğin iptalinde ise önemli olan velayet hakkının kime bırakıldığıdır. Velayet hakkı ana-babadan kimdeyse, çocuğun yerleşim yeri de onun yerleşim yeridir. Çocuğun üzerinde ana ve babanın velayeti yok ve çocuk bunlardan birinin korumasında da değilse, artık çocuğun oturma yeri onun yerleşim yeri sayılacaktır ki daha önce bu takdirde

itibari yerleşim yerinden söz edileceği belirtilmişti. Çocuğun evlat edinilmesi hâlinde ise, evlat edinenin yerleşim yeri çocuğun da yerleşim yeri olacaktır.

Vesayet altındaki kişilerin yerleşim yeri ise, bağlı oldukları vesayet makamının bulunduğu yerdir.

Vesayet altındaki kişilerin yerleşim yeri ise, bağlı oldukları vesayet makamının bulunduğu yerdir (TMK m. 21/II). Vesayet makamından kasıt sulh hukuk mahkemesi olduğuna göre (TMK m. 397/II), bu mahkemenin bulunduğu yer vesayet altındaki kişinin yerleşim yeridir. Vesayet altındaki kişilerin bu şekilde belirlenen yerleşim yeri, vesayet makamı sulh hukuk mahkemesinin kararı ile değişebilir (TMK m. 462/14. bent). Bu durumda artık kararı veren sulh hukuk mahkemesinin o kişi açısından vesayet makamı niteliği sona erer ve topyekûn vesayet idaresi yeni yerleşim yerindeki vesayet dairelerine devredilir.

Görüldüğü gibi, *yasal yerleşim yerinin belirlenmesinde kişinin iradesine bakılmamaktadır*. Bu nedenle bazı yazarlar yerleşim yerini, iradi ve yasal yerleşim yeri olarak ikiye ayırmakta ve itibari yerleşim yerine ilişkin bilgileri de yasal yerleşim yeri başlığı altında vermektedirler. Bazı yazarlar ise üçlü bir ayrımı tercih etmekte, yerleşim yerinin edinilmesi açısından; isteğe bağlı, yasal ve itibari yerleşim yerinden söz etmektedirler [2, 3, 4, 8, 10].

Özet

• GENEL HATLARIYLA KİŞİLER HUKUKU

• Kişi ve Kişilik Kavramı

• Kişi Kavramı

• Kişi bir hukuki kavramdır ve hukuk düzenince muhatap alınan, hak edinebilen ve borç altına da girebilen varlıkları ifade eder.

• Kişilik Kavramı

• Kişilik ise, kişinin ehliyetleri, kişilik alanına giren değerleri ve kişisel durumların toplamını anlatan bir kavramdır.

• Gerçek ve Tüzel Kişiler

• Hukukumuzda insanlar dışındaki bazı varlıklar da hukuki açıdan kişi sıfatını taşırlar. İnsanlara gerçek kişi denirken, bunlara tüzel kişi denmektedir.

• Gerçek kişilerde kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer.

• GERÇEK KİŞİLER

• Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi

• Kişiliğin doğumla başlaması

• Sağ olarak tamamıyla doğumdan kasıt, anasından ayrıldıktan sonra çocuğun bir an dahi olsa yaşamsal fonksiyonlarının devam etmiş olmasıdır. Ancak çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder. Ana rahmine düşmüş çocuk cenin olarak adlandırılır.

• Kişiliğin ölümle sona ermesi

• Ölümle kişilik sona erer.

• Sağ Olmanın ve Ölümün İspatı

• Nüfus sicillerine dayanarak ispat

• Doğum ve ölüm, nüfus sicilindeki kayıtlarla ispat olunur. Kişinin cesedinin bulunamadığı durumlar için hukukumuzda ölüm karinesi ve gaiplik kurumu devreye girer.

• Ölüm Karinesi

• Ölüm karinesine göre bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır.

Özet (Devamı)

- Gaiplik**

- Gaiplik kararının verilmesiyle birlikte, hakkında gaiplik kararı verilmesi istenen kişi gaip konumuna geçer ve kişiliği son bulur. Gaiplik kararı ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı günden başlayarak hüküm doğurur.

- Birlikte Ölüm Karinesi**

- Bunların dışında bir de birlikte ölüm karinesi vardır. Bu karineye göre, birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse, hepsi aynı anda ölmüş sayılır. Bunun en önemli sonuçlarından biri, aynı anda ölmüş kişilerin birbirinin mirasçısı olamamasıdır.

- Yerleşim Yeri**

- Kişiler hukukunun önemli bir kavramı da yerleşim yeridir. Yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir. Hukukumuzda kişilerin yerleşim yeri edinmesi zorunludur. Bu nedenle bir yerleşim yerinin değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır. Yerleşim yeri ile ilgili bir başka esas ise yerleşim yerinin tekliği. Bir kimsenin aynı zamanda birden çok yerleşim yeri olamaz. Velayet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babasının yerleşim yeridir. Vesayet altındaki kişilerin yerleşim yeri ise bağlı oldukları vesayet makamının bulunduğu yerdir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisinde cenin ile ilgili doğrudur?
 - a) Cenin ileride gerçek ya da tüzel kişi olabilecek bir ön kişiliktir.
 - b) Cenin ile gaip aynı anlama gelmek üzere kullanılan iki kavramdır.
 - c) Cenin, ana rahmine düşmüş çocuk demektir.
 - d) Cenin ölü doğmuş çocuğa denir.
 - e) Nüfus kütüğüne henüz kaydedilmemiş, yeni doğmuş çocuğa cenin denir.
2. Kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kişi hakkında gaiplik kararı istenebilmesi için geçmesi gereken en az süre aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) 6 ay
 - b) 1 yıl
 - c) 1,5 yıl
 - d) 4,5 yıl
 - e) 5 yıl
3. Gaiplik ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
 - a) Bir kimsenin hukuken gaip olarak kabul edilebilmesi için bu yönde bir mahkeme kararına ihtiyaç vardır.
 - b) Hakları kaybolanın ölümüne bağlı olan herkes gaiplik kararı verilmesi için mahkemeye başvurabilir.
 - c) İlan üzerine gaipliği istenen kişi ortaya çıkarsa gaiplik istemi düşer.
 - d) Gaiplik kararı üzerine verilmesi gereken güvencenin süresi; her hâlükârda on yıldan fazla olamaz.
 - e) Gaiplik evliliği kendiliğinden sona erdirmez.
4. Gaiplik kararı verilebilmesi için yapılması gereken ilanın süresi ne kadardır?
 - a) 3 ay
 - b) 6 ay
 - c) 9 ay
 - d) 1 yıl
 - e) 5 yıl

5. Aşağıdakilerden hangisi yerleşim yeri ile ilgili kurallara göre doğrudur?
- a) 16 yaşındaki A, İzmir’de öğrencidir. Ailesinin yerleşim yeri Bursa’dır. O hâlde A’nın yerleşim yeri Bursa’dır.
 - b) A, Adana’daki yerleşim yerini terketmiş ve başka bir yerleşim yeri edinmemiştir.
 - c) A’nın hem İzmir hem de Adana’da yerleşim yeri vardır.
 - d) A’nın anne-babası boşanmış, velayet anneye bırakılmıştır. Bu durumda A’nın yerleşim yeri isteğine göre, anasının ya da babasının yerleşim yeri olur.
 - e) Bir yerin isteğe bağlı yerleşim yeri olabilmesi için, kişinin fiilen orada oturması zorunludur.
6. Kişiler hukuku aşağıdaki hukuk dallarından hangisi ile farklı hukuk dalı altında yer alır?
- a) Aile hukuku
 - b) Miras Hukuku
 - c) Ticaret Hukuku
 - d) Eşya Hukuku
 - e) Borçlar Hukuku
7. Gerçek kişilerin kişiliğinin başlangıcı aşağıdakilerden hangisinde tam olarak ifade edilmiştir?
- a) Kişilik, çocuğun sağ olarak doğduğu anda başlar.
 - b) Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar.
 - c) Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduktan sonra nüfus siciline kaydıyla başlar.
 - d) Kişilik, çocuğun doğumundan sonra adının verilmesi ile başlar.
 - e) Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğunun sicile kayıt ve ilanı ile başlar.
8. Kişinin soluk alıp vermesi gibi temel yaşam fonksiyonlarının sona ermesine ne ad verilir?
- a) Biyolojik ölüm
 - b) Beyinsel ölüm
 - c) Tıbbi ölüm
 - d) Fiziksel ölüm
 - e) Hukuki ölüm

9. Ölümüne kesin gözüyle bakılan bir durum içinde kaybolan kimsenin ölmüş olarak nitelendirilmesine ne ad verilir?

- a) Gaiplik karinesi
- b) Birlikte ölüm karinesi
- c) Ölüm karinesi
- d) Ölüm faraziyesi
- e) Gaiplik faraziyesi

10. Gaibin eşi evliliğin feshi davası açmak istiyor ise bu davayı aşağıdakilerden hangisinde açmalıdır?

- a) Gaibin son yerleşim yerinde
- b) Gaibin mirasçılarından herhangi birinin yerleşim yerinde
- c) Gaibin nüfusa kayıtlı olduğu yerde
- d) Evliliğin gerçekleştiği yerde
- e) Kendi yerleşim yerinde

Cevap Anahtarı

1.c ,2.e,3.d,4.b,5.a,6.c,7.b,8.a,9.c,10.e

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Akıntürk, T. ve Karaman, D. A. (2012). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta.
- [2] Akipek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- [3] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [4] Dural, M. ve Öğüz, T.(2017). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- [5] Hatemi, H. (2017). *Kişiler Hukuku*, İstanbul: XII Levha.
- [6] Helvacı, S. (2017). *Gerçek Kişiler*, İstanbul: Legal.
- [7] İnan, A. N. (2014). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [8] Oğuzman,K., Seliçi,Ö. ve Oktay-Özdemir,S. (2016). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- [9] Özkan, H. (2017). *Türk Medeni Yasası ve Uygulaması, Başlangıç ve Kişiler Hukuku*, İstanbul: Legal.
- [10] Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.

GERÇEK KİŞİLERİN HAK VE FİİL EHLİYETLERİ

İÇİNDEKİLER

- Hak Ehliyeti
- Fiil Ehliyeti
 - Fiil Ehliyetinin Şartları
 - Fiil Ehliyetlerine Göre Kişilerin Sınıflandırılması

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Hak ehliyeti ile fiil ehliyeti kavramının ne anlama geldiğini anlayabilecek,
 - Hak ehliyetinin nasıl kazanıldığını ve hukuki özelliklerini anlayabilecek,
 - Fiil ehliyetinin şartlarını ve bunların özelliklerini öğrenebilecek,
 - Sahip oldukları fiil ehliyetinden, kişilerin işlem ve fiillerinin nasıl etkilendiğini anlayabileceksiniz.

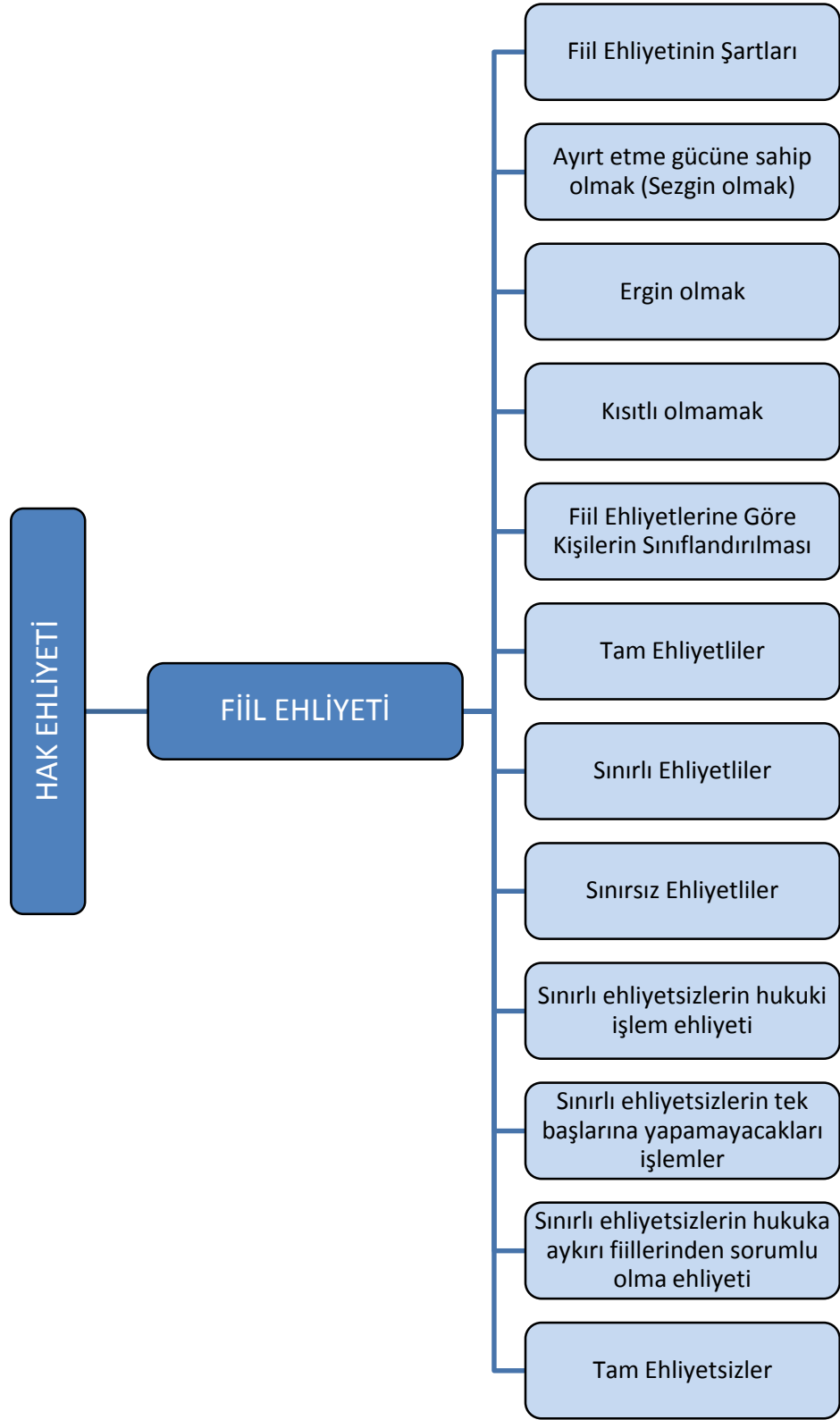
**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

MEDENİ HUKUK I

**Prof. Dr. Metin
İKİZLER**

ÜNİTE

9

GİRİŞ

Gerek gerçek kişiler gerekse tüzel kişiler olsun kişinin söz konusu olduğu yerde, hukukta hak ve fiil ehliyetleri gündeme gelir. *Ehliyet* burada bir iktidara, bir güce işaret eder; bir iktidara, bir güce sahip olmayı anlatır. Bu bakımdan hak ve fiil ehliyetleri de kişilerin hak ve fiil yönünden iktidarını irdeler. Nitekim hak elde etme gücü ve borç edinebilme, hak ehliyeti kavramı altında sorgulanır. Kişinin fiilleri ile hukuki sonuç doğurma gücü ise fiil ehliyeti altında incelenir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, hak ehliyeti ve fiil ehliyeti kavramları birbirinden farklılık arz eder. Hak ehliyetine sahip olan iki kişinin fiil ehliyeti açısından durumları pekâlâ birbirinden farklı olabilir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, hak ehliyeti olmayan bir kişinin fiil ehliyeti gündeme gelmez ve inceleme konusu yapılmaz. Bir başka deyişle hak ehliyeti olmayan bir varlığın fiil ehliyeti vardır denemez.

Hak ve fiil ehliyetleri, hem gerçek hem de tüzel kişiler açısından kavram olarak aynıdır fakat bu iki kişi türüne göre farklı özellikler gösterir. Bu nedenle Türk Medeni Kanunu'nda gerçek kişiler açısından hak ve fiil ehliyetleri incelendikten sonra, tüzel kişilerin ehliyetlerine ilişkin düzenlemelere ayrıca yer verilmiştir. Bu ünite de gerçek kişilerin hak ve fiil ehliyetlerinin özellikleri üzerinde durulacaktır. Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetlerinin özelliklerine ise bir başka ünite de yer verilecektir.

HAK EHLİYETİ

Hak ehliyeti denince, kişilerin haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneği ya da iktidarı anlaşılır.

Kişiler hukukunun en esaslı konularından biri kişilerin ehliyetleridir. Kişilerin ehliyetlerinden söz edildiğinde de akla, hak ve fiil ehliyetleri gelir. Bu ikisi kişilik kavramının içinde değerlendirilir.

Hak ehliyeti denince, kişilerin haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneği ya da iktidarı anlaşılır [1, 7].

Örnek

- “Ali’nin hak ehliyeti vardır” demek, “Ali bir hakkın sahibi ve bir borcun borçlusu olabilir.” demektir.

Hak ehliyetinin usul hukukundaki karşılığı taraf ehliyetidir.

Kişinin cinsiyeti, dini, etnik kökeni hak ehliyetinin ortadan kaldırılmasına neden olamaz.

Hak ehliyetinin usul hukukundaki yansıması taraf ehliyetidir. Taraf ehliyeti, bir kimsenin mahkeme önünde davacı veya davalı olabilmesini, gösterilebilmesini sağlar.

“Her insanın hak ehliyeti vardır.” (TMK m.8) kuralı gereği, hukukumuzda her gerçek kişinin hak ehliyeti de kendiliğinden var olmaktadır. Hukukumuzda, hak ehliyeti olmayan bir kişi düşünülemez. Bu açıdan hak ehliyeti ile kişi kavramı birbirine sıkı şekilde bağlıdır. Nitekim daha önce, kişilerin *haklara ve borçlara sahip olabilen varlıkları* ifade ettiğine değinilmişti.

Her insanın sahip olabilmesi dolayısıyla, hak ehliyeti *genellik* göstermektedir. Bunu “bütün insanlar” diye başlayan, TMK m.8/II de teyit eder. Keza aynı fıkrada insanların haklara ve borçlara sahip olmada eşitliği de zikredilmiştir ki, hak ehliyetine sahip olmada insanlar arasında eşitlik esastır. Kişinin cinsiyeti, mal varlığı, dini, etnik kökeni, yaşı vb. özellikleri hak ehliyetinin durdurulması, sınırlanması ya da ortadan kaldırılmasına neden olamaz.

Hukuktaki birçok ilke gibi, buradaki eşitlik ilkesinin de bazı istisnaları vardır. Durumun özelliklerinden kaynaklanan böyle istisnaların olabileceği zaten m. 8/II’de *“hukuk düzeninin sınırları içinde”* eşitliğin söz konusu olabileceği ifade edilerek hükme alınmıştır.

Bu istisnalar aslında eşitlik kuralına zarar vermez. Çünkü bu istisnalar kişilerin farklılıklarından doğan özel durumlarına hitap eder. Öte yandan, bu istisnai durumlarda dahi *aynı konumda olan kişiler arasında* eşitlik esası geçerlidir.

Hak ehliyetinde eşitlik ilkesinden ayrılmanın gözlendiği hâller, hak ehliyetinin sınırlandırıldığı ya da kısıtlandığı hâller olarak nitelendirilir. Bu sınırlandırmalar farklı nedenlerden doğabilir [2, 8].

- *Yaş bu nedenlerden biridir.* Kişiler belli yaşa gelmedikçe evlenme hakları yoktur (TMK m. 124). Vasiyetname yapabilmek için on beş yaşını tamamlamış olmak gerekir (TMK m. 502). Otuz yaşını tamamlamayanlar evlat edinme hakkından yoksundur (TMK m. 307; evliler için bk. TMK m. 306/II). Ergin olmamanın da hak ehliyeti üzerine etkileri vardır. Ergin olmayan bir kimse vasi olamaz (TMK m. 413) ve dinini serbestçe belirleyemez (TMK m. 341/III).
- Bir başka neden *cinsiyet farklılığıdır.* Özellikle 01.01.2002 tarihinden önceki Medeni Kanun döneminde, kadın erkek ayırımına yönelik birçok hüküm vardı. Artık bu hükümler tarihe karışmıştır. Bununla birlikte günümüzde de erkek ve kadın açısından hak ehliyetinin farklı düzenlendiği durumlar vardır.

Örnek

- Boşanan bir erkek hemen ertesi gün evlenme hakkına sahipken, kadının evliliğinin sona ermesinin üzerinden üç yüz gün geçmeden evlenmesi yasaklanmıştır (TMK m. 132/I).
- Hükmün konuluş amacı, ayrımcılık yapmak olmayıp tamamen soy bağı ile ilgilidir. Hüküm, kadının evlilik sona ermeden önce, (eski) kocasından gebe kalmış olma ihtimalini dikkate alır: Kadının gebe olması ve bu arada tekrar evlenmesi hâlinde, doğacak çocuğun baba açısından soy bağının doğru belirlenememesi sakıncasını, önlemeyi hedefler.

- Kamu haklarından yararlanmada da vatandaşlarla yabancılar arasında, yabancıların aleyhine ciddi sınırlamalar söz konusudur. Yabancılar, seçme ve seçilme hakkından yoksun olduğu gibi, Türk hukukuna göre devlet memuru da olamazlar.

FIİL EHLİYETİ

Hak ehliyeti ile fiil ehliyetinin konusu başkadır.

Fiil (eylem) ehliyetine sahip olmak, kişinin kendi fiilleriyle hak edinebilmesini ve borç altına girebilmesini sağlar. Bir başka deyişle fiil ehliyeti, kişide bu gücün, bu kudretin olduğunu gösterir. Görüldüğü gibi, hak ehliyeti ile fiil ehliyetinin konusu başkadır. Hak ehliyeti, kimin haklara ve borçlara sahip olabileceği ile ilgilenirken fiil ehliyeti hak ehliyetine sahip olanların kendi fiilleriyle haklara ve borçlara sahip olup olamayacağı ile ilgilenir [6, 9].

Örnek

- On yaşındaki bir çocuğun mirasçı olabilmesi ile kendisine kalan evi kendi iradesiyle satabilmesi farklı şeylerdir.
- Mirasçı olmak hak ehliyetinin varlığı ile, o evin kendi iradesi ile satılabilmesi ise fiil ehliyeti ile ilgilidir.

Fiil ehliyeti çeşitli hukuki olaylarda farklı yönleri ile kendini gösterir. Örneğin fiil ehliyetine sahip bir kişi, yaptığı bir satım sözleşmesi ile kendini hem alacaklı hem de borçlu durumuna sokabilir. Fiil ehliyetinin, hukuki işlemlerle ilgili bu

Fiil ehliyetinin usul
hukukundaki karşılığı
dava ehliyetidir.

görünümüne **hukuki işlem ehliyeti** denmektedir. Fiil ehliyeti bulunan bir kişi, bir başkasının arabasını çizmesinden ya da ona olan borcuna aykırı davranmasından doğan zarardan da sorumludur. Başkalarına hukuka aykırı olarak verdiği zararlardan kişinin sorumlu tutulabilmesi yönüyle burada **hukuka aykırı fiillerden sorumlu olma ehliyetinden** söz edilir. Fiil ehliyetinin bu görünümünü ifade etmek üzere haksız fiil ehliyeti ifadesi de kullanılmaktadır. Son olarak fiil ehliyeti kişinin bir başkasına dava açmasını, açılan davayı kabul etmesini, sulh olmasını vb. dava ile ilgili işlemleri yapabilmesini de sağlar ki buradaki ehliyeti karşılamak üzere **dava ehliyetinden** söz edilir. Demek ki fiil ehliyetinin kapsamına; hukuki işlem ehliyeti, hukuka aykırı fiillerden sorumlu olma ehliyeti ve dava ehliyeti girmektedir.

Fiil Ehliyetinin Şartları

TMK m. 10'a göre, *“Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır”*. Buradan fiil ehliyetinin şartları çıkarılabilir. Bunlar:

- Ayırt etme gücüne sahip olmak,
- Ergin olmak ve
- Kısıtlı olmamaktır.

Ayırt etme gücüne sahip olmak (Sezgin olmak)

Akla uygun biçimde
davranma
yeteneğinden yoksun
olmayan herkes, ayırt
etme gücüne sahiptir.

TMK m.13 ayırt etme gücüne ayrılmıştır. Bu maddeye göre, *“Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, ayırt etme gücüne sahiptir.”* Demek ki, ayırt etme gücünden (temyiz kudretinden) Kanun, akla uygun biçimde davranma yeteneğini anlamaktadır. **Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk gibi nedenler** bu akla uygun biçimde davranma yeteneğini etkiler.

Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk, uyuşturucu düşkünlüğü vb. nedenler, herkeste akla uygun biçimde davranma yeteneğini aynı şekilde etkilemez. Dolayısıyla bunların muhakkak ayırt etme gücünü ortadan kaldırdığı söylenemez. **Her olayda, kişinin durumuna, olayın özelliklerine göre ayırt etme gücünün olup olmadığı araştırılmalıdır.** Zira bir kişinin belirli bir olayda ayırt etme gücü varken, bir başka olayda ayırt etme gücü olmayabilir. Ancak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk vb. nedenlerin varlığı **ayırt etme gücünün olmadığına karine** teşkil eder. Bunun aksini iddia edenin, bu iddiasını ispat etmesi gerekir [3, 10].

Kişilerin, davranışlarının sonuçlarını kavrayabildikleri ve bu kavrayışa da uygun davranabildikleri durumlarda akla uygun biçimde davranma yeteneği vardır. Diğer yandan, ayırt etme gücüne sahip olmak, **akla uygun biçimde davranma yeteneğini gerektirir; yoksa gerçekten de ideal anlamda akla uygun biçimde**

davranılmasını şart koşmaz. Bir kişinin toplumun geneli için çılgınca ve akla uygun görülmeyebilecek davranışlarda bulunması, *akla uygun davranma yeteneğine* sahip olmadığı anlamına gelmez.

Örnek

- Heyecan olsun diye, tehlikeyi bilerek bir başkasının boğasını kızdırıp kendisine saldırmasına neden olan, böylece hem kendini tehlikeye atan, hem de saldırının gerçekleşmesi üzerine boğayı öldüren bir kimsenin, fiilinden sorumlu olmadığından söz edilemez.

Kişinin kıskançlık, öfke, hüznün gibi çeşitli duyguların etkisiyle pek de akıllıca olmayan davranışlarda bulunması da, ayırt etme gücünün olmadığı anlamına gelmez.

Örnek

- Bir başkasına karşı böbürlenmek amacıyla garsona oldukça yüksek bahşiş bırakılması, kişinin tercihidir; ayırt etme gücünün bulunmadığına işaret etmez.
- Buna karşın, küçük kardeşini temizlemek isteyen ve fakat bu amaçla kullandığı aşırı sıcak suyun ona zarar vereceğini algılayamayan bir çocuğun akla uygun biçimde davranma yeteneğine sahip olduğundan söz edilemez.

Ergin olmak

Bir kimse on sekiz yaşına girmesi ile değil, on sekiz yaşını doldurmasıyla ergin olur.

Fiil ehliyetinin ikinci şartı *ergin (reşit) olmaktır*. Kişi on sekiz yaşını doldurmakla ergin olur (TMK m. 11/I). Burada dikkat edilmesi gereken, kişinin on sekiz yaşına girmesi ile değil, on sekiz yaşını doldurmasıyla ergin olduğudur. Görüldüğü gibi yaşla tam ehliyetli olmak arasında sıkı bir ilişki vardır. Bununla birlikte *ergin olmanın tek yolu, belirli bir yaşın doldurulması değildir*. Nitekim evlenme kişiyi ergin kılar (TMK m. 11/II). Evlenebilmek için on yedi yaşın doldurulması gerekir (TMK m. 124/I). Olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine de izin verilebilir (TMK m. 124/II). Dolayısıyla *on sekiz yaşını doldurmamış birinin evlenmeyle ergin olması mümkündür*. Evliliğin sonradan herhangi bir nedenle ortadan kalkması kazanılmış erginliği etkilemez [5, 10].

Kişi mahkeme kararı ile de ergin kılınabilir. Bunun için küçüğün isteği ve velisinin rızası gerekir. Veli yerine vasisi olan küçüklerde, vesayet dairelerinin izni de alınmalıdır (TMK m. 463). Vesayet daireleri vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesi ile denetim makamı olan asliye hukuk mahkemesidir. Ayrıca, ergin kılınma için, her hâlükârda küçüğün on beş yaşını doldurmuş olması gerekir (TMK m. 12). Mahkeme kararı ile ergin kılınma da küçüğün ergin kılınmasını gerektiren haklı nedenler ve ergin kılınmada küçüğün yararının olup olmadığı araştırılır. Dolayısıyla mahkeme kararı ile ergin kılınmada hâkimin takdir hakkı önem kazanır.

Görüldüğü gibi, iki durumda kişinin on sekiz yaşını doldurmadan önce erginlik kazanması mümkündür. Bu yüzden on sekiz yaşın doldurulması ile kazanılan erginliğe *normal erginlik* denirken, diğer iki durumu ifade etmek üzere *erken erginlikten* söz edilir. Erken erginlik de, hâliyle, kendi içinde *evlenme ile erginlik* ve *yargısal erginlik (ergin kılınma)* diye ikiye ayrılmaktadır.

Kısıtlı olmamak

Bir kimsenin tam fiil ehliyetine sahip olabilmesi için, ergin ve sezgin olmasının yanında, kısıtlı da olmaması gerekir.

Bir kimsenin tam fiil ehliyetine sahip olabilmesi için, ergin ve sezgin olmasının yanında, kısıtlı da olmaması gerekir. Ergin ve sezgin olmak, fiil ehliyetine sahip olmak için varlığı aranan şartlarken; kısıtlı (mahcur) olmak, yokluğu, yani gerçekleşmemiş olması aranan bir şarttır. Bundan dolayı da ilk ikisi fiil ehliyetinin olumlu şartları, kısıtlı olmamak ise bu ehliyet türünün olumsuz şartı olarak anılır.

Kısıtlı olmak yani hacir altına alınmış olmak, kişinin ya tamamen ya da kısmen işlem yapma yeteneğinin sınırlandırılması demektir. Kısıtlama ergin gerçek kişilerde söz konusu olur. Dolayısıyla *tüzel kişilerde veya ergin olmayan kişilerde kısıtlama söz konusu değildir*. Kısıtlama kararı *sulh hukuk mahkemesi* tarafından Kanunun aradığı şartların varlığı hâlinde verilir. Kanunda kısıtlanma nedenleri dört başlık altında toplanmıştır (TMK m. 405-408):

- Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı:

Maruz kaldığı akıl hastalığı veya akıl zayıflığı kişiyi, işlerini göremez ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye sokar hâle getirirse, o kişi hakkında kısıtlama kararı verilir. Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle korunması ve bakımı için kendisine yardım gerekenler de kısıtlanır.

Akıl hastalığı veya akıl zayıflığından dolayı kişinin kısıtlanabilmesi için, iş göremezlik veya başkalarının güvenliğini tehlikeye sokma ya da yardıma muhtaç olma hâlinin süreklilik arz etmesi gerekir.

Örnek

- Elli yaşlarında bir müteahhit olan M, beyinde ortaya çıkan ur nedeniyle akıl yürütme yeteneğini iyileşemeyecek şekilde yitirmiş; işleri, malları idaresiz kalmıştır. M'nin kısıtlanması, bu şartlar altında mümkündür.

Görevlerini yaparlarken vesayet altına alınmayı gerekli kılan bir durumun varlığını öğrenen idari makamlar, noterler ve mahkemelerin, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına (sulh hukuk mahkemesi) bildirmek zorunluluğu vardır. Yetkili vesayet makamı kısıtlanacak kişinin yerleşim yerindeki vesayet makamıdır (TMK m. 411).

Kısıtlamayı haklı gösterir resmî sağlık kurulu raporu alınmadan, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle bir kişinin kısıtlanmasına karar verilemez.

Kısıtlamayı haklı gösterir resmî sağlık kurulu raporu alınmadan, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle bir kişinin kısıtlanmasına karar verilemez. Hâkim, gerekli görürse, karar vermeden önce, kurul raporunu göz önünde tutarak kısıtlanması istenen kişiyi dinleyebilir.

- Savurganlık, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim:

Tıpkı akıl hastalığı veya akıl zayıflığı gibi, kişinin savurganlığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya mal varlığını kötü yönetmesi tek başına kısıtlılık nedeni değildir. Ancak bunlar dolayısıyla; kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine yol açan ve bu yüzden devamlı korunmaya ve bakıma muhtaç olan ya da başkalarının güvenliğini tehdit edenler kısıtlanır.

Aklık hastalığı veya akıl zayıflığında olanın aksine, bir kimse dinlenilmeden savurganlığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetimi sebebiyle kısıtlanamaz. Dolayısıyla ilkinde hâkimin kısıtlanması istenen kişiyi dinleyip dinlememe konusunda takdir hakkı varken, ikincisinde böyle bir hakkı yoktur, *kişi mutlaka dinlenmelidir*.

- Bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı cezaya mahkûm olma:

Bu nedenle kişinin kısıtlanabilmesi için, hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş olması gerekir. Yani, bu kısıtlanma tutuklular için değil, hükümlüler için öngörülmüş bir yoldur. Bu nedenle, ceza mahkemesinde yargılaması devam eden bir kişinin tutuklulukta kalma süresi bir yıldan fazla olsa dahi kısıtlama kararı verilmez.

Kişinin kısıtlanabilmesi için, tutuklu olması yetmez; hakkında mahkûmiyet kararı verilmiş olması gerekir.

Diğer bir şart, hükümlünün *bir yıl veya daha uzun süreli* bir cezaya çarptırılmış olmasıdır. Cezayı yerine getirmekle görevli makam, böyle bir hükümlünün cezasını çekmeye başladığını, kısıtlamanın gerçekleşmesi için derhâl yetkili vesayet makamına bildirmekle yükümlüdür.

- İstekte bulunma

Yukarıdaki üç neden, ilgilinin rızasından bağımsız olarak onun kısıtlanmasına yol açar. Bununla birlikte hukukumuzda, isteğe bağlı kısıtlanma hâli de vardır. Nitekim yaşlılığı, sakatlığı, deneyimsizliği veya ağır hastalığı sebebiyle her kişi kısıtlanmasını isteyebilir. Ancak kısıtlanmak isteyen, anılan nedenlerden birinin varlığından dolayı işlerini gerektiği gibi yönetemediğini de ispat etmesi gerekir. Bu durumda da kişinin hâkim tarafından dinlenilmeden kısıtlanması mümkün değildir.

Örnek

•Seksen dokuz yaşındaki Y, sık sık unutkanlık sorunu yaşamaktadır; hafızası da ciddi şekilde zayıflamıştır. Bu gibi nedenlerden dolayı işlerinde zarar tehlikesi ile karşılaştığını ispat ederek kısıtlanmasını isteyebilir.

Fiil Ehliyetlerine Göre Kişilerin Sınıflandırılması

Fiil ehliyeti açısından kişiler dört gruba ayrılmaktadır. Fiil ehliyeti tam olanlara, tam ehliyetliler denilmektedir. Bu mükemmellikten ayrılışlarına göre fiil ehliyeti açısından üç gruptan daha söz edilir ki, bunlar; sınırlı ehliyetli, sınırlı ehliyetsiz ve tam ehliyetsizlerdir.

Tam Ehliyetliler

Bu grup üyelerinin fiil ehliyetleri tam olup her türlü hukuki işlemi tek başlarına yapabilirler. Hukuka aykırı olarak başkalarına verdikleri zararlardan da sorumlu tutulurlar. Keza bu kişilerin dava ehliyetleri de tamdır. Dolayısıyla tam ehliyetler, ayırt etme gücüne sahip ve ergin olup kısıtlı olmayan kişilerden oluşur.

Fiil ehliyeti açısından gerçek kişiler dört gruba ayrılmaktadır.

Sınırlı ehliyetlilere yasal danışman atanmasının nedeni onların menfaatlerinin korunmasıdır.

Sınırlı Ehliyetliler

Sınırlı ehliyetliler de ayırt etme gücüne sahip ve ergindir. Haklarında kısıtlılık kararı da yoktur. Bundan dolayı sınırlı ehliyetliler kural olarak hukuki işlemlerini tek başlarına yaparlar, hukuka aykırı eylemlerinden sorumlu tutulurlar ve dava ehliyetine sahiptirler. Ancak sınırlı ehliyetliler, *tam ehliyetlilerden farklı olarak* kendilerine *yasal danışman atanan kişilerdir* ve Kanunda yazılı işlemlerin yapılması açısından bu durum onların fiil ehliyetini tam ehliyetlilerden ayırır. Sınırlı ehliyetlilere yasal danışman atanmasının nedeni onların menfaatlerinin korunmasıdır. Nitekim bu durum Kanun'da *"Kısıtlanması için yeterli sebep bulunmamakla beraber korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlandırılması gerekli görülen"* ifadeleri ile anlatılmak istenmiştir (TMK m. 429). Böylece *Kanun'da yazılı bazı önemli işlemler* açısından bu kişilerin kendilerine atanan danışmanın bilgisinden yararlanması sağlanmıştır. *Bu işlemler dışındaki işlemler açısından ise tam ehliyetliler ile sınırlı ehliyetliler arasında bir fark bulunmamaktadır.*

Kanun'da yazılı işlemler şunlardır (TMK m. 429):

- Dava açma ve sulh olma,
- Taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar üzerinde başka bir ayni hak kurulması,
- Kıymetli evrakın alımı, satımı ve rehnedilmesi,
- Olağan yönetim sınırları dışında kalan yapı işleri,
- Ödünç verme ve alma,
- Anapara alıma,
- Bağışlama,
- Kambiyo taahhüdü altına girme,
- Kefil olma.

Bireysel Etkinlik

- Kanun koyucu tarafından niçin bu işlemlerin seçildiğini tartışınız. Bir kanun değişikliği olsa, bunların dışında, ne tür işlemlerin bu kategoriye sokulabileceği üzerinde fikir yürütünüz.

Bir işleme, yapılmadan önce onay verilmesi ya da rıza gösterilmesi *izin* olarak adlandırılır.

Bu işlemlerdeki rolleri açısından yasal danışmanlar; oy danışmanı, yönetim danışmanı ve karma danışman olmak üzere üçe ayrılır.

Oy danışmanlığında, sınırlı ehliyetli yukarıdaki işlemleri *yasal danışmanının görüşünü almadan yapamaz*. Bu görüşten kasıt, işleme rıza gösterilmesidir. İşleme, yapılmadan önce onay verilmesi ya da rıza gösterilmesi izin adını alırken; işleme, yapıldıktan sonra rıza gösterilmesi icazet olarak adlandırılır. Oy danışmanından izin alınmadan yapılan işlem tek taraflı bağlamazlık yaptırımına tabi olur; sınırlı ehliyetliyi bağlamazken karşı tarafı bağlar. Oy danışmanı tarafından işleme icazet verildiğinde işlem tek taraflı bağlamazlıktan çıkarak geçerli hâle gelir, icazet verilmezse artık iki taraf için de bağlayıcılığını kaybeder, geçersiz olur. *Oy danışmanlığında, danışman sınırlı ehliyetli yerine işlemi yapamaz; işlemi bizzat sınırlı ehliyetli yapmalıdır.*

Yönetim danışmanlığında ise, aynı işlemler için bir kimsenin mal varlığını yönetme yetkisi, gelirlerinde dilediği gibi tasarruf hakkı saklı kalmak üzere kaldırılmaktadır. Yönetim danışmanlığında sınırlı ehliyetlinin bu işlemleri yapma yetkisi kalkmaktadır. Dolayısıyla işlemler yönetim danışmanı tarafından gerçekleştirilir.

Karma danışmanlık ise oy danışmanlığı ile yönetim danışmanlığının bir arada bulunduğu durumlarda söz konusu olmaktadır.

Doktrinde, genellikle, kendilerine yasal danışman atananlardan başka, *evli kişilerin de* sınırlı ehliyetliler grubuna girdiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda evli kişilerin ehliyetlerinin TMK m. 194, 199 ve 233/II ile sınırlandırıldığı ifade edilmektedir [1, 2, 4, 5, 8]. Bu hükümlere göre;

- “Eşlerden biri, diğer eşin açık rızası bulunmadıkça, aile konutu ile ilgili kira sözleşmesini feshedemez, aile konutunu devredemez veya aile konutu üzerindeki hakları sınırlayamaz.” (Aile konutu, m. 194),
- “Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali bir yükümlülüğün yerine getirilmesi gerektirdiği ölçüde, eşlerden birinin istemi üzerine hâkim, belirleyeceği mal varlığı değerleriyle ilgili tasarrufların ancak onun rızasıyla yapılabileceğine karar verebilir.” (Tasarruf yetkisinin kısıtlanması, m. 199)
- “Aksine anlaşma olmadıkça, eşlerden biri diğerinin rızası olmadan paylı mülkiyet konusu maldaki payı üzerinde tasarrufta bulunamaz.” (Paylı mülkiyet konusu mal üzerinde tasarruf, m. 223/II).

Burada son olarak Türk Borçlar Kanunu’nun 584. maddesine değinelim. Bu maddenin birinci fıkrası şöyledir: “Eşlerden biri mahkemece verilmiş bir ayrılık kararı olmadıkça veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı doğmadıkça, ancak diğerinin yazılı rızasıyla kefil olabilir; bu rızanın sözleşmenin kurulmasından önce ya da en

Doktrinde, genellikle, kendilerine yasal danışman atananlardan başka, evli kişilerin de sınırlı ehliyetliler grubuna girdiği kabul edilmektedir.

geç kurulması anında verilmiş olması şarttır.” (Hükmün istisnaları için bak. m. 584/II ve III).

Sınırlı Ehliyetsizler

Sınırlı ehliyetsizler, ayırt etme gücüne sahip olmakla birlikte, ergin olmayan ya da kısıtlı olan kişilerin bulunduğu gruptur.

Sınırlı ehliyetsizler, ayırt etme gücüne sahip olmakla birlikte, ergin olmayan ya da kısıtlı olan kişilerin bulunduğu gruptur. Ayırt etme gücüne sahip olmakla birlikte ergin olmayanlar; *ayırt etme gücüne sahip küçükler, mümeyyiz küçükler ya da sezgin küçükler* olarak adlandırılır. Ayırt etme gücüne sahip olmakla birlikte kısıtlanmış olanlar ise; *ayırt etme gücüne sahip kısıtlılar, mümeyyiz kısıtlılar ya da sezgin kısıtlılar* olarak anılmaktadır [10].

Sınırlı ehliyetsizlerin kanuni (yasal) temsilcileri bulunur. Ayırt etme gücüne sahip küçüklerin yasal temsilcileri velileridir, yani ana-babalarıdır. Velayet hakkı ana-babadan yalnız birinde de bulunabilir. Velisi bulunmayan küçüklerle, kısıtlılara ise vasi atanır. Ayrıca vesayette vasinin yanı sıra vesayet daireleri de devreye girer. Daha önce değinildiği gibi, bunlar; vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesi ile denetim makamı olan asliye hukuk mahkemeleridir. Vasi, vesayet makamı ve denetim makamının (keza kayyımın) tümüne birden vesayet organları denmektedir (TMK m. 396).

Bu grubun sınırlı “ehliyetsiz” olarak adlandırılmasının temel nedeni, *ayırt etme gücüne sahip küçük ve kısıtlılar için ehliyetsizliğin asıl, ehliyetin ise istisna olmasıdır.* Nitekim TMK m. 16’ya göre, “Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler.” Bu kuralın çeşitli istisnaları vardır.

Sınırlı ehliyetsizlerin hukuki işlem ehliyeti

Sınırlı ehliyetsizlerin tek başlarına yapamayacakları işlemler

Kural olarak sınırlı ehliyetsizler kendilerini borç altına sokan işlemleri yasal temsilcilerinin rızası olmaksızın yapamazlar.

Kural olarak sınırlı ehliyetsizler kendilerini borç altına sokan işlemleri yasal temsilcilerinin rızası olmaksızın yapamazlar.

Örnek

- Kırk yaşındaki kısıtlı K'nın bilgisayar satın almak için yeterli parası vardır. Ancak bilgisayar satın almak kendisini para ödeme borcu altına sokacağından, yasal temsilcisinin rızası olmadan bu işlemi tek başına yapamaz.

Rıza, daha önce açıklandığı gibi, izin ya da icazet şeklinde olabilir. Eğer önceden izin alınarak işlem yapılıyorsa, işlem geçerli olup sözleşmenin iki tarafını da bağlar. Önceden izin alınmaksızın yapılan bir işlemle sınırlı ehliyetsiz kendini borç altına sokuyorsa, bu takdirde, işlem *tek taraflı bağlamazlık* yaptırımına tabi olur ve veli ya da vasiden icazet alınmadıkça sınırlı ehliyetsizi bağlamaz. İcazet verilmesi üzerine işlem geçerli hâle gelirken aksi durumda geçersiz olur. Yasal temsilcilerinin icazetine kadar, sınırlı ehliyetsizlerin *işlemleri askıda kalır*. Bekleme süresi icazet verilmesi ya da verilmemesi ile sonuçlanır. Bekleme süresi sınırsız değildir: Gecikme hâlinde, yapılan işlem diğer tarafın belirlediği veya başvurusu üzerine hâkimin belirleyeceği uygun bir süre içinde onanmalıdır (TMK m. 451/II). Aksi takdirde, diğer taraf bununla bağlı olmaktan kurtulur. *İcazet yokluğundan dolayı işlemin geçerli olmadığı durumlarda taraflardan her biri verdiği geri isteyebilir* (bk. TMK m. 452/I). Vesayet altındaki kişi, fiil ehliyetine sahip olduğu hususunda işlem yaptığı kişiyi yanıltmış ise, onun bu yüzden uğradığı zarardan sorumlu olur (TMK m. 452/II).

Sınırlı ehliyetsiz bir kimse, yasal temsilcisinin rızası olsa da vakıf kuramaz, önemli bağışlarda bulunamaz ve kefil olamaz.

Sınırlı ehliyetsizleri borç altına sokan işlemi doğrudan veli ya da vasi de yapmış olabilir. Bu durumda işlemin tarafı olarak *haklar ve borçlar sınırlı ehliyetsize ait olur*. Demek ki, sınırlı ehliyetsizleri borç altına sokan işlemlerin iki türlü yapılma ihtimali vardır: Sınırlı ehliyetsiz tarafından yasal temsilcinin rızası alınarak ya da doğrudan doğruya yasal temsilci tarafından. Bununla birlikte, sınırlı ehliyetsizleri borç altına sokacak bazı işlemlerin yapılması kesin olarak yasaklanmıştır. Bunlar; vakıf kurma, önemli bağışlarda bulunma ve kefil olmadır. Bir başka deyişle sınırlı ehliyetsiz yasal temsilcisinin rızası olsa da vakıf kuramaz, önemli bağışlamalarda bulunamaz ve kefil olamaz (TMK m. 449).

Sınırlı ehliyetsizler adına bazı işlemlerin yapılabilmesi için ise, sadece vasinin değil vesayet dairelerinin de işleme dâhil olması gerekir.

Aşağıdaki hâllerde vasinin yanı sıra *vesayet makamının da (yetkili sulh hukuk mahkemesinin de)* izni gereklidir (TMK m. 462):

- Taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar üzerinde başka bir ayni hak kurulması,
- Olağan yönetim ve işletme ihtiyaçları dışında kalan taşınır veya diğer hak ve değerlerin alımı, satımı, devri ve rehnedilmesi,
- Olağan yönetim sınırlarını aşan yapı işleri,
- Ödünç verme ve alma,
- Bir yıl veya daha uzun süreli ürün ve üç yıl veya daha uzun süreli taşınmaz kirası sözleşmeleri yapılması,
- Vesayet altındaki kişinin bir sanat veya meslekle uğraşması,

- Acele hâllerde vasiinin geçici önlemler alma yetkisi saklı kalmak üzere, dava açma, sulh olma, tahkim ve konkordato yapılması,
- Mal rejimi sözleşmeleri, mirasın paylaşılması ve miras payının devri sözleşmeleri yapılması,
- Borç ödemedenden aciz beyanı,
- Vesayet altındaki kişi hakkında hayat sigortası yapılması,
- Çıraklık sözleşmesi yapılması,
- Vesayet altındaki kişinin bir eğitim, bakım veya sağlık kurumuna yerleştirilmesi,
- Vesayet altındaki kişinin yerleşim yerinin değiştirilmesi.

Örnek

- Vesayet altındaki sınırlı ehliyetsiz S, sahip olduğu ev üzerinde bir banka lehine ipotek kurmak istemektedir. Bu işlem sadece S'nin yasal temsilcisinin rıza göstermesi ile yapılamaz. Vesayet makamının da işleme onayı alınmalıdır.
- S, evlenme arefesindedir ve müstakbel eşi ile bir mal rejimi sözleşmesi yapmak istemektedir. Bu işlemin yapılması da vesayet makamının iznine bağlıdır.

Aşağıdaki hâllerde ise vasi ve vesayet makamından başka *denetim makamının da (yetkili asliye hukuk mahkemesinin de)* izni gereklidir (TMK m. 463):

- Vesayet altındaki kişinin evlat edinmesi veya evlat edinilmesi,
- Vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması,
- Bir işletmenin devralınması veya tasfiyesi, kişisel sorumluluğu gerektiren bir ortaklığa girilmesi veya önemli bir sermaye ile bir şirkete ortak olunması,
- Ömür boyu aylık veya gelir bağlama veya ölünceye kadar bakma sözleşmeleri yapılması,
- Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması,
- Küçüğün ergin kılınması,
- Vesayet altındaki kişi ile vasi arasında sözleşme yapılması.

Küçüğün ergin kılınması denetim makamının da iznini gerektirir.

Örnek

- Sınırlı ehliyetsiz S'nin satmak istediği evine vasisi V talip olmuştur. Bu sözleşmenin yapılabilmesi için hem vesayet makamının hem de denetim makamının izninin alınması gerekir.

Vesayet dairelerinin izni alınmadan yapılan işlemlerin akıbeti, tıpkı vasinin rızası alınmadan yapılan işlemler gibidir (TMK m. 465).

Dikkat edilmesi gerekir ki, bu izin alma süreci yalnızca vesayet altındaki -yani vasisi bulunan- sınırlı ehliyetsizlerin işlemleri içindir. Bir başka deyişle, *velayet altındaki sınırlı ehliyetsizlerin işlemleri için TMK m. 462 ve 463 uygulanmaz*; sadece velinin rızası ile bu işlemler yapılabilir.

Sınırlı ehliyetsizlerin tek başlarına yapabilecekleri işlemler

Sınırlı ehliyetsizler kendilerini borç altına sokmayan işlemleri tek başlarına yapabilirler.

Sınırlı ehliyetsizler kendilerini borç altına sokmayan işlemleri tek başlarına yapabilirler. Yani bunlar için yasal temsilcilerinin rızası gerekmez. Bu, TMK m. 16 hükmünün bir gereğidir.

Sınırlı ehliyetsizleri borç altına sokmayan işlemler, *onlara karşılıksız kazandırma sağlayan işlemlerdir*. Bu işlemlerin başlıcaları; bağışlama, ibra, kefalet alacaklısı olma, alacağın temliki yani alacağı devralmadır. Bilindiği gibi, sınırlı ehliyetsizler, yasal temsilcilerinin rızası ile dahi olsa önemli bağışlamada bulunamazlar. Ancak, kendilerine yapılan bağışları tek başlarına kabul edebilirler. Bunun için yasal temsilcilerinin rızasına gerek yoktur. Ancak, yasal temsilci bu durumda dahi sınırlı ehliyetsizi bağışlamayı kabulden men edebilir; eğer bağışlanan şeyi almışsa geri vermesini isteyebilir (Türk Borçlar Kanunu m. 287). Hükmün amacı, fiil ehliyetini bu yönden sınırlamak olmayıp karşılıksız görünen bağışlama sonucu sınırlı ehliyetsizin içine çekilebileceği *kötü durumlardan ve kötüye kullanmalardan korunmasıdır*.

Bağışlama sözleşmedir. Tek taraflı bir işlem değildir. Sınırlı ehliyetsizlerin kendi başlarına yapabilecekleri tek taraflı işlemler de vardır. Kural ayındır. Bu işlemin sınırlı ehliyetsize bir borç doğurmaması gerekir.

Sınırlı ehliyetsizler, serbest mallarını, yani kendi tasarruflarına bırakılmış olan mallar ile vasinin izniyle çalışarak kazandıkları malları serbestçe yönetir ve kullanırlar (TMK m. 455). Ana ve baba tarafından bir meslek veya sanat ile uğraşması için çocuğa kendi malından bir kısım verilirse bu malın yönetimi ve

ondan yararlanma hakkı çocuğa (ayırt etme gücüne sahip küçüğe) ait olur. Yine çocuğun kendi kişisel kazancı üzerinde yönetim ve yararlanma hakkı vardır, kazancını dilediği gibi kullanabilir (TMK m. 359). Velayet altında olmayan sınırlı ehliyetsizlerin bir sanat veya meslekle uğraşması için vesayet makamının izni alınmalıdır. Vesayet altındaki kişiye bu izin verilmiş ise, o kişi artık bu sanat veya meslekle ilgili her türlü olağan işlemleri yapmaya yetkilidir ve bu tür işlemlerden dolayı bütün mal varlığı ile sorumludur (TMK m. 453).

Sınırlı ehliyetsizlerin temsilci olabilmesi de mümkündür. Temsilci, temsil olunan adına ve hesabına hareket ettiğinden, kendisi borç altına girmez. Dolayısıyla kendilerini borç altına sokmadıkları için, -veli veya vasilerinin rızasına gerek olmaksızın- sınırlı ehliyetsizler temsilci olarak işlem yapabilirler.

Sınırlı ehliyetsizler kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kural olarak tek başlarına kullanırlar.

Sınırlı ehliyetsizler kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kural olarak tek başlarına kullanırlar. Özelliklerinden dolayı yasal temsilcilerin bunlara müdahalesi kural olarak söz konusu olmaz. Böylece sınırlı ehliyetsiz; yargısal erginliğine karar verilmesini isteme, boşanma davası açma, eşinin zina fiilini affetme, kişilik haklarına aykırılıktan dolayı manevi tazminat davası açma vb. kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarını *yasal temsilcinin rızasına ihtiyaç duymaksızın* kullanabilecektir. Ancak evlenme gibi yine kişiye sıkı sıkıya bağlı bazı hakların kullanılmasında işlemin öneminden dolayı yasal temsilcinin rızasının alınması öngörülmüştür. Nitekim “Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.” (TMK m. 126), “Kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.” (TMK m. 127). Bunun gibi, *nişanlanma, yasal temsilcisinin rızası olmadıkça* küçüğü veya kısıtlıyı bağlamaz. (TMK m. 118/II). Ancak yasal temsilcinin sınırlı ehliyetsiz adına evlenme, nişanlanma, vasiyet gibi hukuki işlemleri yapması da mümkün değildir. Bu hakların kişiye sıkı sıkıya bağlı olması bu ihtimali engeller [4, 5, 9].

Sınırlı ehliyetsizler, haksız fiilleri ile başkalarına verdikleri zararlardan sorumludur.

Sınırlı ehliyetsizlerin hukuka aykırı fiillerinden sorumlu olma ehliyeti

Kişilerin hukuka aykırı eylemlerinden sorumlu tutulabilmesi için ayırt etme gücüne sahip olması yeterlidir. Bu şart gerçekleştikten sonra, kişilerin ergin olmaması ya da kısıtlı olması sorumluluğu ortadan kaldırmaz. Nitekim TMK m.16/II’ye göre, ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar haksız fiillerinden sorumludurlar. Başkalarına verdikleri zararlar sınırlı ehliyetsizin mal varlığından karşılanır.

Sınırlı ehliyetsizlerin dava ehliyeti

Sınırlı ehliyetsizlerin dava ehliyeti ile hukuki işlem ehliyeti arasında sıkı bir ilişki vardır. Kendi yapabilecekleri işlemlerle ilgili dava ehliyetleri de vardır.

Haksız fiilleri ile ilgili olarak da dava ehliyetleri bulunmaktadır.

Tam ehliyetsizler, kendi başlarına işlem yapamaz; bu nedenle bunların adına işlemleri yasal temsilcileri yapar.

Tam Ehliyetsizler

Fiil ehliyetinin üç şartından en önemlisi *ayırt etme gücüne sahip olmaktır*. Ayırt etme gücüne sahip olmayanların fiilleri hukuki sonuç doğurmaz (TMK m. 15). Dolayısıyla bunların kaç yaşında olduklarının, daha doğrusu ergin olup olmadıklarının da bu noktada bir önemi yoktur.

Tam ehliyetsizlerin hukuki işlem ve dava ehliyeti

Tam ehliyetsizlerin hukuki işlem ehliyeti olmadığından, bunların adına işlemleri yasal temsilcileri yapar. Tam ehliyetsizlerin bizzat işlem yapması hâlinde ise işlemin herhangi bir geçerliliği olmaz; baştan itibaren geçersizdir, batıldır. Bunların kendilerini bağlayıcı bir irade açıklamasında bulunması söz konusu olamayacağından, *önceden izin veya sonradan icazet verilmesi* yoluyla işlemin geçerli kılınması da mümkün değildir.

Tam ehliyetsizler adına işlemleri yasal temsilcileri yapıyor olmakla birlikte, bu kuralın istisnaları vardır. Sınırlı ehliyetsizler için de yasak olan işlemler, yani önemli bağışlamada bulunma, kefil olma ve vakıf kurma işlemleri bu ehliyet grubu için de yapılamaz. Bunun gibi, *kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar*, ne tam ehliyetsiz ne de yasal temsilcisi tarafından kullanılabilir.

Örnek

- Tam ehliyetsiz E'nin, ayırt etme gücünü kaybetmeden önce, bir kadınla cinsel ilişkisi olmuş ve bir çocuk doğmuştur. Ne E ne de onun yasal temsilcisi T -E adına- evlilik dışı doğan bu çocuğu tanıyabilir. Bunun nedeni tanınmanın kişiye sıkıya sıkıya bağlı işlemlerden olmasıdır.
- Not: Bu gibi durumlarda, E'ye karşı babalık davası açılabilir ve bu yolla örneğin ana, E'nin çocuğun babası olduğunu hüküm altına aldırabilir (TMK m. 301).

Ayırt etme gücünden geçici yoksunluk durumlarında da kişilerin yaptığı işlemlerin geçerli olmayacağını burada önemine binaen belirtmek gerekir. Örneğin, aldığı alkolden dolayı geçici olarak ayırt etme gücünü kaybeden bir kişinin yaptığı sözleşmenin ya da vasiyetnamenin bir geçerliliği olmaz.

Tam ehliyetsizlerin *dava ehliyeti* de yoktur.

Tam ehliyetsizlerin hukuka aykırı fiillerinden sorumlu olma ehliyeti

Tam ehliyetsizler, kural olarak haksız fiilleri ile başkalarına verdikleri zararlardan sorumlu değildir.

Ayırt etme gücü olmayanların hukuka aykırı fiillerinden kural olarak sorumluluğu olmaz. Zira hukuka aykırı fiillerden sorumluluk kusurlu olmayı gerektirir. Kendisine kusur isnat edilemeyen kişilere bu yüzden sorumluluk yüklenmemektedir. Bu kuralın bazı istisnaları vardır:

- *Hakkaniyet sorumluluğunun* söz konusu olduğu durumlarda, tam ehliyetsiz, yapmış olduğu haksız fiilden doğan zararları kısmen ya da tamamen tazmin etmek zorunda kalır (Türk Borçlar Kanunu m. 65). Burada aslen tam ehliyetsizin fiilinden sorumluluğu kusurlu olmasından değil, *hakkaniyetin öyle gerektirmesinden* doğmaktadır.

Örnek

- Tam ehliyetsiz E, bakıcısına saldırmış ve onu çalışamaz duruma gelecek şekilde sakatlamıştır. E'nin maddi durumu iyidir. Bakıcı ise artık çalışmamaktadır ve ekonomik olarak zor durumdadır. Bu şartlar altında hâkim, bakıcının bu fiilden doğan zararının kısmen ya da tamamen E tarafından (onun malvarlığından) giderilmesine karar verebilir.
- Yine tam ehliyetsiz bir kişinin, bir büfenin içindekilerle birlikte yanmasına neden olması hâlinde, maddi durumu da elveriyorsa bu zararı karşılaması söz konusu olabilir.

- Kanun gereği kişilerin kusurları olmasa da doğan zarardan sorumlu tutulabildikleri başka durumlar da vardır. Örneğin, adam çalıştıran, çalıştırdığı kişilerin çalışmaları sırasında başkalarına verdikleri zararlardan onlarla birlikte sorumlu olur (TBK m. 66). Yapı malikinin (bina ve diğer yapı eserleri malikinin) sorumluluğu gibi diğer kusursuz sorumluluk hâllerinde de tam ehliyetsizlerin sorumluluğu doğacaktır.

Örnek

- Tam ehliyetsiz E'ye babasından bir ev miras kalmıştır. Bakımsız kalan evden düşen bir kiremit, yoldan geçen G'yi yaralamıştır. Bu durumda G, kusursuz sorumluluk esasına dayanan yapı malikinin sorumluluğu kurallarına göre bu zararın tazminini isteyebilir (Türk Borçlar Kanunu m. 69).

Ayırt etme gücünü geçici olarak kaybedenler, kural olarak verdikleri zararlardan sorumlu olurlar.

Ayırt etme gücünü geçici olarak kaybedenler verdikleri zararlardan sorumlu olurlar. Ancak bu duruma düşmekte kusurları yoksa hukuka aykırı fiillerinden sorumlulukları olmaz (TBK m. 59). Aldığı uyuşturucu sonucu bir başkasının aracını yakan kişi doğan zarardan sorumludur. Fiili işlerken ayırt etme gücünün olmadığına dayanarak sorumluluktan kurtulamaz. Ancak bir başkasının zorla enjekte ettiği madde sonucu bu duruma düştüğünü ispat ederse sonuç farklı olacaktır: Verdiği zarardan sorumlu tutulmayacaktır. Ancak öğretilerde bu durumda da, –kusurun aranmadığı- hakkaniyet sorumluluğuna dayalı TBK m. 65'in uygulanabileceği genelde ifade edilmektedir.

Bireysel Etkinlik

- Aile ve sosyal çevrenizde farklı fiil ehliyetlerine sahip kişiler var mı? Örneğin, çevrenizde sınırlı ehliyetli ya da sınırlı ehliyetsiz kişiler bulunmakta mıdır? Belirleyiniz.

Özet

•HAK EHLİYETİ

- Kişiler hukukunda kişinin ehliyetinden söz edilince akla hak ve fiil ehliyetleri gelir.
- Hak ehliyeti, kişilerin haklara ve borçlara sahip olabilme yeteneği ya da iktidarını ifade eder. Hak ehliyetinin usul hukukundaki yansıması ise taraf ehliyetidir.
- Hak ehliyeti açısından genellik ve eşitlik ilkeleri geçerlidir. Yaş, cinsiyet farklılığı ya da vatandaş olup olmama açısından kişilerin hak ehliyeti farklılık gösterebilir.

•FİİL EHLİYETİ

- Fiil (eylem) ehliyeti ise, kişinin kendi fiilleriyle hak edinebilmesi ve borç altına girebilmesi ile ilgilidir. Fiil ehliyetinin usul hukukundaki yansıması dava ehliyetidir.

•Fiil Ehliyetinin Şartları

- Fiil ehliyetinin şartları; atırt etme gücüne sahip olmak, ergin olmak ve kısıtlı olmamaktır.

•Ayırt etme gücüne sahip olmak

- Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti tamdır. Bu niteliklere sahip kişilere tam ehliyetli denmektedir.
- Ayırt etme gücüne sahip olmak, akla uygun biçimde davranma yeteneğinin varlığını gerektirir. Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk gibi nedenler bu akla uygun biçimde davranma yeteneğini etkiler.

•Ergin olmak

- Erginlik kişinin on sekiz yaşını doldurması ile kazanılır. Bunun dışında evlenme de kişiyi ergin kılar. Böylece kişi on sekiz yaşını doldurmadan önce evlenirse evliliği dolayısıyla ergin olur. Bu iki yol dışında kişi mahkeme kararı ile de erginlik kazanabilir. On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir. Vesayet altındaki küçükler için vesayet dairelerinin izni de alınmalıdır.

•Kısıtlı olmamak

- Kısıtlı olmamak ise fiil ehliyetinin olumsuz şartıdır. Kısıtlı olmak yani hacir altına alınmış olmak, kişinin ya tamamen ya da kısmen işlem yapma yeteneğinin sınırlandırılması demektir.

•Fiil Ehliyetlerine Göre Kişilerin Sınıflandırılması

- Fiil ehliyeti açısından kişiler dört gruba ayrılmaktadır: Tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, sınırlı ehliyetsizler ve tam ehliyetsizler. Tam ehliyetliler dışında kişileri fiil ehliyeti açısından nitelendiren üç grup daha vardır. Bunlar sınırlı ehliyetliler, sınırlı ehliyetsizler ve tam ehliyetsizlerdir.

Özet (Devamı)

•Tam Ehliyetliler

- Tam ehliyetler, ayırt etme gücüne sahip ve ergin olup kısıtlı olmayan kişilerden oluşur. Fiil ehliyetleri ve dava ehliyetleri tam olup her türlü hukuki işlemi tek başlarına yapabilirler

•Sınırlı Ehliyetliler

- Sınırlı ehliyetliler de ayırt etme gücüne sahip ve ergindir. Haklarında kısıtlılık kararı da yoktur. Ancak sınırlı ehliyetliler, tam ehliyetlilerden farklı olarak kendilerine yasal danışman atanan kişilerdir. Sınırlı ehliyetlilere yasal danışman atanmasının nedeni onların menfaatlerinin korunmasıdır.

•Sınırlı Ehliyetsizler

- Sınırlı ehliyetsizler ayırt etme gücüne sahip küçükler ile kısıtlıların oluşturduğu gruptur. Bunların yasal temsilcileri bulunur. Bu temsilciler veli ya da vasi sıfatını taşırlar. Sınırlı ehliyetsizlerin bazı işlemleri yapabilmesinde vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesinin ve denetim makamı olan asliye hukuk mahkemesinin de izinleri gerekebilir. Sınırlı ehliyetsizler kendilerini borç altına sokan işlemleri yasal temsilcilerinin izin ya da icazeti ile yapabilirler.
- Sınırlı ehliyetsizler kendilerini borç altına sokmayan işlemleri tek başlarına yapabilirler. Sınırlı ehliyetsizleri borç altına sokmayan işlemler, onlara karşılıksız kazandırma sağlayan işlemlerdir. Yine, kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kural olarak tek başlarına kullanırlar.

•Tam Ehliyetsizler

- Ayırt etme gücüne sahip olmayan kişiler ise tam ehliyetsizler grubunda yer alırlar. Bunların adına ancak yasal temsilcileri işlem yapabilir. Ayırt etme gücü olmayanların hukuka aykırı fiillerinden kural olarak sorumluluğu olmaz.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Türkiye’de yabancıların, seçme ve seçilme hakkından yoksun olması aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?
 - a) Kişilik kazanamamış olmaları
 - b) Bu konuda fiil ehliyetlerinin yokluğu
 - c) Bu konuda hak ehliyetlerinin bulunmaması
 - d) Tüzel kişi statüsünde olmaları
 - e) Türkiye’de yerleşim yerlerinin bulunmaması
2. Aşağıdakilerden hangisi hak ehliyetinin görünümülerindendir?
 - a) Taraf ehliyeti
 - b) Fiil ehliyeti
 - c) Hukuki işlem ehliyeti
 - d) Dava ehliyeti
 - e) Hukuka aykırı fiillerden sorumlu olma ehliyeti
3. Aşağıdakilerden hangisi, ayırt etme gücüne sahip olmakla birlikte ergin olmayan ya da kısıtlı olan kişilerin ehliyet grubudur?
 - a) Tam ehliyetliler
 - b) Sınırlı ehliyetliler
 - c) Sınırlı ehliyetsizler
 - d) Tam ehliyetsizler
 - e) Sınırsız Ehliyetsizler
4. Aşağıdaki gruplardan hangisinde bulunanların haksız fiillerinden dolayı kural olarak sorumluluğu yoktur?
 - a) Tam ehliyetliler
 - b) Sınırlı ehliyetliler
 - c) Sınırlı ehliyetsizler
 - d) Tam ehliyetsizler
 - e) Evliler
5. Vesayet daireleri aşağıdakilerden hangisinde doğru gösterilmiştir?
 - a) Vesayet makamı vasi ya da veli, denetim makamı sulh hukuk mahkemesidir.
 - b) Vesayet makamı vasi, denetim makamı asliye hukuk mahkemesidir.
 - c) Vesayet makamı da denetim makamı da asliye hukuk mahkemesidir.
 - d) Vesayet makamı asliye hukuk mahkemesi, denetim makamı sulh hukuk mahkemesidir.
 - e) Vesayet makamı sulh hukuk mahkemesi, denetim makamı asliye hukuk mahkemesidir.

6. Aşağıdakilerden hangisi vasiyet düzenleyemez, vasiyette bulunamaz?
- a) Ayırt etme gücüne sahip, ergin olmakla birlikte kısıtlı olmayan A
 - b) Evli B
 - c) Ayırt etme gücü olmayan ergin C
 - d) Ayırt etme gücüne sahip olup on altı yaşında olan D
 - e) Kendisine oy danışmanı atanmış E
7. On sekiz yaşın doldurulması ile kazanılan erginliğe ne ad verilir?
- a) Normal erginlik
 - b) Erken erginlik
 - c) Yargısal erginlik
 - d) Evlenme ile erginlik
 - e) Sürekli erginlik
8. Aşağıdakilerden hangisi sınırlı ehliyetlilerin yasal danışmanlarının onayına ihtiyaç duymaksızın yapabileceği işlemlerdendir?
- a) Dava açma ve sulh olma
 - b) Ödünç verme ve alma
 - c) Kefil olma
 - d) Bağışlama
 - e) Taşınır alımı, satımı
9. Sınırlı ehliyetsizler düşünüldüğünde, aşağıdakilerden hangisi denetim makamının da izni ile yapılabilecek işlemlerdendir?
- a) Ödünç verme ve alma
 - b) Mirasın kabulü, reddi veya miras sözleşmesi yapılması
 - c) Taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi
 - d) Borç ödemeden aciz beyanı
 - e) Çıraklık sözleşmesi yapılması
10. Aşağıdakilerden hangisini, sınırlı ehliyetsizler yasal temsilcilerinin rızası olsa da yapamaz?
- a) Kefil olma, kiracı olma
 - b) Vakıf kurma, kefil olma
 - c) Bağışta bulunma, taşınır bir malı satma
 - d) Kiracı olma, bağışta bulunma
 - e) Kefil olma, taşınır bir malı satın alma

Cevap Anahtarı

1.c, 2.a, 3.c, 4.d, 5.e, 6.c,7.a,8.e, 9.b 10.b

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Akıntürk, T. ve Karaman, D. A. (2012). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta.
- [2] Akipek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- [3] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [4] Dural, M. ve Öğüz, T.(2017). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- [5] Hatemi, H. (2017). *Kişiler Hukuku*, İstanbul: XII Levha.
- [6] Helvacı, S. (2017). *Gerçek Kişiler*, İstanbul: Legal.
- [7] İnan, A. N. (2014). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [8] Oğuzman,K., Seliçi,Ö. ve Oktay-Özdemir,S. (2016). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- [9] Özkan, H. (2017). *Türk Medeni Yasası ve Uygulaması, Başlangıç ve Kişiler Hukuku*, İstanbul: Legal.
- [10] Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.

HISIMLIK

İÇİNDEKİLER

- Kan Hısımlığı
 - Üstsoy-Altsoy Hısımlığı
 - Yansoy Kan Hısımlığı
- Kan Bağına Dayanmayan Hısımlık
 - Kayın Hısımlığı
 - Evlat Edinmeden Doğan Hısımlık
- Hısımlık Derecesinin Belirlenmesi
- Hısımlığın Önemi

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Hukukta hısımlık kavramının ne anlama geldiğini anlayabilecek,
- Kan hısımlarının kimler olduğunu öğrenebilecek,
- Kayın hısımlarının kimler olduğunu öğrenebilecek,
- Evlat edinme sonucu doğan hısımlık ilişkisini öğrenebilecek,
- Hısımlık ilişkisinin derecelerini ve önemini anlayabileceksiniz.

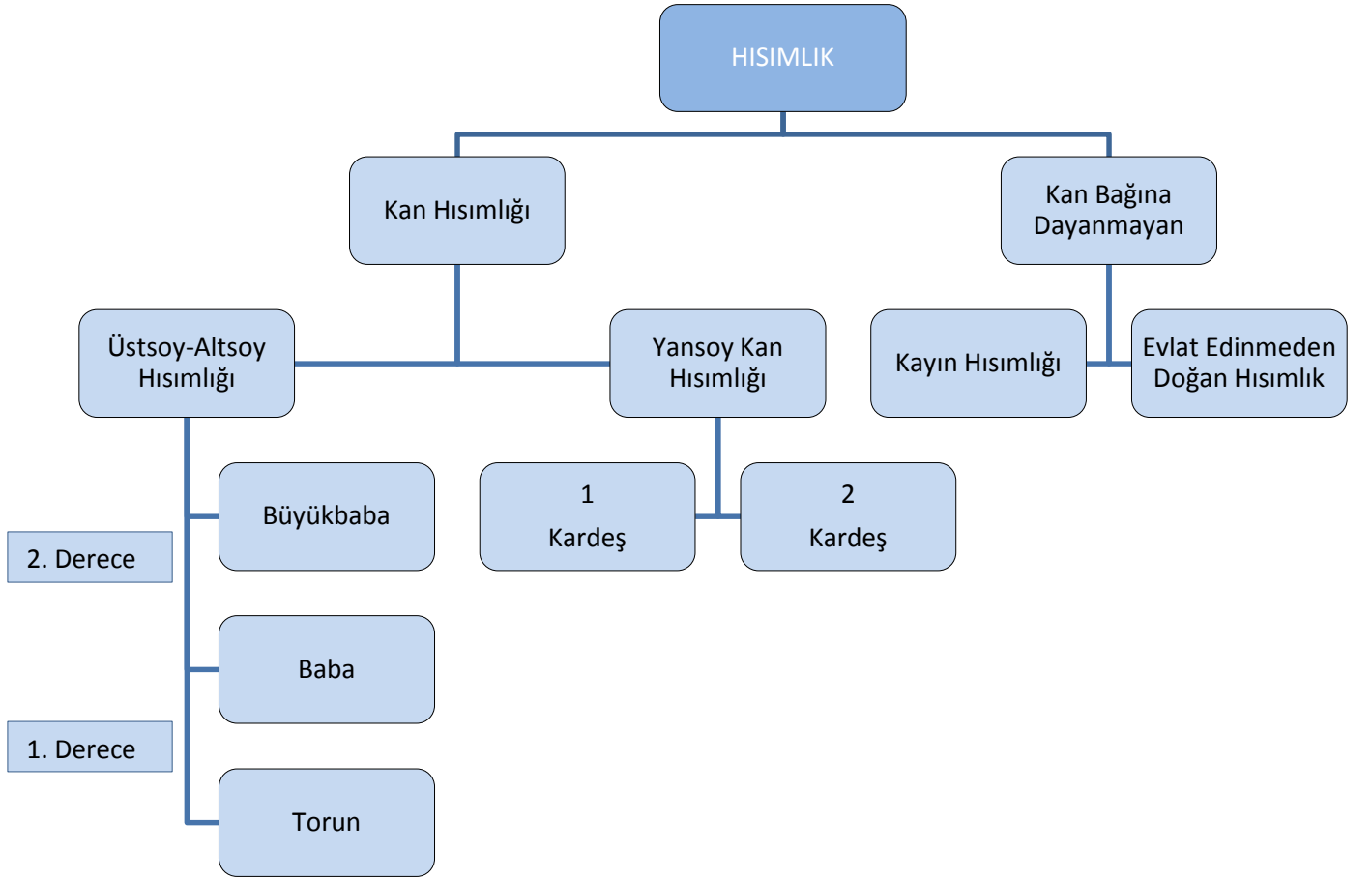
**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

MEDENİ HUKUK I

**Prof. Dr. Metin
İKİZLER**

ÜNİTE

10

GİRİŞ

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde hısım, evlilik yoluyla; akraba anlamı ile de kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler olarak geçer. Hısımlık ise hısım olma durumunu anlatır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, *hısımlık sadece gerçek kişiler açısından söz konusu olur.*

Örnek

- Bir tüzel kişi ile onun kurucuları arasında hısımlık ilişkisi bulunmaz.
- Bir tüzel kişi ile onun üyeleri arasında hısımlık ilişkisi yoktur.
- Bir tüzel kişi ile paylarının %90'ına sahip olduğu bir başka tüzel kişi arasında da hısımlık ilişkisinden söz edilemez.

Hısımlık gerçek kişiler arasındaki yakınlık ilişkisini ifade eder [1, 5, 6]. Hangi yakınlık ilişkilerinin hısımlık doğuracağı hukuki yönü olan bir meseledir. Örneğin sütkardeşler ya da iki çocukluk arkadaşı birbirlerine ne kadar yakınlık duysalar da kanun gözünde hısım değildirler.

Hukuki açıdan da hısımlık farklı nedenlerden doğabilir. Öncelikle kan bağından doğabilir ki buna *kan hısımlığı* denir. Bununla birlikte kan bağı bulunan herkes arasında hukuki açıdan mutlaka hısımlık vardır denemez. Örneğin biyolojik baba ile onun evlilik dışı ilişkisinden doğan ve aralarında soy bağı kurulmamış bulunan çocuğu arasında hısımlık bağı yoktur. Dolayısıyla biyolojik ya da doğal baba, her zaman hukuki açıdan baba olmayabilir [2, 9, 10].

İkinci olarak hısımlık evlilikten dolayı doğar. Bu hısımlığa *kayın hısımlığı* denir. Kan bağına dayanmayan bir başka yakınlık ilişkisi ise evlat edinmedir.

KAN HİSİMLİĞİ

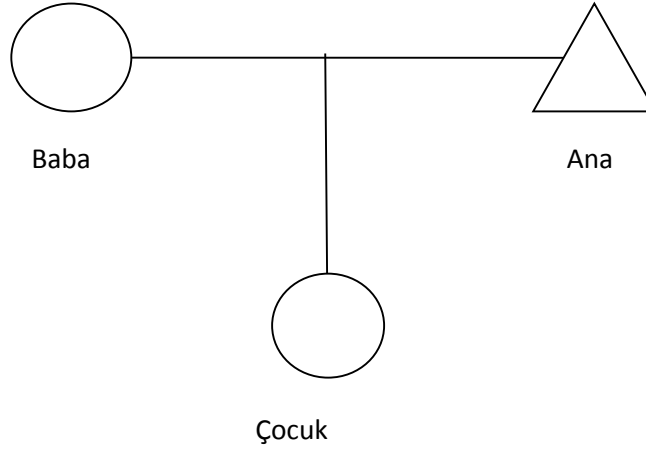

Kan hısımlığı, aralarında kan bağı bulunan kişiler arasındaki hısımlıktır.

Kan hısımlığı, aralarında kan bağı bulunan kişiler arasındaki hısımlıktır. Biri diğerinden gelen kişiler arasındaki hısımlığa üstsoy-altsoy hısımlığı; biri diğerinden gelmeyip de ortak bir kökten gelen kişiler arasındaki hısımlığa ise yansoy hısımlığı denir (TMK m. 17/II).

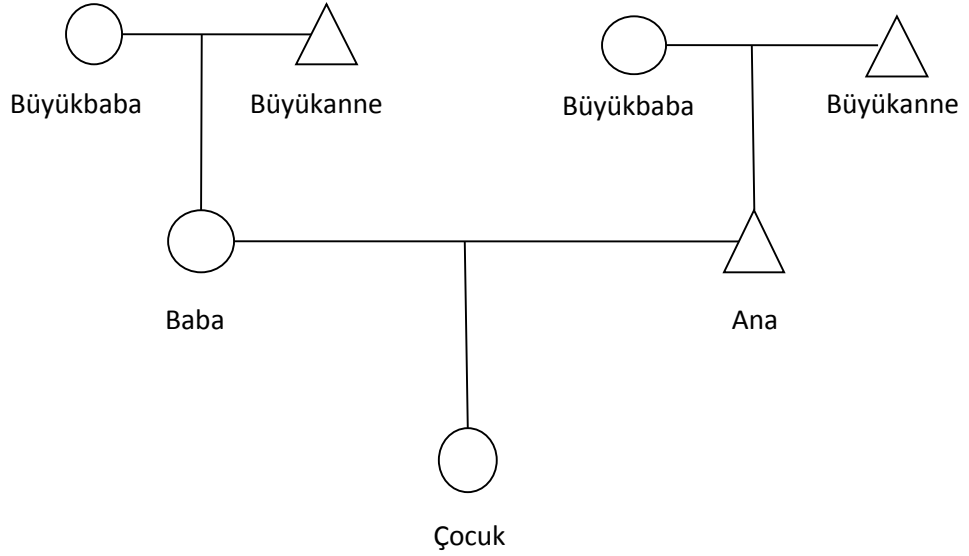
Üstsoy-Altsoy Hısımlığı

Ana ya da baba ile çocuk, dede ile torun gibi kişiler arasındaki hısımlık üstsoy-altsoy hısımlığıdır. Buna eski dilden gelme tabiriyle *usul-fürü hısımlığı* da denir. Ana-baba ile çocuk arasındaki hısımlık şu şekilde gösterilir (Şekil 10.1):

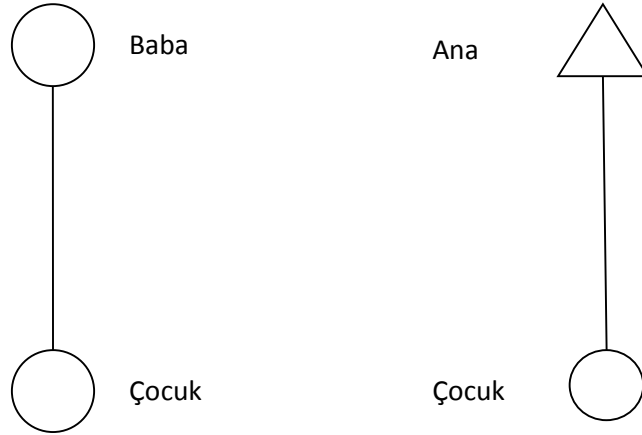
Şekil 10.1. Ana-Baba İle Çocuk Arasındaki Hısmılık

Şekle büyükbaba ve büyükanneler de eklenirse (Şekil 10.2);

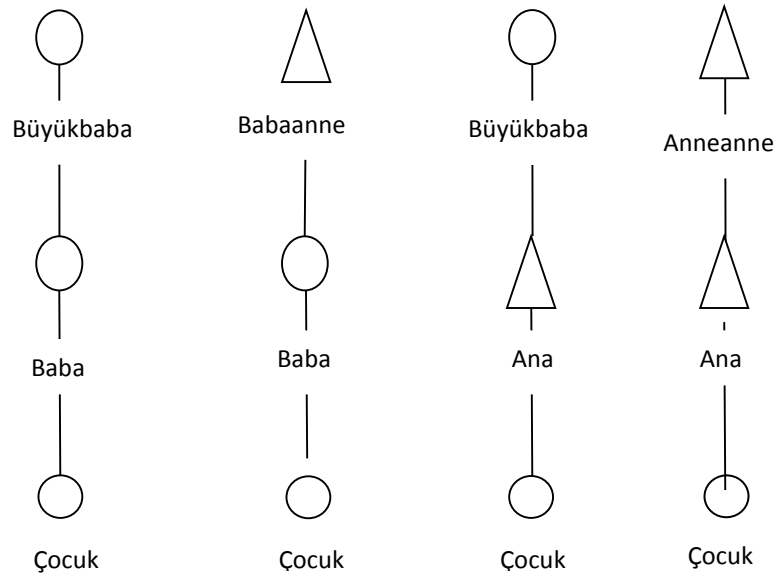
Şekil 10.2. Büyükanne-Büyükbaba İle Torun Arasındaki Hısmılık

Aslında çocukla ana ve babası arasındaki hısmılık üstsoy-altsoy hısımlığı açısından önemli olduğundan bu ilişki şu şekilde de gösterilebilir (Şekil 10.3):

Şekil 10.3. Ana-Baba ile Çocuk Arasındaki Üstsoy-Altsoy Hısımlığı

Bu şekle büyükbaba ve büyükanne de eklenirse (Şekil 10.4);

Şekil 10.4. Büyükanne-Büyükbaba ile Torun Arasındaki Üstsoy-Altsoy Hısımlığı

Görüldüğü gibi, büyükbaba, baba ve çocuk arasındaki hısımlık *dikey doğrultuda ve tek bir hat üzerinde* gösterilmektedir [3, 8, 10]. Bu yüzden üstsoy-altsoy arasındaki hısımlığa düz çizgi (düz hat) hısımlığı da denir. Baba çocuğa göre üstsoy iken, kendi babasının altsoyudur. Üstsoy-altsoy hısımlığı adı da buradan gelmektedir. Doğaldır ki, birbirinden gelenlerin tamamının arasında üstsoy-altsoy hısımlığı bulunur. Yani, büyükbabanın babası, büyükbaba, baba, çocuk ve onun çocuğu (torun) arasındaki ilişki hep üstsoy-altsoy hısımlığıdır. Büyükanne ile örneğin, torununun çocuğu arasındaki ilişki de böyledir.

Üstsoy-altsoy arasındaki hısımlığa düz çizgi (düz hat) hısımlığı da denir.

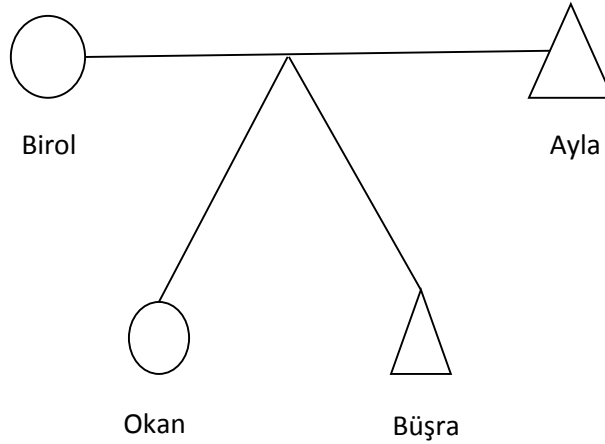
Yansoy Kan Hısımlığı

Kardeşler arasında yansoy kan hısımlığı vardır.

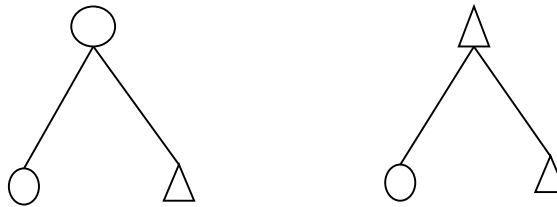
Kişiyle babası gibi, sadece birbirinden gelenler arasında kan hısımlığı yoktur. Örneğin, kişinin kardeşiyle arasında böyle bir üstlük-altlık ilişkisi bulunmasa bile birbirlerinin kan hısımları oldukları, aralarında soydan gelen bir yakınlık olduğu şüphesizdir. Bunun gibi, teyze ile yeğen arasında da gene böyle bir yakınlık ilişkisi vardır. İşte, *birbirinden gelmeyip de ortak bir soydan gelenler* arasındaki hısımlığa yansoy (kan) hısımlığı denir. Aynı anlama gelmek üzere bazen, civar hısımlığından da söz edilir. Ancak bu sonuncu ifade artık fazla kullanılmamaktadır.

Yansoy hısımlığı gösterilirken artık üstsoy-altsoy hısımlığında görülen düz çizgi, yerini dallara ayrılan bir şekle bırakır (Şekil 10.5):

Şekil 10.5. Yansoy Kan Hısımlığı

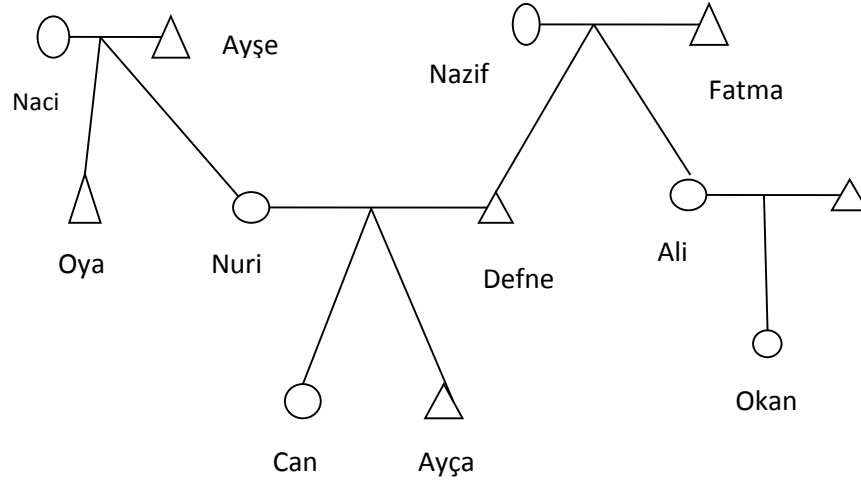
Şekilde Okan ile Büşra birbirinin kardeşidir. Bunları hısımlı kılan aynı soydan (kökten) geliyor olmalarıdır. Bu ikisi arasındaki hısımlık şu şekilde de gösterilebilir (Şekil 10.6):

Şekil 10.6. Yansoy Kan Hısımlığının Farklı Şekilde Gösterilmesi

Burada çizgilerin ortak soyda birleştiğini ve bu birleşimden dolayı, şekilden Okan ile Büşra arasında hısımlık bulunduğunu anladığımızı belirtelim.

Büyükbaba ve büyükanalardan başlamak üzere yansoy hısımlarını gösterirsek (Şekil 10.7);

Şekil 10.7. Büyükbaba-Büyükbabadan Başlayan Yansoy Kan Hısımlığı

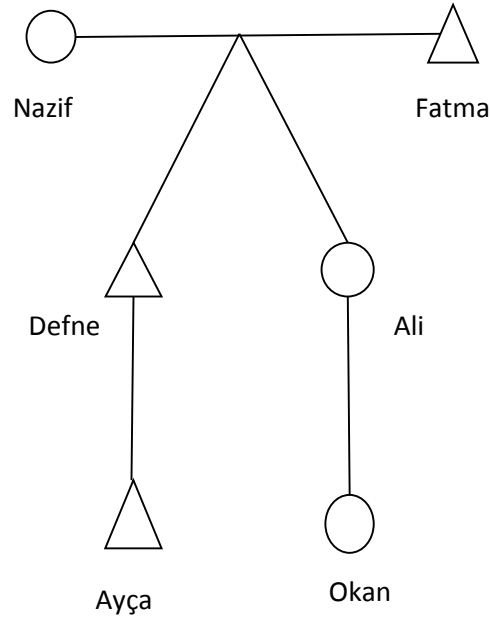
Şekilde, Ayça ve Can ile; Oya, Ali, Okan arasında yansoy kan hısımlığı vardır. Can ile Ayça'ya gelen çizgiler, Nuri ve Defne'de (yani ana ve babalarında) birleşmektedir. Ayça ile Okan'a gelen çizgiler, Nazif ve Fatma'da (büyükbaba ve büyükanne) birleşmektedir. Can ile Oya'ya gelen çizgiler Naci ve Ayşe'de birleşmektedir. Bu ortak soy, Oya'nın ana-babası, Can'ın ise büyükbaba ve büyükannesidir. Oya ile Okan arasında ise kan hısımlığı yoktur. Zira bu ikisine gelen çizgiler ortak bir (üst) soydan başlamamaktadır. Oya ile Okan arasındaki çizgiler birbirine yaklaştırıldığında, Okan'a gelen çizginin Defne'den, Oya'ya gelen çizginin ise Nuri'den başladığı görülür. Bu ikisi(Nuri ve Defne) arasında ise kan bağı olmayıp evlilik ilişkisi vardır.

Bireysel Etkinlik

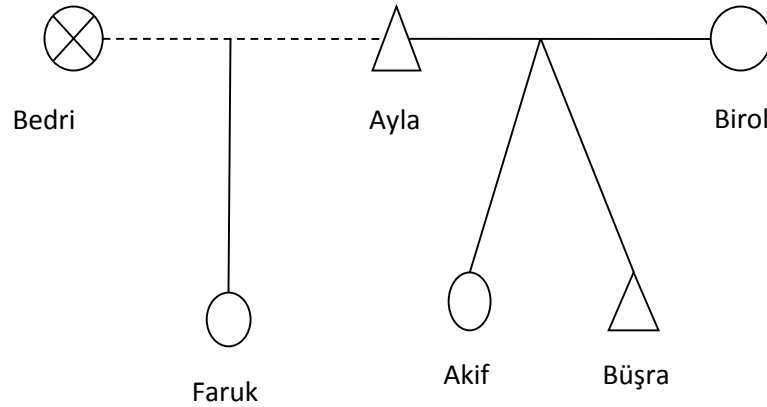
- Yukarıdaki açıklamaları esas alarak Ayça ile Okan arasındaki hısımlığı gösteren bir şekil çiziniz. Bununla ilgili aşağıda verilen şekille çizmiş olduğunuz şekli karşılaştırınız.

Ayça ile Okan arasındaki hısımlığı daha basit gösterirsek (Şekil 10.8);

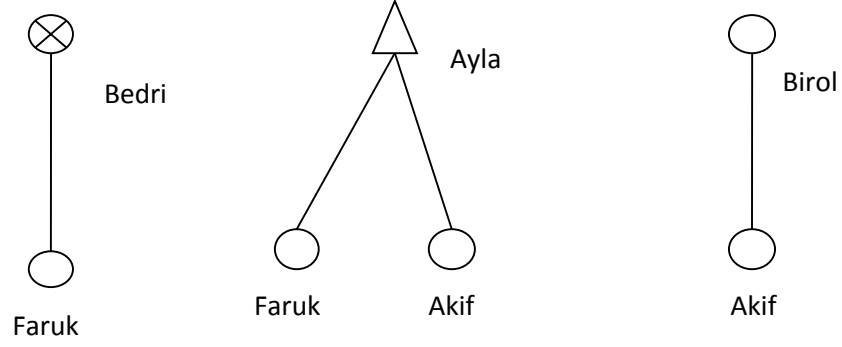
Şekil 10.8. Ayça ile Okan Arasındaki Yansoy Kan Hısımlığı

Görüldüğü gibi, çizgilerin birleşim noktası Nazif ve Fatma olmaktadır. Nazif ve Fatma'nın her ikisi de Ayça ve Okan için ortak (üst) soy olduklarından, bu farkı ifade etmek üzere öğretide *tam kan yansoy hısımlığından* söz edilir. Eğer ortak soyu oluşturan kişilerden sadece birinden gelen bir kan bağı, bir buluşma noktası var ise, bu takdirde de yarım kan yansoy hısımlığı söz konusu olur (Şekil 10.9):

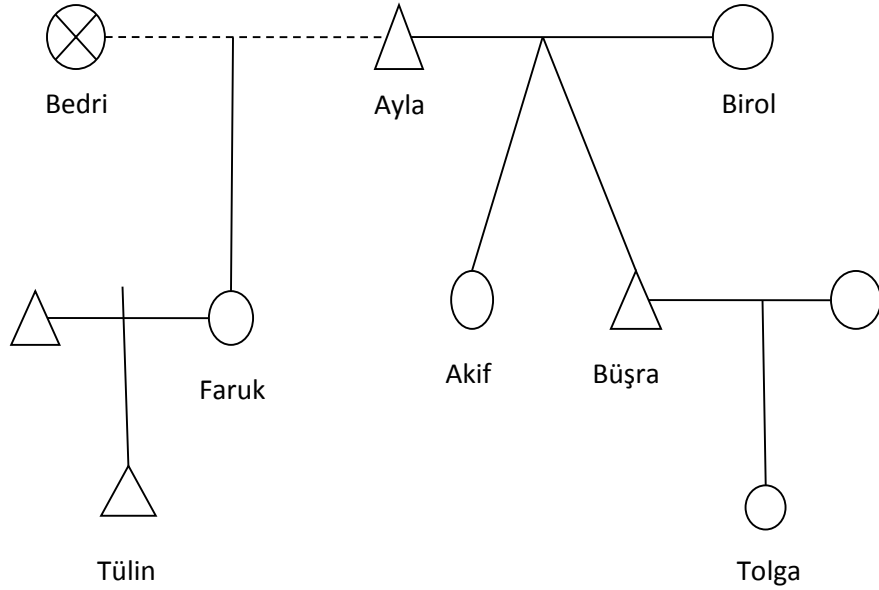
Şekil 10.9. Yarım Kan Yansoy Kan Hısımlığı

Ayla ile Bedri'nin evliliğinden Faruk doğmuş, Bedri öldükten sonra, Ayla Birol ile evlenmiştir. Ayla ile Birol'un Akif ve Büşra adında iki çocukları vardır. Akif ile Büşra'nın ana ve babaları bir olduğundan aralarında tam kan yansoy hısımlığı vardır. Faruk ile Akif ise aynı anadan doğmuş olmakla birlikte, babaları farklıdır. Bunu daha açık göstermek gerekirse (Şekil 10.10);

Şekil 10.10. Faruk ile Akif Arasındaki Yarım Kan Yansoy Hısımlığı

Dolayısıyla Faruk ile Akif arasında yarım kan yansoy hısımlığı bulunmaktadır. Bir örnek daha verirse (Şekil 10.11);

Şekil 10.11. Tülin ile Tolga Arasındaki Yarım Kan Yansoy Hısımlığı

Tülin ile Tolga'nın ortak soyları Ayla'dır. Büyükbabaları tarafından ortak soyları yoktur. Dolayısıyla aralarında yarım kan yansoy hısımlığı vardır.

Bireysel Etkinlik

- Aynı şehirde ikamet ettiğiniz kan hısımlarınız ile aranızda bulunan hısımlık ilişkisini şekillendirerek belirlemeye çalışınız.

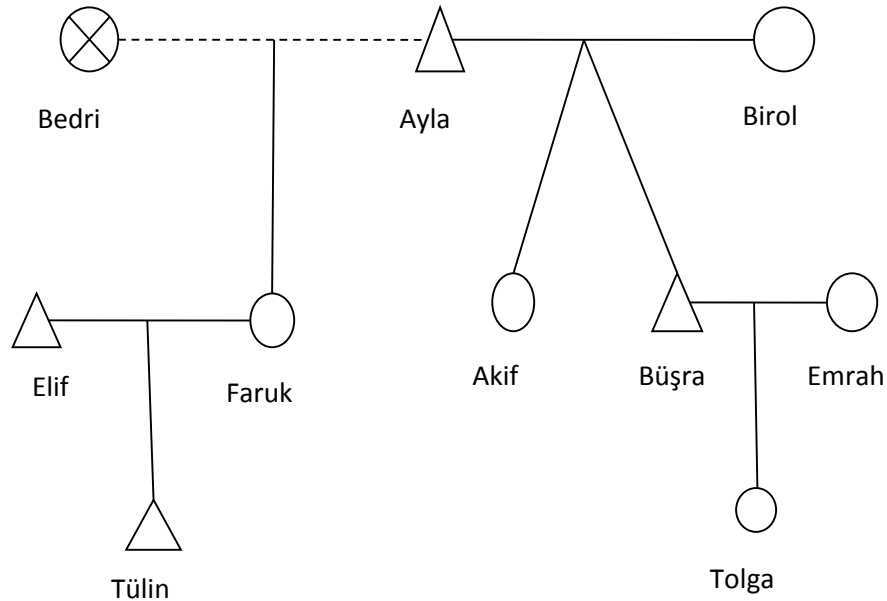
KAN BAĞINA DAYANMAYAN HISIMLIK

Kan bağına dayanmayan hısımlık ilişkisi evlilikten ve evlat edinmeden doğar. Evlenmeden doğan hısımlığa kayın hısımlığı (sıhrî hısımlık), evlat edinmeden doğan hısımlığa ise yapay hısımlık da denmektedir.

Kayın Hısımlığı

Evlilikle kişiler arasında bir yakınlaşma olur. Kanun koyucu da hısımlık ilişkisi açısından bu yakınlığı göz ardı etmemiştir. Ancak hukuki anlamda hısımlıkla, halk arasındaki kayın hısımlığı aynı değildir. Örneğin, toplumumuzda dünürlerin, yani evlenenlerin ana-babalarının arasında ciddi bir hısımlık ilişkisi kabul edilirken hukuken dünürler arasında bir hısımlık yoktur. Nitekim TMK m. 18/1'e göre, sadece, eşlerden biri ile diğer eşin kan hısımları, aynı tür ve dereceden kayın hısımları olur.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, *evlilikten dolayı eşler arasında hısımlık doğmaz*. Hısımlık, TMK m. 18/1 gereği, eşlerden biri ile diğerinin kan hısımları arasında doğar (Şekil 10.12).

Şekil 10.12. Kayın Hısımlığı

Emrah ile Büşra evlidir. Büşra ile Akif arasında (tam kan) yansoy hısımlığı vardır. Bundan dolayı, Emrah ile Akif arasında da yansoy kayın hısımlığı vardır. Büşra ile Faruk da birbirinin (yarım kan) yansoy hısımlarıdır. O hâlde Faruk, Emrah'ın kayın hısımlıdır. Emrah ile Ayla ise birbirlerinin üstsoy-altsoy kayın hısımlı olurlar. Elif ile Büşra arasında yansoy kayın hısımlığı bulunmasına rağmen, Emrah ile Elif arasında hısımlık yoktur. Zira kanun açısından, eşlerden biri ile diğerinin kan hısımları arasında hısımlık doğmaktadır. Büşra ile Elif arasında kan bağı olmadığından, Emrah ile Elif arasında da kayın hısımlığı doğmamaktadır.

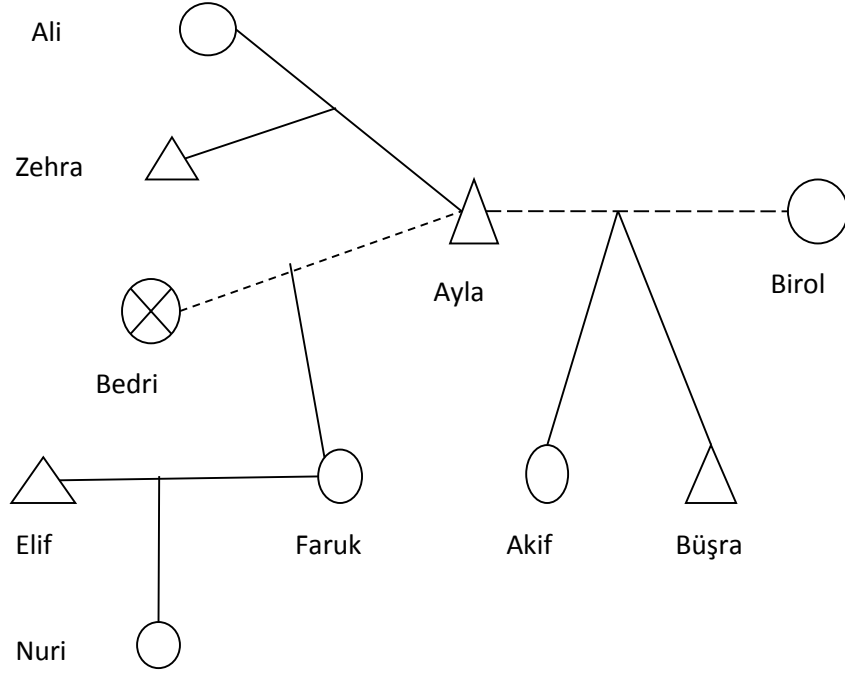

Hukuki anlamda hısımlıkla, halk arasındaki kayın hısımlığı aynı değildir.

Kayın hısımlığı,
kendisini meydana
getiren evliliğin sona
ermesiyle ortadan
kalkmaz.

Kayın hısımlığının bir başka özelliği, kendisini meydana getiren evliliğin sona ermesiyle ortadan kalkmamasıdır (TMK m. 18/II). Demek ki, evlilik; boşanmayla, eşlerden birinin ölümüyle, evliliğin iptali vb. nedenlerle sona erse de bir kere doğmuş olan kayın hısımlığı artık sona ermeyecektir. Bununla birlikte, evlilik sona erdikten sonra, artık o evlilikten dolayı yeni kayın hısımlıkları doğmaz (Şekil 10.13).

Şekil 10.13. Evliliğin Sona Ermesi İle Kayın Hısımlığının İlişkisi

Ayla, en önce Bedri ile evlenmiştir ve bu evlilikten Faruk doğmuştur. Bedri'nin ölümü üzerine Birol ile evlenmiştir. Bu evlilikten Akif ile Büşra doğmuştur. Ayla, Birol'dan boşandıktan sonra ise Ali ile evlenmiştir. Bu evlilikten de Zehra doğmuştur. Birol ile Faruk arasında üstsoy-altsoy kayın hısımlığı vardır. Birol ile Zehra arasında ise hısımlık yoktur. Zira Zehra, Ayla ile Birol arasındaki evlilik sona erdikten sonra doğmuştur. Diğer yandan Faruk'un, Ayla ile Birol boşandıktan sonraki bir zamanda Elif ile evlendiğini ve bu evlilikten Nuri'nin doğduğunu varsayarsak Birol ile Faruk arasında üstsoy-altsoy kayın hısımlığı olmasına rağmen, Birol ile Nuri arasında hısımlık olmayacaktır.

Örnek

- E'nin eşi G'nin gaipliğine karar verilmiş ve fakat E, mahkemeye başvurarak G ile olan evliliğini sona erdiren bir karar almamıştır. Bu durumda G gaip olmasına rağmen, eğer onun kardeşinin bir çocuğu olursa, E ile bu yeni çocuk arasında da kayın hısımlığı ilişkisi doğacaktır.

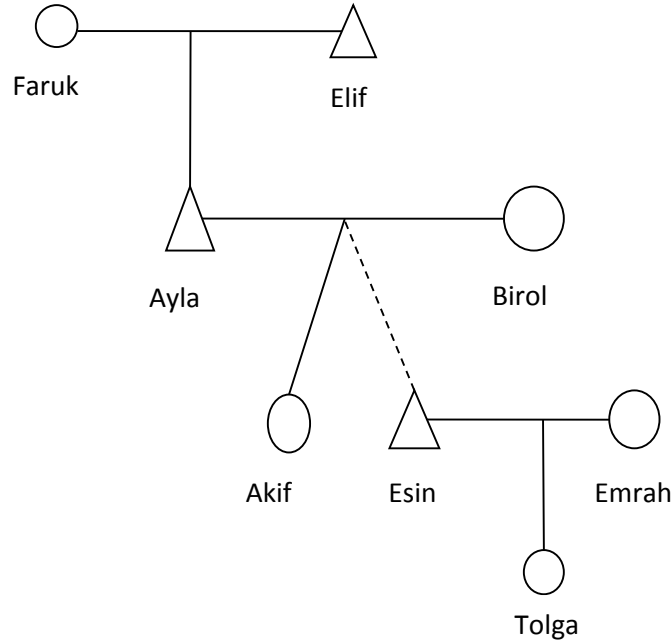

Evlat edinmeden doğan hısımlık, sadece, evlat edinen ile evlatlık ve onun altsoyu arasındadır.

Evlat Edinmeden Doğan (Yapay) Hısımlık

Soy bağıının evlat edinme ile de kurulacağı TMK m. 282/III'ün gereğidir. Çocukla ana-babası arasındakine benzer bir bağ kuran evlatlık ilişkisi, kan bağına dayanmadığı için *yapay ya da yapmacık (cali) hısımlık* olarak adlandırılmaktadır.

Yapay hısımlıkta, evlat edinen ile evlatlık ve onun altsoyu arasında hısımlık ilişkisinin doğduğu kabul edilmelidir (ancak konu tartışmalı olup öğretideki diğer bir görüşe göre, yapay hısımlıkta sadece evlatlık ile evlat edinen arasında bir hısımlık vardır) [1, 4, 7] (Şekil 10.14).

Şekil 10.14. Evlat Edinmeden Doğan Hısımlık

Ayla ve Birol, Esin'i evlat edinmiştir. Ayla ile Esin arasında (üstsoy-altsoy) evlat edinmeden doğan/yapay hısımlık vardır. Ancak Esin ve Tolga ile; Akif, Elif ve Faruk arasında bir hısımlık yoktur.

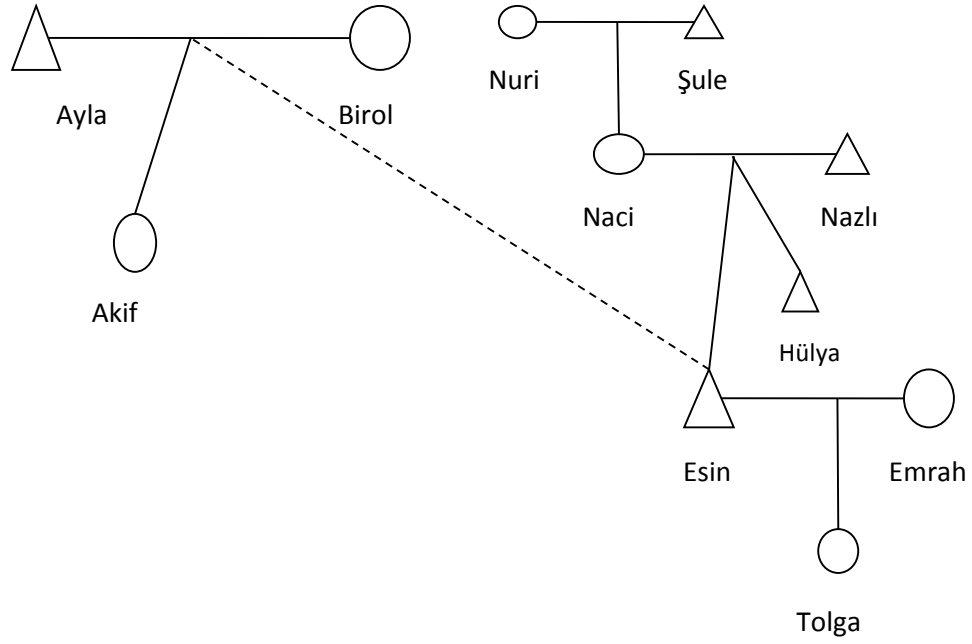
Yapay hısımlık yanında, evlat edinilen kişinin, kan bağı ile bağlı olduğu kişilerle hısımlık ilişkisi de devam eder.

Örnek

- E, küçük yaşta T tarafından evlat edinilmiştir. E'nin annesi A, babası ise B'dir.
- E ile T arasında evlat edinmeden doğan hısımlık vardır. Aynı zamanda E ile A ve B arasında üstsoy-altsoy kan hısımlığı bulunmaktadır.

Şekil 10.15.

Şekil 10.15. Evlatlık ilişkisinin Kan Hısımlığı İle İlişkisi

Evlat edinen ile evlatlığın üstsoyu yani ana-babası, büyükbaba-büyükanne ve diğerleri birbirlerine hısım değildir. Bu nedenle, Ayla ve Birol'un; Nazlı, Naci, Şule ve Nuri ile hısımlığı yoktur. Hülya, Esin'in kardeşi, yansoy hısımdır. Evlat edinenle evlatlığın yansoy hısımları da hısım olamayacağından, Ayla ve Birol ile Hülya birbirlerine hısım değildir. Bunun gibi, Akif ile Hülya arasında da hısımlık yoktur.

Diğer iki hısımlık türünden farklı olarak evlat edinmeden doğan hısımlık sonradan ortadan kalkabilir. *Yapay hısımlığın sona ermesi, evlatlık ilişkisinin sona ermesi ile olur.* Evlatlık ilişkisini kaldırın nedenler TMK m. 317 vd. lerinde yer almaktadır.

HISIMLIK DERESESİNİN BELİRLENMESİ

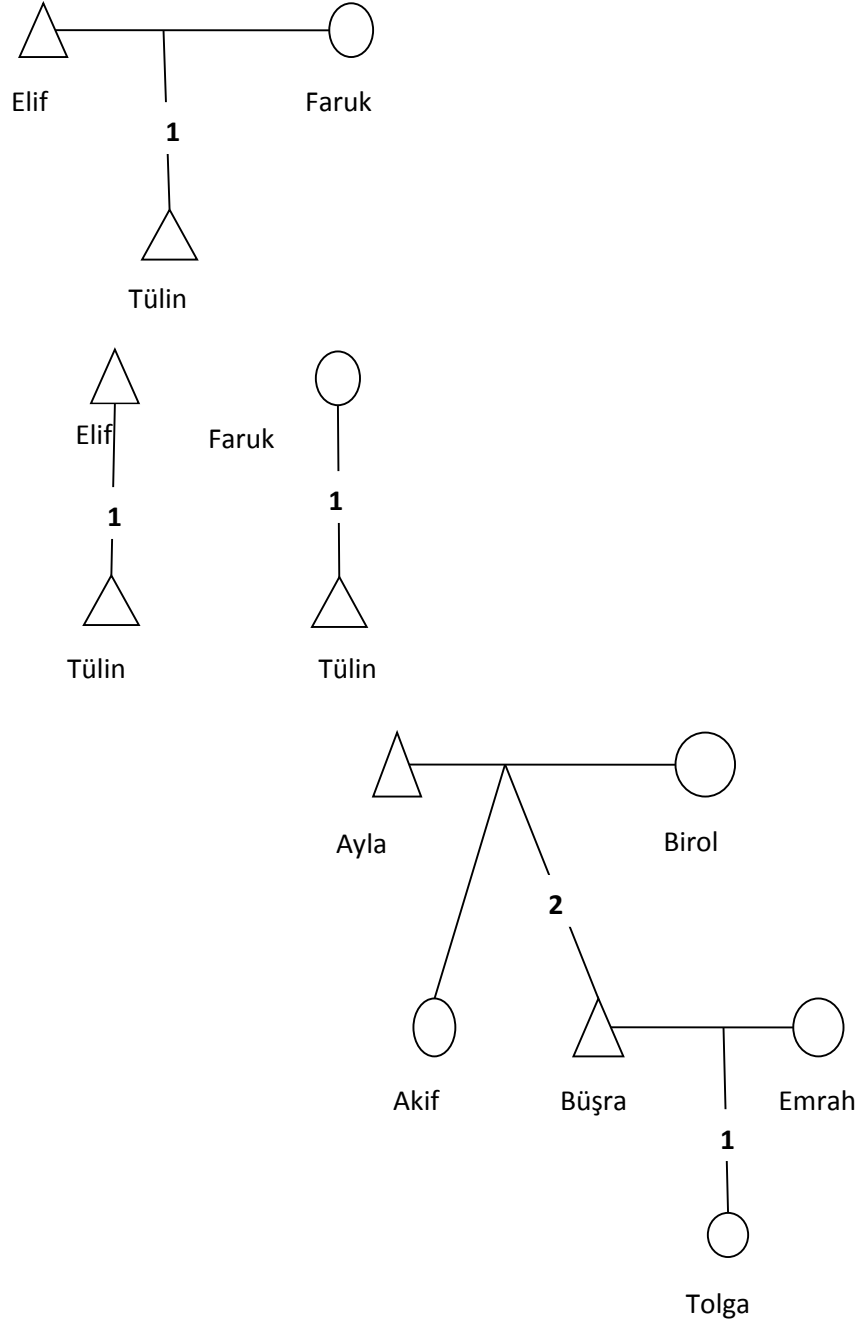
Görüldüğü gibi kişiyle, kardeşi, amcası, teyzesi, amcasının oğlu vb. arasında hep yansoy hısımlığı vardır. Ancak bunların kişiye yakınlıkları arasında bir fark olduğu da açıktır. Örneğin, kişinin kardeşi ile amcasının oğluna olan yakınlığı aynı değildir. Bunun gibi, baba ile oğul arasındaki yakınlıkla büyükbaba ile torun arasındaki yakınlık da aynı değildir. Hâl böyle olunca, kişilerin birbirlerine olan hısımlık derecelerinin belirlenmesi gerekir.

TMK m. 17/I'e göre, kan hısımlığının derecesi, *hısımları birbirine bağlayan doğum sayısı*yla belli olur. Böylece hısımlık dereceleri belirlenmek istenen iki kişinin arasındaki doğum sayıları bulunduğu birbirlerine olan yakınlıkları da

Hısımlık dereceleri belirlenmek istenen iki kişinin arasındaki doğum sayıları bulunduğu, birbirlerine olan yakınlıkları da ortaya çıkmış olur.

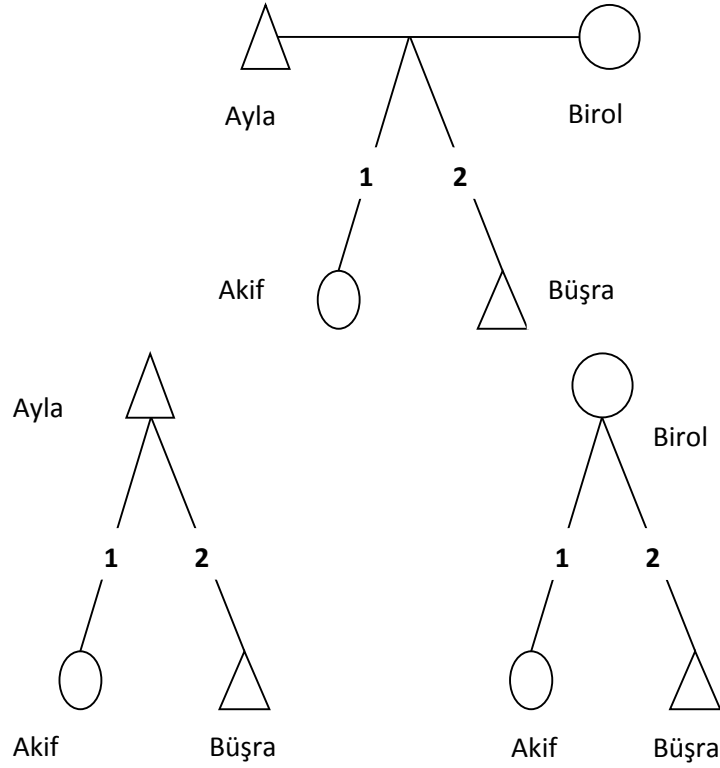
ortaya çıkmış olur. Doğum sayısı ne kadar azalırsa *yakınlık o derece artar*. Doğum sayısı ne kadar fazla ise *yakınlık o derece azalır* (Şekil 10.16).

Şekil 10.16. Hısımlık Dereceleri

Tülin, Elif ile Faruk'un kızlarıdır. Elif ve Faruk ile Tülin arasında 1. dereceden üstsoy-altsoy hısımlığı vardır. Bu en yakın kan hısımlığı demektir. Zira arada sadece bir doğum vardır. Birol Tolga'nın büyükbabasıdır. Birol ile Tolga arasında; Büşra'nın doğumu ve Tolga'nın doğumu olmak üzere iki doğum vardır. Dolayısıyla Birol ile Tolga birbirlerine 2. dereceden üstsoy-altsoy hısımlıdır.

Yansoy kan hısımlığı da farklı derecelerde oluşabilir (Şekil 10.17).

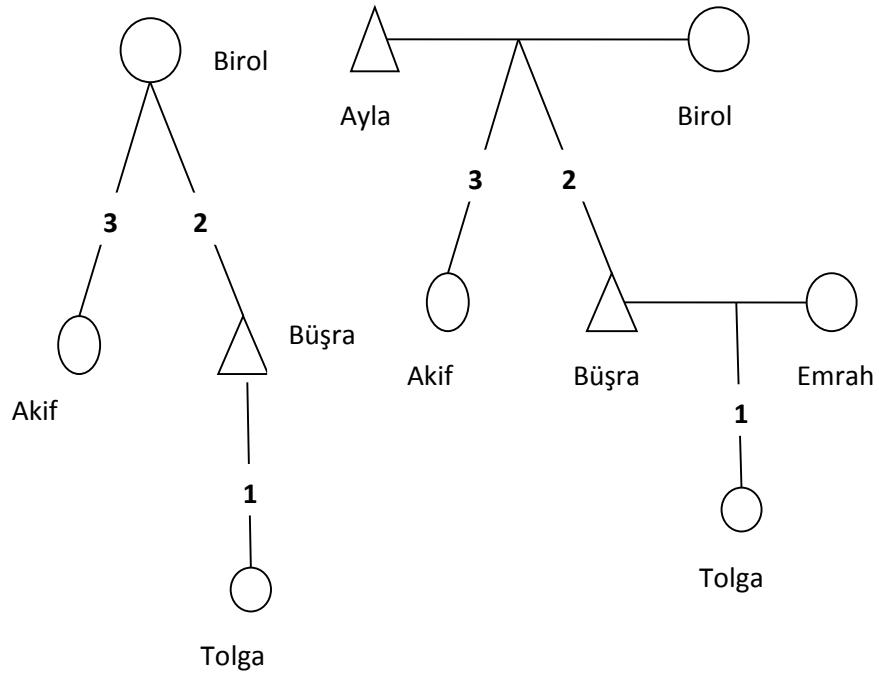
Şekil 10.17. Yansoy Kan Hısımlığında Dereceler

En yakın yansoy hısımlığı kardeşler arasındaki hısımlıktır.

Akif ile Büşra birbirinin kardeşidir. Onları birbirine bağlayan doğum sayısı iki tanedir. O hâlde 2. dereceden yansoy kan hısımlıdırlar. Eksiksiz belirtmek gerekirse, 2. dereceden tam kan yansoy hısımlıdırlar. Yansoy hısımlığında 1. dereceden hısımlık görülmez. Dolayısıyla en yakın yansoy hısımlığı kardeşler arasındaki hısımlıktır.

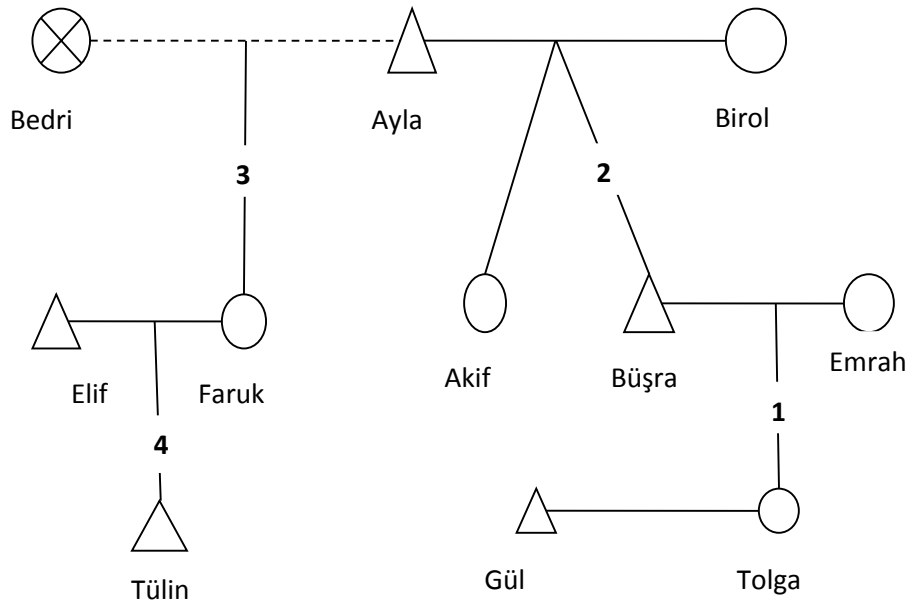
Kardeşler dışındaki yansoy kan hısımlarının da dereceleri doğum sayısına göre belirlenir (Şekil 10.18).

Şekil 10.19. Dayı-Yeğen Arasındaki Yansoy Kan Hısımlığının Derecesi

Yukarıdaki şekilde, Akif, Tolga'nın dayısıdır. Tolga ile Akif arasında üç doğum bulunduğu için, bu ikisi birbirine 3. dereceden tam kan yansoy hısımlırlar.

Daha uzak yansoy kan hısımlıklarında doğum sayısı da gittikçe artar (Şekil 10.20).

Şekil 10.20. Dördüncü Dereceden Yansoy Kan Hısımlığı

Dayısının kızı Tülin ile Tolga arasında, aynı esaslar gereğince, 4. dereceden yarım kan yansoy hısımlığı vardır.

Kayın hısımlığında da hısımlık dereceleri söz konusu olur. Burada, eşlerden biri ile diğer eşin kan hısımları, aynı dereceden kayın hısımları kabul edilir (TMK m. 18/I). Böylece Gül ile Büşra 1. dereceden üstsoy-altsoy kayın hısımları olurlar. Zira Büşra ile Tolga arasında 1. dereceden üstsoy-altsoy kan hısımlığı vardır. Gül ile Faruk 3. dereceden yarım kan yansoy kayın hısımlarıdır. Gül ile Tülin arasında da 4. dereceden yansoy kayın hısımlığı vardır.

HISIMLIĞIN ÖNEMİ

Hukukta kişiler arasında hısımlığın bulunması bazı durumlarda önemlidir. Bu gibi durumlarda, hısımlığa özel sonuçlar bağlanır ya da hısımlar arasındaki hukuki işlem veya fiiller, hısımlık olmayanlar arasında yapılanlardan farklı sonuçlar doğurur.

Medeni hukukta;

- Hiçbir dernek üyesi, dernek ile kendisi, eşi, üstsoyu ve altsoyu arasındaki bir hukuki işlem veya uyuşmazlık konusunda alınması gereken kararlarda genel kurulda *oy kullanamaz* (TMK m.82/I).
- Belirli bir dereceye kadar olan kan hısımlığı, kayın hısımlığı ve evlat edinmeden doğan hısımlık evlenmeye engeldir (TMK m. 129). Yani bu kişilerin birbirleriyle evlenmesi *yasaklanmıştır*.
- Herkes, yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka vermekle yükümlüdür (TMK m. 364).
- TMK m. 367'ye göre, evi yönetme yetkisi ev başkanındadır ve bu yetki kan ve kayın hısımlığı ilişkisi içinde ev halkı olarak bir arada yaşayanları da kapsar.
- Bir malın veya hakkın başkalarına geçmemek üzere aynı soydan gelenlere kuşaktan kuşağa kalacak şekilde vakıf kurma yoluyla ya da başka bir yolla özgülenmesi yasaktır (TMK m. 372).
- Hısımlar, kendilerine geçen mirasın tamamı veya bir bölümüyle ya da ortaya başka mallar koymak suretiyle aralarında bir aile malları ortaklığı kurabilirler (TMK m. 373 vd).

Herkes, yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka vermekle yükümlüdür (TMK m. 364).

Vesayet altına alınacak kişinin eşi ve yakın hısımları, vasilığe atanmada önceliğe sahiptir.

- Aile yurdu kurulduğu takdirde (TMK m. 386 vd), şartları varsa malikin; üstsoyunu, altsoyunu ve kardeşlerini yurda kabul etmesine mahkemece karar verilebilir (TMK m. 392).
- Vesayet altına alınacak kişinin eşi ve yakın hısımları, vasilığe atanmada önceliğe sahiptir. Vesayet makamı, vasilik şartlarına sahip olmaları kaydıyla eş veya yakın hısımlardan birini bu göreve atar (TMK m. 414).
- Aile vesayeti (özel vesayet), vesayet altına alınan kişinin iki yakın hısımlarının veya bir hısımları ile eşinin istemi üzerine kurulur ve aile meclisi vesayet altındaki kişinin hısımlarından seçilir (TMK m. 398 vd).
- Kişilerin ölenin mirasından pay alıp almayacakları veya ne kadar alacakları hususunda hısımlık ve hısımlığın derecesi çok önemlidir. Hatta miras bırakan, bazı yakın hısımlarının mirasından pay almasını engelleyemez (TMK m. 495 vd, 505).

Usul (Yargılama) hukuklarında;

- Gerek medeni usul hukukunda gerekse ceza usul hukukunda, taraf, şüpheli veya sanıkla belirli derecede hısımlığı olanlara tanıklıktan çekinme hakkı tanınmıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre, kişi; kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy, *üçüncü derece de dâhil olmak üzere* kan veya (kendisini oluşturan evlilik bağı ortadan kalkmış olsa dahi) kayın hısımları ve bir de aralarında evlatlık bağı bulunanlar ile ilgili meselelerde tanıklıktan çekinebilir (HMK m. 248; karşılaştırınız Ceza Muhakemesi Kanunu m. 45).
- Hâkimler; kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy, *üçüncü derece de dâhil olmak üzere* kan veya (kendisini oluşturan evlilik bağı kalksa dahi) kayın hısımlığı bulunanlar ve bir de aralarında evlatlık bağı bulunanlar ile ilgili meselelerde davaya bakamazlar. Bu kişilerin davacı veya davalı ya da şüpheli, sanık veya mağdur olduğu tüm davalarda bu yasak uygulanır (HMK m. 34, karşılaştırınız CMK m. 22).
- Görüldüğü gibi, yukarıda sayılanlar hariç, hâkim hısımlarının davalarına da bakabilir. Ancak, hâkime, (Medeni usul hukukunda) davacı veya davalı tarafla arasında dördüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) yansoy hısımlığı varsa, davaya bakmama hakkı tanınmıştır. Keza bu durumda taraflardan biri de hâkimi reddedebilir (HMK m. 36).

Ticaret hukukunda;

- Anonim şirketlerdeki yönetim kurulu toplantılarına ilişkin Türk Ticaret Kanunu m. 393'e göre, yönetim kurulu üyesi, alt ve üst soyundan birinin ya da eşinin yahut üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımlarından birinin, kişisel ve şirket dışı menfaatiyle şirketin menfaatinin çatıştığı konulara ilişkin müzakerelere katılamaz (ayrıca bk. TTK m. 400).

Üstsoy veya
altsoyundan birini
yahut kardeşini öldüren
veya yaralayan kişi
daha fazla ceza alır.

Ceza hukukunda;

Hısımlık önemli bir rol oynar. Kişiye karşı şiddet içeren suçların yakın hısımlara karşı işlenmesi genelde cezayı artırırken; mal varlığına ilişkin suçlarda hısımlık cezanın azalmasına ya da ortadan kalkmasına neden olur:

- Birini kasten öldüren kişi müebbet hapis cezası alırken üstsoy veya altsoyundan birini veya kardeşini öldüren kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m. 81-82).
- Birini kasten yaralayan kişi bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırken üstsoy veya altsoyundan birini veya kardeşini yaralayan kişinin cezası yarı oranında artırılır (TCK m. 86).
- Birine karşı eziyet suçunu işleyen kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılırken *üstsoy veya altsoya, babalık veya analığa karşı* aynı fiili işleyenler hakkında üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur (TCK m. 96).
- Birine karşı cinsel saldırıda bulunan, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Suçun *üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş, evlat edinen veya evlatlık tarafından* işlenmesi hâlinde verilen ceza yarı oranında artırılır (TCK m. 102).
- Çocuğa cinsel istismar suçunun; *üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı ya da üvey baba, üvey ana, üvey kardeş veya evlat edinen tarafından* işlenmesi verilecek cezayı yarı oranında artırır (TCK m. 103).
- Cinsel taciz suçunun *aile içi ilişkisinin sağladığı kolaylıktan faydalanmak* suretiyle işlenmesi hâlinde ceza yarı oranında artırılır (TCK m. 105).
- Kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun cezası bir yıldan beş yıla kadar hapidir. Bu suçun üstsoy veya altsoya karşı işlenmesi hâlinde ceza bir kat artırılır (TCK m. 109).

Üstsoy veya
altsoyundan biri
aleyhine hırsızlık suçu
işlenirse cezaya
hükmolunmaz.

Buna karşılık,

- Hırsızlık, kullanma hırsızlığı, mala zarar verme, hakkı olmayan yere tecavüz, güveni kötüye kullanma, bedelsiz senedi kullanma, dolandırıcılık gibi *bazı mal varlığına ilişkin suçların;*

Üstsoy-altsoy,

Bu derecede kayın hısımlarından biri,

Evlat edinen veya evlatlığın zararına olarak işlenmesi hâlinde, ilgili akraba hakkında cezaya hükmolunmaz (TCK m. 167). Aynı konutta beraber yaşayan kardeşlerden biri aleyhine işlenen bu gibi suçlar için de aynı esas geçerlidir.

Örnek

- E, babasının cüzdanından gizlice 100 TL almış ve harcamıştır. Bu hırsızlıktan dolayı E'ye ceza verilmemektedir.

Yağma ve nitelikli yağma suçu bu kuralın istisnasıdır. Bu iki suçun varlığı hâlinde, mağdur yukarıda sayılan kişilerden olsa da, fail cezalandırılır.

Bu gibi suçların aynı konutta beraber yaşamayan kardeşlerden birinin, aynı konutta beraber yaşamakta olan amca, dayı, hala, teyze, yeğen veya ikinci derecede kayın hısımlarının zararına olarak işlenmesi hâlinde suçun faili akraba cezalandırılır ve fakat cezası yarı oranında indirilir [TCK m. 167(2)].

Özet

•HISIMLIK

- Hısımlık gerçek kişiler arasındaki yakınlık ilişkisini ifade eder.
- Hısımlık kan bağından, evlilikten ya da evlat edinmeden doğabilir. Kan bağından doğana kan hısımlığı, evlilikten doğana kayın hısımlığı, evlat edinmeden doğan hısımlığı da evlat edinmeden doğan hısımlık ya da yapay hısımlık adı verilmektedir.

•KAN HISIMLIĞI

- Kan hısımlığı, üstsoy-altsoy hısımlığı ve yansoy hısımlığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

•Üstsoy- altsoy kan hısımlığı

- Üstsoy-altsoy hısımlığı birbirinden gelenlerin arasındaki hısımlıktır. Örneğin kişi ile annesi ve annesinin annesi arasındaki hısımlık üstsoy-altsoy hısımlığıdır.

•Yansoy kan hısımlığı

- Yansoy hısımlığı ise ortak bir soydan gelenler arasındaki hısımlıktır. Kişi ile kardeşi arasındaki hısımlık bunun örneğidir. Kan hısımlığının derecesi, hısımları birbirine bağlayan doğum sayısı ile belli olur. Böylece hısımlık dereceleri belirlenmek istenen iki kişinin arasındaki doğum sayıları bulunduğunda birbirlerine olan yakınlıkları da ortaya çıkmış olur. Doğum sayısı ne kadar azalır o derece artar. Doğum sayısı ne kadar fazla ise yakınlık o derece azalır.

•KAN BAĞINA DAYANMAYAN HISIMLIK

- Bu hısımlık ilişkisi, evlilikten ve evlat edinmeden doğar. Evlenmeden doğan hısımlığa kayın hısımlığı (sıhrî hısımlık), evlat edinmeden doğan hısımlığa ise yapay hısımlık da denmektedir.

•Kayın Hısımlığı

- Kayın hısımlığı evlilik ilişkisi üzerine doğan bir hısımlıktır. Nitekim eşlerden biri ile diğer eşin kan hısımları, aynı tür ve dereceden kayın hısımları olur. Eşlerin hısımları ise birbirlerine kayın hısımları olmazlar. Evlilik sona erse de kayın hısımlığı devam eder. Ancak evlilik sona erdikten sonra, artık o evlilikten dolayı yeni kayın hısımlıkları doğmaz.

•Evlat Edinmeden Doğan (Yapay) Hısımlık

- Hukukumuzda evlat edinmeden dolayı da hısımlık ilişkisi doğar. Çocukla ana-babası arasındakine benzer bir bağ kuran evlatlık ilişkisi, kan bağına dayanmadığı için yapay ya da yapmacık (cali) hısımlık olarak adlandırılmaktadır.Yapay hısımlıkta, evlat edinen ile evlatlık ve onun altsoyu arasında hısımlık ilişkisinin doğduğu kabul edilmelidir.Yapay hısımlık yanında, evlat edinilen kişinin, kan bağı ile bağlı olduğu kişilerle hısımlık ilişkisi de devam eder.

Özet (Devamı)

- Evlat edinen ile evlatlığın üstsoyu yani ana-babası, büyükbaba-büyükmene ve diğeri birbirlerine hısımlık değildir. Diğeri iki (kan ve kayın) hısımlık türünden farklı olarak evlat edinmeden doğan hısımlık sonradan ortadan kalkabilir. Yapay hısımlığın sona ermesi evlatlık ilişkisinin sona ermesi ile olur.
- **HISIMLIK DERECEİNİN BELİRLENMESİ**
 - Kan hısımlığının derecesi, hısımları birbirine bağlayan doğum sayısı ile belli olur. Böylece hısımlık dereceleri belirlenmek istenen iki kişinin arasındaki doğum sayıları bulunduğunda birbirlerine olan yakınlıkları da ortaya çıkmış olur. Doğum sayısı ne kadar azalırse yakınlık o derece artar. Doğum sayısı ne kadar fazla ise yakınlık o derece azalır.
 - Kayın hısımlığında da hısımlık dereceleri söz konusu olur. Burada, eşlerden biri ile diğeri eşin kan hısımları, aynı dereceden kayın hısımları kabul edilir
- **HISIMLIĞIN ÖNEMİ**
 - Hısımlık hukukumuzda önemlidir. Nitekim medeni hukuk, ticaret hukuku, usul hukukları, ceza hukuku gibi birçok alanda hısımlığa çeşitli sonuçlar bağlanmıştır. Örneğin Medeni hukukta; Belirli bir dereceye kadar olan kan hısımlığı, kayın hısımlığı ve evlat edinmeden doğan hısımlık evlenmeye engeldir (TMK m. 129). Yani bu kişilerin birbirleriyle evlenmesi yasaklanmıştır. Usul hukukunda; kişi, kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy, üçüncü derece de dâhil olmak üzere kan veya (kendisini oluşturan evlilik bağı ortadan kalkmış olsa dahi) kayın hısımları ve bir de aralarında evlatlık bağı bulunanlar ile ilgili meselelerde tanıklıktan çekinebilir (HMK m.248). Ticaret hukukunda; Anonim şirketlerdeki yönetim kurulu toplantılarına ilişkin Türk Ticaret Kanunu m. 393'e göre, yönetim kurulu üyesi, alt ve üst soyundan birinin ya da eşinin yahut üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımlarından birinin, kişisel ve şirket dışı menfaatiyle şirketin menfaatinin çatıştığı konulara ilişkin müzakerelere katılamaz. Ceza Hukukunda ise; Kişiyi karşı şiddet içeren suçların yakın hısımlara karşı işlenmesi genelde cezayı artırırken; mal varlığına ilişkin suçlarda hısımlık cezanın azalmasına ya da ortadan kalkmasına neden olur.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Ali önce Oya sonra da Ayla ile evlenmiştir. Oya'dan Can, Ayla'dan ise Ayşe isimli çocuğu doğmuştur. Buna göre aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
 - a) Oya ile Ayla arasında kayın hısımlığı vardır.
 - b) Oya ile Ayla arasında kan hısımlığı vardır.
 - c) Ali ile Ayşe arasına kayın hısımlığı vardır.
 - d) Can ile Ayla arasında kayın hısımlığı vardır.
 - e) Can ile Ayla arasında kan hısımlığı vardır.
2. Ali önce Oya sonra da Ayla ile evlenmiştir. Oya'dan Can, Ayla'dan ise Ayşe isimli çocuğu doğmuştur. Can ile Ayşe arasındaki hısımlık aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) 3. dereceden tam kan yansoy hısımlığı
 - b) 2. dereceden yarım kan yansoy hısımlığı
 - c) 2. dereceden yarım kan üstsoy-altsoy hısımlığı
 - d) 3. dereceden yarım kan yansoy hısımlığı
 - e) 1. dereceden tam kan yansoy hısımlığı
3. Ali ile Oya evlidir. Oyanın amcası K ile Ali'nin babası B arasındaki hısımlık aşağıdakilerden hangisinde doğru gösterilmiştir?
 - a) 3. dereceden yansoy kayın hısımlığı
 - b) 3. dereceden üstsoy-altsoy kayın hısımlığı
 - c) 4. dereceden yansoy kayın hısımlığı
 - d) 4. dereceden üstsoy-altsoy kayın hısımlığı
 - e) Hısımlık yoktur.
4. Cali hısımlık ifadesi aşağıdakilerden hangi ikisi arasındaki ilişkiyi ifade eder?
 - a) Baba ile eski karısından olan çocuğu arasındaki ilişkiyi
 - b) Anne ile eski kocasından olan çocuğu arasındaki ilişkiyi
 - c) Evlat edinen ile evlatlık arasındaki ilişkiyi
 - d) Evlatlık ile evlat edinenin çocuğu arasındaki ilişkiyi
 - e) Boşandıktan sonra eşler arasındaki ilişkiyi
5. Aşağıdakilerden hangisinin durumu hırsızlık suçundan cezalandırılma açısından diğerlerinden farklıdır?
 - a) Babasının parasını çalan A
 - b) Dayısının parasını çalan B
 - c) Annesinin kolyesini çalan C
 - d) Kaynanasının bileziğini çalan D
 - e) Evlatlığının parasını çalan E

6. A, B'nin oğlu ise bu ikisi arasındaki hısımlık aşağıdakilerden hangisidir?
- a) 1. dereceden yansoy kayın hısımlığı
 - b) 1. dereceden yansoy kan hısımlığı
 - c) 2. dereceden yansoy kan hısımlığı
 - d) 1. dereceden üstsoy-altsoy kayın hısımlığı
 - e) 1. dereceden üstsoy-altsoy kan hısımlığı
7. Aşağıdakilerden hangisinde yansoy kan hısımlığı vardır?
- a) Ali ile teyzesi arasında
 - b) Ali ile çocuğu arasında
 - c) Ali ile eşi arasında
 - d) Ali ile babası arasında
 - e) Ali ile evlatlığı arasında
8. Evlatlık ile evlat edinenin torunu arasındaki hısımlık aşağıdakilerden hangisidir?
- a) 3. dereceden yansoy yarım kan hısımlığı
 - b) 3. dereceden yansoy kan hısımlığı
 - c) 3. dereceden üstsoy-altsoy kan hısımlığı
 - d) 4. dereceden yansoy yarım kan hısımlığı
 - e) Hısımlık yoktur
9. Kişi aşağıdakilerden hangisine nafaka vermekle yükümlü değildir?
- a) Babası
 - b) Oğlu
 - c) Torunu
 - d) Amcası
 - e) Kardeşi
10. Aşağıdakilerden hangisinde 4. dereceden yansoy kan hısımlığı vardır?
- a) A ile kardeşinin oğlu arasında
 - b) A ile üvey torunu arasında
 - c) A ile büyükbabasının kardeşi arasında
 - d) A ile torununun eşi arasında
 - e) A ile oğlunun evlatlığı arasında

Cevap Anahtarı

1.d,2.b ,3.e ,4.c,5.b,6.e,7.a ,8.e ,9.d ,10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Akıntürk, T. ve Karaman, D. A. (2012). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta.
- [2] Akipek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- [3] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [4] Dural, M. ve Öğüz, T.(2017). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- [5] Hatemi, H. (2017). *Kişiler Hukuku*, İstanbul: XII Levha.
- [6] Helvacı, S. (2017). *Gerçek Kişiler*, İstanbul: Legal.
- [7] İnan, A. N. (2014). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [8] Oğuzman,K., Seliçi,Ö. ve Oktay-Özdemir,S. (2016). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- [9] Özkan, H. (2017). *Türk Medeni Yasası ve Uygulaması, Başlangıç ve Kişiler Hukuku*, İstanbul: Legal.
- [10] Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.

KİŞİLİK HAKKI VE KORUNMASI

İÇİNDEKİLER

- Kişilik Hakkının Tanımı ve Özellikleri
- Kişilik Hakkının Konusunu Oluşturan Değerler
 - Hayat, Sağlık ve Beden Tamlığı
 - Kişinin Özgürlüğü, Hak ve Fiil Ehliyetleri
 - Kişinin Şeref ve Haysiyeti, Adı, Resmi
 - Kişinin Hayat Alanı, İktisadi Varlığı ve Özgürlüğü
- Kişilik Hakkının Korunması

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Kişilik hakkının anlamını kavrayabilecek,
 - Kişilik hakkının özelliklerini öğrenebilecek,
 - Kişilik hakkının konusunu oluşturan kişisel değerleri tanıyabilecek,
 - Kişilik hakkının nasıl korunduğunu öğrenebileceksiniz.

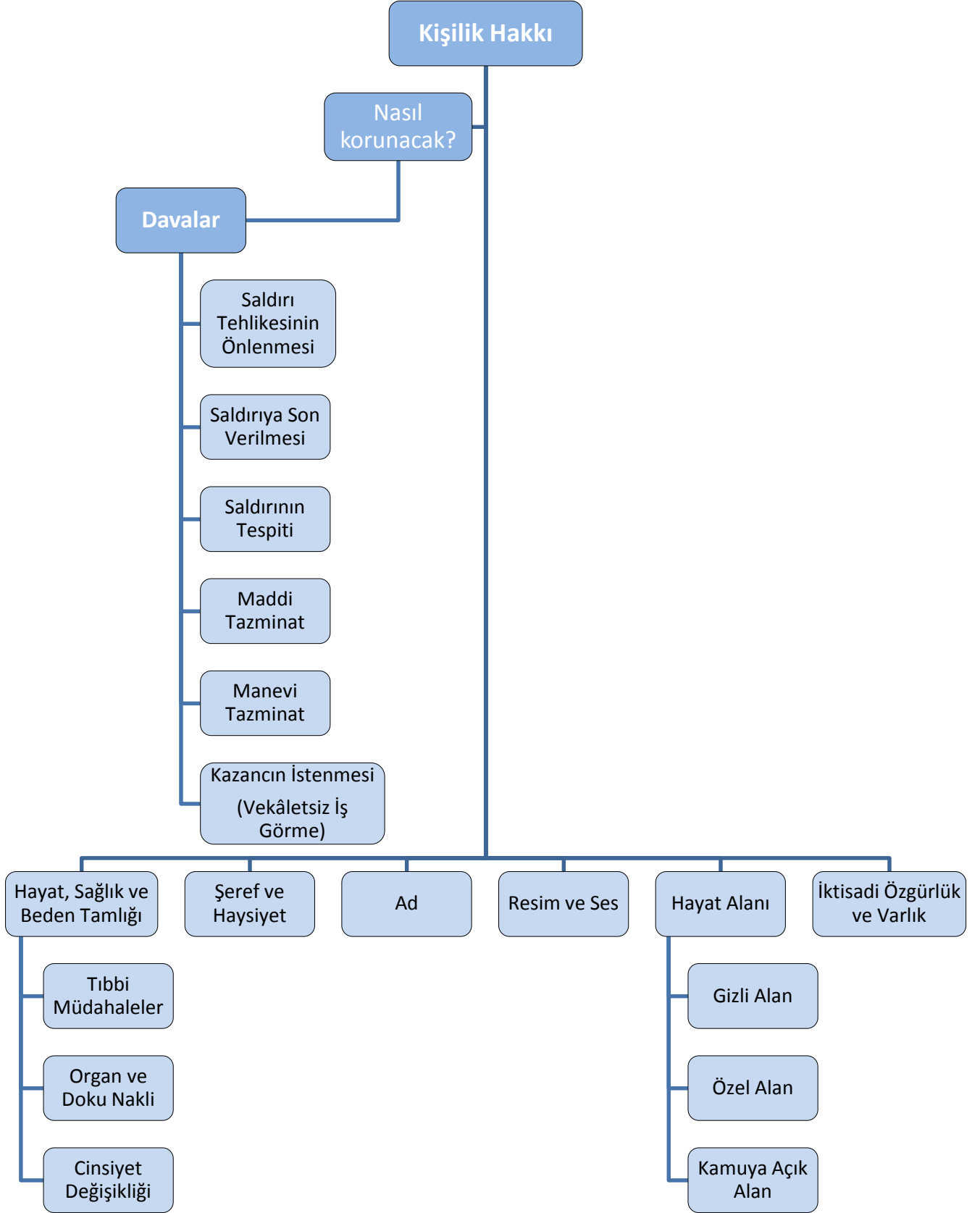
**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

MEDENİ HUKUK I

**Prof. Dr. Metin
İKİZLER**

ÜNİTE

11

GİRİŞ

Kişilik hakkı ve onun korunması, hukukun en önemli konularındandır. Nitekim kişilik hakkı anayasal temele sahip bir haktır. Anayasa'nın 12. maddesine göre, "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir".

Anayasa'nın yanında, özel hukukta da hem Türk Medeni Kanunu hem de Türk Borçlar Kanunu'nda kişilik hakkı ile ilgili temel düzenlemeler bulunmaktadır. Türk Medeni Kanunu'nun 23-25. maddeleri kişilik hakkına ilişkin genel hükümleri içerirken 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) 58. maddesi kişilik hakkının ihlalden doğacak manevi zararlarının tazminini düzenlemektedir. Bunların dışında, kişiliğin korunmasını hedef alan düzenlemelere TMK m. 26, 121 ve TBK m. 54, 56 da örnek gösterilebilir.

Kişi ve kişilik birbiri ile yakından ilgili kavramlardır ve fakat diğer yandan bu ikisi aynı anlama gelmez; birbirinden farklılık arz eder. Kişilik hakkı, aşağıda ele alınacağı üzere, kişilere tanınan ve herkese karşı korunan bir haktır; değerler bütünüdür. İşte bu ünite, hukuk düzenince bu denli önem verilen ve korunan kişilik hakkının özellikleri ve konusu ele alınacak, sonra da kişilik hakkının korunması üzerinde durulacaktır.

KİŞİLİK HAKKININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Kişilik hakkı, kişinin kendi özgür ve bağımsız varlığının bütünlüğünü sağlayan ve herkese karşı ileri sürülebilen mutlak bir haktır.

Kişilik hakkı, kişinin kendi özgür ve bağımsız varlığının bütünlüğünü sağlayan ve herkese karşı ileri sürülebilen mutlak bir haktır (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, Esas:1982/6084 Karar:1982/7436 Tarih:08.09.1982). "Kişinin doğumla kazandığı bağımsız varlığını ve bütünlüğünü oluşturan; hayat, beden ve ruh tamlığı, vicdan, din, düşünce ve çalışma özgürlüğü, onuru, ismi, resmi, sırları ile aile bütünlüğü, sosyal ve duygusal değerlerinin tümü kişilik haklarını oluşturur..." (Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, Esas:2007/9966 Karar:2008/5096 Tarih:10.04.2008).

Görüldüğü gibi, kişilik hakkı bir *değerler bütünü*den oluşur. Bu değerlerin bir kısmı insanın *sırf insan olması* nedeniyle sahip olduğu değerlerdir. Hayat ve beden tamlığı bu tür değerlerdir. Bir kısım değerler ise, insanın *toplum içindeki varlığı ve konumu* nedeniyle ortaya çıkan değerlerdir. Kişinin sahip olduğu mesleki ve ekonomik değerler, bu nitelikteki değerlerdir [1, 2, 10].

Kişilik hakkı, birçok değeri içinde barındıran bir değerler bütünüdür. Bu nedenle hukukumuzda kişilik *haklarından çok, kişilik hakkından* söz edilir. Bu değerlerden herhangi birine yönelik bir saldırı da kişilik hakkına yapılmış bir saldırı olarak görülür. Bir başka deyişle hukukumuzda "genel bir kişilik hakkı"nın olduğu görüşü kabul görmekte; "birden fazla kişilik hakkı"nın varlığından söz

edilmemektedir. Bununla birlikte özel olarak düzenlenen kişilik hakkına ait değerler de vardır. Adın korunmasına ilişkin TMK m. 26 ve 27 ile bir eser üzerinde sahibinin haklarını düzenleyen Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu 14. madde ve devamı, örnek olarak gösterilebilir.

Kişilik hakkı yalnız gerçek kişilere özgü değildir; Tüzel kişilerin de kişilik hakkı bulunur.

Kişilik hakkı, Türk Medeni Kanunu'nda gerçek kişilere ilişkin kısımda düzenlenmiştir. Bununla birlikte tüzel kişilerin de kişilik haklarına sahip olduğu noktasında hiçbir tereddüt yoktur. Nitekim tüzel kişiler; cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildirler (TMK m. 48). Bundan dolayı gerçek kişilerin insana özgü nitelikleri itibarıyla sahip oldukları değerler hariç, tüzel kişilerin kişilik hakkı da bir değerler bütünü oluşturur. Örneğin tüzel kişilerin de adları üzerinde hakları vardır.

Kişilik hakkı *kişi var olduğu sürece* var olan bir haktır. Gerçek kişiler açısından kişilik hakkı çocuğun sağ olarak tamamıyla doğumu ile başlar ve ölüm ile sona erer. Tüzel kişiler açısından ise *tüzel kişiliğin kazanılmasıyla* başlar ve *tüzel kişiliğin sona ermesine* kadar devam eder [3, 5].

Kişilik hakkının özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- *Kişilik hakkı kişi varlığına ilişkin haklardandır.* Bilindiği gibi kişinin bir de mal varlığına ilişkin hakları vardır. Mal varlığı hakları para ile ölçülebilen değerlerden oluşur. Kişi varlığı haklarının değeri ise para ile ölçülemez. Kişilik hakkının kişi varlığına ilişkin olması, hakkın ihlalinin parasal, maddi sonuçlarının olmayacağı anlamına gelmez. Nitekim kişilik hakkının saldırıya uğraması hâlinde doğan zarara karşılık bir tazminat, zarar verenden istenebilir.

Örnek

- B, A'ya bıçakla saldırmış ve karın bölgesinde çok ciddi bir yaralanmaya neden olmuştur. Bundan dolayı A, birkaç ameliyat geçirmiş ve altı ay çalışamamıştır.
- B'nin A'ya saldırısı kişinin beden bütünlüğüne ya da tamlığına yönelik bir saldırıdır. Beden bütünlüğünün korunması kişilik hakkına ait bir değerdir. Değeri para ile ölçülemez.
- Ancak A, bu hakkını ihlal eden B'ye karşı, maddi tazminat davası açarak ödediği tedavi giderlerini ve çalışamamasından doğan maddi kaybını ondan isteyebilir. Aynı zamanda, bu durumdan duyduğu acı ve üzüntü karşısında B'ye karşı manevi tazminat davası açarak bir miktar paranın kendisine ödenmesini isteyebilir.

Mutlak haklar,
herkese karşı ileri
sürülebilir
haklardır.

- *Kişilik hakkı mutlak haklardandır.* Mutlak haklar dışında bir de nispi haklar vardır. Nispi haklar ancak borçlusuna ya da yükümlüsüne karşı ileri sürülebilir haklardır. Örneğin, satış sözleşmesinden doğan satış bedelinin borçlusu sadece alıcıdır. Mutlak haklar ise herkese karşı ileri sürülebilir. Bir başka deyişle herkes bu hakları ihlal etmemek zorundadır. Bu haklar *herkesin saldırılarına karşı* korunan haklardır. Böylece bir kişinin beden bütünlüğü; tanın tanınmasın daha önce bir sosyal ya da hukuki ilişkisi olsun ya da olmasın herkese, komşusuna, kardeşine, öğretmene, polise, herhangi bir kamu görevlisine karşı korunur.

Örnek

- A ile B arasında kira sözleşmesi vardır: A, evini B'ye kiraya vermiştir. Bu durumda A'nın B'ye karşı, bir nispi hakkı vardır. Bu hak, B'den kira bedelini isteme hakkıdır. Bu hakkın borçlusu yalnız B'dir. Kira bedeli, B'nin kardeşi L'den istenemez. Bir başka deyişle, A'nın, kira sözleşmesinden dolayı L'ye karşı ileri sürebileceği bir nispi hakkı bulunmamaktadır.
- A'nın şeref ve haysiyeti ise herkese karşı korunur. Dolayısıyla A, hem B'nin hem de kardeşi L'nin, kendisinin şeref ve haysiyetini zedelemekten kaçınmalarını isteyebilir. L, aralarında bir sözleşme ya da hukuki ilişki bulunmadığını ileri sürerek A'nın şeref ve haysiyetine saldıramaz.

- Kişilik hakkı kişi (şahıs) varlığına ilişkin mutlak haklardandır. Mutlak haklar sadece kişi varlığına ilişkin haklardan oluşmaz. Nitekim aynı haklar örneğin mülkiyet hakkı, mal varlığı haklarındandır, mutlak haktır fakat kişi varlığı haklarından değildir. Kısacası mutlak hakları sadece kişilik haklarından ibaret algılamak yanlış olur.
- *Kişilik hakkı, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır.* Bundan dolayı ancak sahibi tarafından kullanılabilir. Başkası aracılığı ile kullanılamaz. Kural olarak bu hakkın kullanımına ancak kişinin kendisi karar verebilir, *bir başkası onun yerine karar veremez.* Örneğin adın değiştirilmesini isteme hakkı adın sahibine aittir. Hak sahibi kişilik hakkını kullanmaya bizzat karar verdikten sonra, bununla ilgili işlemleri bir başkasının, örneğin temsilcisinin yapması mümkündür. Yine kişilik hakkını koruyan davaların bazı durumlarda sınırlı ehliyetsizler ile tam ehliyetsizlerin kanuni temsilcileri tarafından açılması mümkündür.

Kişilik hakkı başkasına devredilemeyeceği gibi, bu haktan önceden de feragat edilemez.

Kişilik hakkı başkasına devredilemeyeceği gibi, bu haktan önceden de feragat edilemez [6, 13].

Örnek

- Kiraya veren A, kira alacağını arkadaşı C'ye devredebilir. Bu durumda C, kiracı B'nin kira bedelini ona ödemesini isteyebilir.
- A, şeref ve haysiyet hakkını C'ye devredemeyeceği gibi, B ve C'ye karşı bu hakkının varlığından da vazgeçemez.

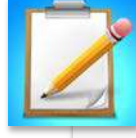
- *Kişilik hakkı kişiliğin sona ermesi ile sona erer.* Oysa kişinin mal varlığı hakları miras hükümleri çerçevesinde mirasçılara intikal etmektedir. Bununla birlikte kişilik hakkının ihlalden doğan bazı parasal sonuçların mirasçılara geçmesine olanak tanıyan özel düzenlemeler de bulunmaktadır (bk. TMK m. 25/IV).
- *Kişilik hakkı tekeli (inhisari) bir niteliğe sahiptir.* Hak sahibinin hak üzerinde müdahalelere karşı mümkün olduğunca korunmuş bir egemenliği vardır. Hak üzerindeki bu güç, bu yetki sadece bu değerlere sahip olan kişiye aittir.

KİŞİLİK HAKKININ KONUSUNU OLUŞTURAN DEĞERLER

Kişilik hakkının konusunu oluşturan değerler yani kişisel değerler, kişisel varlıklar çeşitlidir. Bunlar, hukukumuzda, teker teker sayılarak *sınırlı sayıda belirlenmemiştir*. Gerçekten de kanun koyucu bazen bir konuyu düzenlerken onunla ilgili belirli hususları sınırlı şekilde sayar ve artık onların dışında bir şeyi o kavrama ya da kapsama dâhil etmek mümkün olmaz. Örneğin Türk Ticaret Kanunu'nda ortaklık (şirket) türleri sayılmıştır. Bunların dışında bir ticaret ortaklığı türü yoktur. Oysa kişi hakkına ilişkin olarak bunun aksi bir yol izlenmiştir. Dolayısıyla bu durum TMK m. 23 -25 ve TBK m. 58'in *genel nitelikte ve çerçeve hükümler* olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Yani kişisel değerlerden söz edince bunların tamamı sınırlayıcı şekilde sayılamaz. Korunma gereksinimi duyulan ve kişiyi kişi yapan bütün değerler kişilik hakkının kapsamına girer. Bundan çıkan sonuç, kişilik hakkının kapsamına giren değerleri belirleme işinin *hâkimin takdirine* bırakılmış olmasıdır. Böylece hâkim, takdir yetkisini (TMK m. 4) kullanarak zaman içindeki koşullar ve gelişmelere göre kişisel değerleri ve bunların kapsamını belirleyecek; kişi hakkına dâhil gördüklerinin anılan hükümler çerçevesinde korunmasına hükmedecektir.

Hukukumuzda kişilik hakkını oluşturan kişisel değerler, sınırlayıcı şekilde düzenlenmemiştir.

Bireysel Etkinlik

- Kişilik haklarını oluşturan değerleri sınırlayıcı sayıda belirleyerek bunlara zaman içinde yenilerinin eklenmesinin önünü kapatan bir hukuk düzeninin; insan haklarına saygılılık, demokratiklik, çağın gereklerine uygunluk vb. ideal değerler açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiğini tartışınız.

Görüldüğü gibi, kişisel değerleri sınırlayıcı şekilde tamamıyla saymak mümkün değildir. *Böyle bir sayım yapılamaz.* Ancak yıllar içinde edinilen deneyim sonucu hukuk düzenince artık kabul görmüş bazı önemli değerler vardır ki -aşağıda ele alınacak olan- hayat hakkı, sağlık ve beden tamlığı, bu gibi değerlerin en önemli örneğidir.

Öğretide yapılan bir sınıflandırmaya göre kişisel değerler; fiziki kişilik, deruni kişilik ve sosyal kişilik olmak üzere üç kategoride toplanır.

Kişisel değerleri ele almadan önce bunların öğretilde nasıl sınıflandırıldığını da kısaca belirtmek gerekir. Öğretilde yapılan bir sınıflandırmaya göre kişisel değerler; fiziki kişilik, deruni kişilik ve sosyal kişilik olmak üzere üç kategoride toplanır. Buna göre, hayat, sağlık, beden tamlığı ve hareket özgürlüğü *fiziki kişilik*, his âlemi *deruni kişilik*, özel alan, şeref ve haysiyet, adın korunması ve ekonomik özgürlük *sosyal kişilik* altında yer alır. Bir başka sınıflandırmaya göre, kişisel değerlerin; *maddi bütünlüğe ilişkin değerler*, *manevi bütünlüğe ilişkin değerler* ve *iktisadi bütünlüğe ilişkin değerler* olmak üzere üç başlık altında toplanması mümkündür. Bunlardan maddi bütünlüğe ilişkin değerlere; hayat, beden tamlığı ve sağlık gibi değerler girer. Kişinin ehliyetleri, özgürlüğü, şeref ve haysiyeti, adı, resmi, kişinin hayat alanı kişinin manevi bütünlüğüne ilişkin değerlerdendir. İktisadi bütünlüğe ilişkin değerler olarak da kişinin iktisadi özgürlük ve varlığı, mesleki şeref ve haysiyeti, kişinin mesleki ve ticari sır çevresi gibi değerler anlaşılar.

Hayat, Sağlık ve Beden Tamlığı

Bir kişisel değer olarak hayat, gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde en güçlü şekilde güvence altına alınmıştır. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre "Herkes yaşama hakkına, kişi özgürlüğüne ve güvenliğine sahiptir." (m. 3). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine göre "Herkesin yaşam hakkı yasa ile korunur" (m. 2). Anayasa'nın 17. maddesine göre de "Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir."

Görüldüğü gibi, *kişinin hayatı üzerindeki hakkı en önemli kişilik hakkıdır.* Herkesin hatta kişinin kendisinin bile kendi hayatına, onun devamına saygı

göstermesi gerekir. Bu nedenle kişinin kendisine bile hayatı üzerinde sınırsız tasarruf hakkı tanınmamıştır.

Örnek

- Hastalığından dolayı acı çeken ve psikolojisi bozulan H, hastane yönetiminden hayatına son verilmesini talep etmiştir.
- Türk hukukunda bu tür bir talep kabul edilemez. Nitekim Hasta Hakları Yönetmeliği'ne göre (m. 13),
- “Ötenazi yasaktır. Tıbbi gereklerden bahisle veya her ne suretle olursa olsun, hayat hakkından vazgeçilemez. Kendisinin veya bir başkasının talebi olsa dahi kimsenin hayatına son verilemez”.

Kişinin bir başkasının kendisini öldürmesine rıza göstermesi, fiili, hukuka aykırı olmaktan çıkarmaz.

Kişinin bir başkasının kendisini öldürmesine rıza göstermesi, fiili, hukuka aykırı olmaktan çıkarmaz. Rızaya rağmen bu fiilden dolayı *hem ceza hem de özel hukuka ilişkin* çeşitli yaptırımlar doğar. Örneğin Borçlar Kanunu çerçevesinde bu kişiden tazminat istenebilir.

Kişinin sağlığı ve beden tamlığı üzerindeki hakkı da herkese karşı korunmuştur. Bu değerlere *kişinin rızası olmadan yapılan müdahaleler* kural olarak hukuka aykırıdır. Hatta kişinin rızası dışında yapılan müdahalenin onun yararına olması dahi kural olarak hukuka aykırılığı kaldırmaz. Nitekim Anayasa'ya göre, “Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı hâller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.” (m. 17/II). Yine “Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz.” (m. 17/III, ayrıca bk. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 5, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 3).

Kişinin bedensel tamlığı; hem fiziksel hem de ruhsal tamlığı, bütünlüğü ifade eder. Dolayısıyla kişinin hem ruhsal hem de fiziksel bütünlüğüne haksız saldırılar kişilik hakkını zedelemiş olur [7, 8].

Tıbbi müdahaleler

Kişinin sağlığına ve bu nedenle beden tamlığına yönelik tedavi amaçlı müdahaleler için dahi kural, hak sahibinin rızasıdır. *Bu rıza olmadan kişiye müdahalede bulunulamaz.* Bu hak kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan olduğundan *tedaviye rızanın bizzat kişi tarafından* verilmesi gerekir.

Kişinin sağlığına ve bu nedenle beden tamlığına yönelik tedavi amaçlı müdahaleler için dahi kural, hak sahibinin rızasıdır.

Yukarıdaki kuralın istisnalarından biri, Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'da düzenlenmiştir. Anılan Kanun'a göre, yasal temsilcisi (veli ya da vasisi) bulunan *küçük ve kısıtlı hastalar* için yasal temsilcinin tıbbi müdahaleye rızası alınır (m. 70). Nitekim aynı kanun gereği, yasal temsilcisi olmayan ya da bulunmayan küçük ve kısıtlılar ile içinde bulunduğu durumdan dolayı (örneğin bir trafik kazasında ağır yaralı olmak) rıza verecek durumda olamayanlar için, tıbbi müdahaleye muvafakat/rıza aranmaz.

Bazı durumlarda ise, kamu yararı gereği kişinin rızası aranmadan sağlık ve bedensel bütünlüğü hatta özgürlükleri ile ilgili sınırlamalar getirilebilmektedir.

Örnek

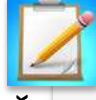
- Bir bölgenin karantinaya alınması ya da bir salgın üzerine örneğin sağlık çalışanlarına aşı olma zorunluluğu getirilmesi bu durumun örneklerindendir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Hasta Hakları Yönetmeliği'ne göre (m. 5, m. 12);

- Tıbbi zorunluluklar ve kanunlarda yazılı hâller dışında, rızası olmaksızın kişinin vücut bütünlüğüne ve diğer kişilik haklarına dokunulamaz.
- Kişi, rızası ve Sağlık Bakanlığının izni olmaksızın tıbbi araştırmalara tabi tutulamaz.
- Kişiye teşhis, tedavi veya korunma maksadı olmaksızın, ölüme veya hayati tehlikeye yol açabilecek veya beden bütünlüğünü ihlal edebilecek veya akli veya bedenî mukavemeti azaltabilecek hiçbir şey yapılamaz ve talep de edilemez.
- Bedenî, ruhi ve sosyal yönden tam bir iyilik hâli içinde yaşama hakkının, en temel insan hakkı olduğu, hizmetin her aşamasında daima göz önünde bulundurulur.

Kişi, rızası ve Sağlık Bakanlığının izni olmaksızın tıbbi araştırmalara tabi tutulamaz.

Bireysel Etkinlik

- Hasta Hakları Yönetmeliği'ni edinerek sahip olduğunuz haklar hakkında bilgi edininiz. Bunun için <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr> adresinden yararlanabilirsiniz.

Organ ve doku nakli

Organ ve doku naklinin, buna ihtiyaç duyanlar açısından önemini açıklamaya gerek yoktur. Diğer yandan organ ve dokular bedensel tamlığın bir parçasıdır ve bu nedenle kişilik hakkının konusunu oluşturan kişisel değerlerdendir. Dolayısıyla bir kişinin organ ya da dokusunu nakletmek o kişinin kişilik hakkına müdahale anlamı taşır. Bu hassas denge içinde kanun koyucu bir yandan organ ve doku nakline izin verirken bir yandan da bu kişisel değerleri korumaya yönelik önlemler almıştır. Bu önlemleri çeşitli yasal düzenlemelerde bulmak mümkündür.

Biyolojik madde verme borcu altına girmiş olandan, edimini yerine getirmesi istenemez; maddi ve manevi tazminat isteminde bulunulamaz.

TMK m. 23/III'e göre, yazılı rıza üzerine insan kökenli biyolojik maddelerin *alınması, aşılması ve nakli* mümkündür. Ancak, biyolojik madde verme borcu altına girmiş (taahhüt etmiş) olan, edimini yerine getirmeye zorlanamaz; ondan maddi ve manevi tazminat isteminde bulunulamaz. Kişi sonradan vazgeçme hâlinde tazminat ödemekle yükümlü tutulmamakla, bu konuda tamamen özgür iradesi ile hareket etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer yandan yazılı şekilde biyolojik maddelerin alınmasına, aşılmasına veya nakline verilen rızaya rağmen işlemin yapılmasına yanaşılmaması hâlinde, kişiye karşı ifa davası açılarak taahhüdünü yerine getirmesi de istenemeyecektir [9, 10].

Organ ve doku nakli konusu ile ilgili hukukumuzda özel bir kanun da bulunmaktadır. Bu kanun, Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun adını taşımaktadır. 1979 tarihlidir. 1982 yılında bazı değişiklikler geçirmiştir. Kısaca *Organ Nakli Kanunu* olarak adlandırılabilir bu Kanun, *bir bedel veya başkaca çıkar karşılığı, organ ve doku alınması ve satılmasını* yasaklamıştır (m. 3, ayrıca bk. Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği m. 16). Yine bu Kanun'a göre, on sekiz yaşını doldurmamış ve ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerden organ ve doku alınması yasaktır (m. 5). Vericinin yaşamını mutlak surette sona erdirecek veya tehlikeye sokacak olan organ ve dokuların alınması ise herkes için yasaklanmıştır (m. 8).

Bireysel Etkinlik

- Ölülerden organ ve doku alınıp alınamayacağını, alınabiliyorsa hangi şartlarla alınabileceğini araştırınız.

Son olarak belirtmek gerekir ki, organ ve doku ticareti yapmak, bir kişiden onun rızası dışında organ veya doku almak suç niteliği de taşır ve bu işin failleri Türk Ceza Kanunu'na göre cezalandırılır (m. 91).

Cinsiyet değişikliği

Kişinin cinsiyeti de korunan kişisel değerleri arasındadır. Ancak kanun koyucu, kişinin, cinsiyeti üzerinde sınırsız tasarrufuna izin vermemektedir. Diğer yandan cinsiyet değişikliğini tamamen de yasaklamamaktadır.

Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimsenin şahsen mahkemeye başvurarak hâkimden cinsiyet değişikliğine izin verilmesini istemesi gerekir.

Cinsiyet değişikliği konusu Türk Medeni Kanunu'nun 40. maddesinde düzenlenmiştir. Hukukumuzda cinsiyet değişikliği yapılabilmesi ancak hâkim kararı ile olabilir. Bunun için cinsiyetini değiştirmek isteyen kimsenin şahsen mahkemeye başvurarak hâkimden cinsiyet değişikliğine izin verilmesini istemesi gerekir. Mahkemece cinsiyet değişikliğine karar verilebilmesi için, istem sahibinin *on sekiz yaşını doldurmuş olması* şarttır. Dolayısıyla kişinin sırf ergin olması yetmez (Bilindiği gibi evlenme ve yargısal erginlik durumlarında kişi on sekiz yaşını tamamlamadan önce de ergin olabilmektedir). Diğer yandan istemde bulunanın *evli olmaması* gerekir. Evli bir kişinin cinsiyetini değiştirmesine kanun koyucu imkân tanımamaktadır. Bu ikisi dışında, cinsiyet değişikliği öyle bir şarta bağlanmıştır ki, bu şart keyfî şekilde cinsiyet değiştirmeyi engeller: Hâkimin cinsiyet değişikliğine karar verebilmesi için istemde bulunanın *transseksüel yapıda* olmalı, cinsiyet değişikliği *ruh sağlığı açısından zorunlu olmalı* ve üreme yeteneğinden *sürekli biçimde* yoksun bulunmalıdır. Bu üçünün kişide bulunduğu, bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmî sağlık kurulu raporuyla belgelenmiş olmalıdır. Tüm bu şartların bir arada bulunması hâlinde istemde bulunanın cinsiyetini değiştirmesine izin verilir.

Cinsiyet değişikliğine izin verildikten sonra kişinin bu ameliyatı muhakkak yaptırması gerekmez. Ancak cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirilirse, kişi, Kanun'un belirttiği içerikte bir resmî sağlık kurulu raporu ile mahkemeye başvurarak nüfus siciline yeni cinsiyetine uygun gerekli düzeltmenin yapılmasını isteyebilir. Böylece kişi nüfus siciline artık yeni cinsiyeti ile yer alır.

Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamaz.

Kişinin Özgürlüğü, Hak ve Fiil Ehliyetleri

Hukukumuzda kimse, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez (TMK m. 23/I). Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamaz (TMK m. 23/II). *Kişinin özgürlüğü ve ehliyetleri kişilik hakkını oluşturan kişisel değerlerdendir.*

Bu kurallar, sahibinin rızası ile dahi olsa kişilik hakkına başkalarının saldırıların caiz görülmediğine işaret eder. Böylece kişinin hak ve fiil ehliyetleri ile özgürlüğünün sınırlanmasında öyle bir koruma alanı ortaya çıkar ki bu alana müdahaleye kişinin rızasının bulunması, işlemi ya da eylemi hukuka uygun hâle getirmez.

Örnek

- Bir kimsenin hiç mülkiyet edinmeyeceğini, asla evlenmeyeceğini ya da boşanmayacağını taahhüt etmesi geçersizdir. Bu tip taahhütler kesin olarak hükümsüzdür (TMK m. 23, TBK m. 27).
- Bunun gibi bir kimse özgürlüğünden vazgeçerek bir başkasının kölesi olmayı kabul edemez.

Ancak Kanun'da da ifade edildiği gibi, kişinin özgürlüğünün *hukuka ve ahlaka aykırı olmayacak şekilde* sınırlanması mümkündür ve hayatın olağan akışı, toplum yaşamı da bunu gerektirir. Zira her sözleşme bir parça kişinin özgürlüklerini sınırlar. Örneğin bir işçi, çalışma saatleri içinde iş sahibinin talimatlarına göre hareket eder. Ancak bu durumlarda dahi özgürlüğün hukuka ve ahlaka aykırı bir dereceye varacak şekilde sınırlanmasına müsaade edilmez. Nitekim taraflar on yıldan uzun süreli bir hizmet sözleşmesi yapmış olsalar dahi on yılın geçmesi ile bu sözleşme sona erdirilebilir (feshedilebilir) (TBK m. 430/III). Böylece bir kimsenin bir diğerinin hizmetinde ömür boyu çalışacağına ilişkin bir sözleşme yapması, onu -istemese- on yıldan fazla süre ile bağlamayacaktır.

Şeref ve haysiyet, kişiye toplum tarafından verilen değeri ifade eder.

Kişinin Şeref ve Haysiyeti

Şeref ve haysiyet (onur ve saygınlık), dâhil olduğu toplumun gerekli saydığı hâl ve davranış, yaşama biçimi ve ahlaki özellikler karşısındaki durumuna göre, kişiye toplum tarafından verilen değeri ifade eder. Bu değer bir kere *sırf insan olmak dolayısıyla* belli ölçüde sahip olunan bir değerdir. Diğer yandan kişinin gelişimi ve olgunluğu, davranış ve tutumları ile toplum içinde elde ettiği özel bir yeri, bir değeri de vardır.

Kişinin şeref ve haysiyetinin hayatın çeşitli alanları ile ilgili görünüşleri vardır. Örneğin ticaret hayatında kişinin mesleki şeref ve haysiyeti de gündeme gelir.

Şeref ve haysiyet kişilik hakkını oluşturan kişisel değerlerdendir. Kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz (Anayasa m. 17/III). Türk Ceza Kanunu açısından da kişinin şeref ve haysiyeti koruma altına alınmıştır: “Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil ya da olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.” (m. 125).

Bir kimseye hakaret etmek, sövmek, hakkında asılsız ihbarlarda bulunmak, şeref ve haysiyetini zedeleyici iftiralarda, iddialarda bulunmak özel hukuk açısından kişilik hakkına saldırı niteliği taşır. Bir kişisel değer olarak herkesin şeref ve haysiyetine saygı göstermeli, kişilerin toplum içindeki değerini, itibarını azaltıcı veya onları küçük düşürücü haksız müdahalelerden kaçınılmalıdır.

Günümüzde kişinin şeref ve haysiyetine müdahalede basın rolü oldukça önemlidir. Zira basın, kişiler hakkında bilgiler vermekte, görüşler açıklamakta bunların da kişilerin toplumdaki değerleri üzerinde, şeref ve haysiyetleri üzerinde etkileri olmaktadır. Bilindiği gibi, basın özgürlüğü de anayasal bir temele sahiptir. “Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz.” (Anayasa m. 28/I). “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.” (Anayasa m. 26/I). Ancak “Bu hürriyetlerin kullanılması, ... başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.” (Anayasa m. 26/II). Dolayısıyla kişilik hakkı ile basın özgürlüğü arasında hassas bir denge vardır. Kısaca ifade etmek gerekirse, basın, o anda *elde mevcut bilgilere göre gerçeklik taşıyan, verilmesinde kamu yararının bulunduğu, güncel bir haber ya da bilgiyi, ölçülü bir anlatım ile* kamuoyuna duyurursa kişilik hakkına saldırıda bulunmamış olur.

Basın özgürlüğü de anayasal bir temele sahiptir. “Basın hürdür, sansür edilemez”.

Bireysel
Etkinlik

- Çeşitli gazeteleri tarayarak bunlarda geçen, sizde kişilerin şeref ve haysiyetine saldırı şüphesi uyandıran haber ve yorumları işaretleyiniz.

Kişinin Adı

Kişinin adı da kişisel değerlerindendir. Kanun koyucu prensip olarak TMK'da genel nitelikli bir kişilik hakkı düzenlemekle birlikte, ad üzerindeki hakkı ayrıca, özel olarak düzenlemeyi tercih etmiştir. Bu özel düzenlemeye geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki, böyle bir özel düzenleme olmasaydı dahi ad korumasız kalmaz; genel nitelikli kişilik hakkı dâhilinde (TMK m. 23 vd.) korunurdu.

TMK'nın 26 ve 27. maddeleri ad üzerindeki hakka ayrılmıştır. TMK m. 26'ya göre, adının kullanılması çekişmeli olan kişi, bu *ad üzerindeki hakkının tespiti* dava edebilir. Adı haksız olarak kullanılan kişi buna *son verilmesini*; haksız kullanan kusurlu ise ayrıca *maddi zararının giderilmesini* ve uğradığı haksızlığın niteliği gerektiriyorsa *manevi tazminat ödenmesini* isteyebilir.

TMK m. 27'de ise *adın değiştirilmesi* düzenlenmiştir. Kişinin adı üzerinde hakkı bulunmakla birlikte kanun koyucu toplumsal ve hukuksal açıdan belirsizliğe yol açacak şekilde adın keyfi değiştirilmesine de izin vermemiştir. Nitekim adın değiştirilmesi hâkim kararı ile olabilir ve *adın değiştirilmesi ancak haklı sebeplere dayanılarak* istenebilir. Bu haklı neden adın komik ya da aşağılayıcı olması, kişinin dinini değiştirdiği için adını değiştirmek istemesi gibi olabilir. Adın değiştirilmesi kişinin sahip olduğu kişisel durumunda bir değişikliğe yol açmaz. Bu doğaldır zira adın değişmesi ile kişi değişmiş olmaz [3, 4, 13].

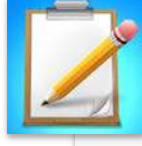
Bir kişinin adının değiştirilmesinden zarar görenler olabilir. Yeni aldığı ad ile onların adı arasında bir karışıklık meydana gelebilir. Bu ve benzeri durumlar için kanun koyucu, adın değiştirilmesinden zarar gören kimseye, bunu öğrendiği günden başlayarak bir yıl içinde değiştirme kararının kaldırılmasını dava etme hakkı tanımıştır.

Müstear ad, kişinin gerçek kimliğini gizlemek amacıyla genellikle belirli bir faaliyet alanında seçip kullandığı isimdir. Buna takma ad da denir.

Kişinin adları çeşitlidir. *Hukumumuzda özd ad ve soyadının kullanılması zorunludur*. Öz ad kişiyi diğer aile bireylerinden, aynı soyadı taşıyan kimselerden ayırmaya yarayan, soyadının önünde gelen addır. Soyadı ise aynı aileden gelen bireyleri diğer ailelerden gelen bireylerden ayırmaya yarayan addır. Bunlardan başka bir de kullanımı ve varlığı zorunlu olmayan adlar vardır: Müstear ad, kişinin gerçek kimliğini gizlemek amacıyla genellikle belirli bir faaliyet alanında seçip kullandığı isimdir. Buna takma ad da denir. Lakap ise, bir kişiye çeşitli özellikleri nedeniyle başkaları tarafından takılan addır. Bu özellikler fiziksel ya da manevi özellikler veya kabiliyetler olabilir. Topal, aksak, aslan, tilki gibi.

Hukuka ve ahlaka aykırı olmamaları kaydıyla, müstear ad ve lakabın da adın korunmasına ilişkin hükümlere göre korunacağı kabul edilmektedir. Ancak adın değiştirilmesine ilişkin kanun hükmü yalnız zorunlu adlar için; kişinin öz adı ve soyadı için geçerlidir.

Bireysel Etkinlik

- Çevrenizde müstear ad kullanan ya da lakabı bulunan kişiler var mıdır? Bunların müstear ad ve özellikle lakaplarını - kişinin şeref ve haysiyetini zedelememe noktasında- hukuka uygunlukları açısından değerlendiriniz.

Ad üzerindeki haklar gerçek kişiler için olduğu gibi tüzel kişiler için de geçerlidir.

Ad üzerindeki haklar gerçek kişiler için olduğu gibi tüzel kişiler için de geçerlidir. Tüzel kişiler de *ticaret unvanı ve işletme adı* gibi kişisel değerlere sahiptirler.

Kişinin Resmi ve Sesi

Kişinin resmi ve sesi kişisel değerlerindendir. *Kişinin rızası gibi bir hukuka uygunluk nedeni olmadan* resminin çekilmesi, yayımlanması, sesinin kaydedilmesi ve çoğaltılması vb. bu nedenle kişilik hakkının ihlali anlamına gelir. Bu konunun da basın özgürlüğü ile bağlantılı bir boyutu vardır. Özellikle bu bağlamda olmak üzere kamuya mal olmuş kişilerin, örneğin başbakan ve bakanların bir sempozyumdaki görüntü ve seslerinin önceden izin alınmadan kaydedilip yayımlanması kişilik hakkına saldırı sayılmaz.

Resim ve portreler ve bunların yayımı ile ilgili Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda da koruyucu hükümler vardır (bk. m. 86).

Kişinin Hayat Alanı

Kişinin hayatı toplum içinde geçmekte ve kişinin hayatına ilişkin birçok olay böylece başka kişilerin bulunduğu ya da haberdar olabildiği ortamlarda gerçekleşmektedir. Kişi bir parkta oturmakta, belirli bir dernekte üye olarak faaliyette bulunmakta, ailesi ile evini paylaşmakta ve nihayet kendi çalışma odasında bir günlük tutabilmektedir. Tüm bunlarda yaptıklarından haberdar olan, ilişkide bulunduğu kişi çevresi, görüldüğü gibi, genişlemekte ya da daralmaktadır. Parkta oturan bir kişiyi, otururken örneğin gazete okuduğunu herkes görebilirken, günlüğüne yazdıkları sadece kendisince bilinir kalmaktadır. İşte öğretide diğer kişilerin bilgilerine açık olma derecesinden hareketle kişilerin hayat alanı üçe ayrılabilir: “Kamuya açık hayat alanı”, “özel hayat alanı”, “gizli hayat alanı”.

Kamuya açık alan, toplum içinde gerçekleşen, kişinin başkalarının bilinmesinde sakınca görmediği durum ve olayları içerir.

Kişilerin hayat alanı üçe ayrılabilir: “Kamuya açık hayat alanı”, “özel hayat alanı”, “gizli hayat alanı”.

Örnek

- Bir kimsenin vapura binerek seyahat etmesi, bir konsere gitmesi, Efes Harabeleri'ni ziyaret etmesi, katılımın açık olduğu bir toplantıda konuşmacıya yumurta fırlatması gibi olaylar böyledir.

Özel hayat alanı, bir kişinin genellikle ailesi ya da arkadaşları gibi *belirli bir yakınlık içinde olduğu sınırlı sayıda* kişiye açık olan, kamu ile paylaşmadığı hayat alanıdır.

Gizli hayat alanı ise *başkalarından gizlediği ve sadece açıkladığı kişilerce bilinmesini istediği* durum ve olayları kapsar.

Bu üç hayat alanından özel alan ve gizlilik alanı, kişilik hakkının konusunu oluşturan kişisel değerlerdendir. Dış müdahalelere karşı korunmuşlardır [11, 12].

Özel alan ve gizlilik alanı, kişilik hakkının konusunu oluşturan kişisel değerlerdendir.

Örnek

- Bir başkasının telefonlarını dinlemek, mektuplarını açmak, aile ilişkilerini, cinsel tercihlerini gizlice araştırmak, bu maksatla evini gözetlemek ya da kişiyi sürekli takip etmek kişilik hakkına saldırı niteliğindedir.

Kamuya açık alan ise TMK m. 24'ün kapsamı dışındadır, topluma açık olarak gerçekleşen bu olaylar için diğerleri gibi bir gizlilik yönü olmadığına göre, öğrenilmiş olmaları kişilik hakkının ihlali olarak değerlendirilemez.

Bu üç alan arasındaki sınır, özellikle basın özgürlüğü ve kamuya mal olmuş kişiler düşünüldüğünde *kesin olarak çizilemez*. Bu gibi kişiler için kamuya açık alan daha geniştir. Bir başka deyişle bu gibi kişilerin sağlıkları, yaşamları, projeleri, aile ilişkileri vb.leri, belli bir ölçüde, sıradan kişilere göre daha az gizlilikten, korumadan yararlanabilmektedir.

Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir.

İktisadi Özgürlük ve Varlık

Kişinin iktisadi özgürlüğü ve varlığı da kişisel değerlerindendir. Bir kere “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. (Anayasa m. 17).” Ayrıca “Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir (Anayasa m. 48/I).” “Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. (Anayasa m. 48/I).” “Çalışma, herkesin hakkıdır (Anayasa m. 49/I).” “Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır (Anayasa m. 18/I).” “Kuşkusuz iktisadi özgürlük de sınırsız değildir (örneğin bk. Anayasa m. 18/II). İktisadi özgürlük ve varlığa hukuk düzenince çizilen sınırları aşan müdahaleler kişilik hakkının zedelenmesine yol açar.

KİŞİLİK HAKKININ KORUNMASI

Kişilik hakkının ya da kısaca kişiliğin korunmasına ilişkin genel hükümlerin TMK m. 23, 24, 25 ile TBK m. 58’te yer aldığına daha önce değinilmişti.

Bu hükümlerden doğan korumanın iki yönü olduğu söylenebilir.

TMK m. 23, kişilik hakkını kişinin rızasına dayalı saldırılara karşı korumaktadır. Bir başka deyişle, bu hüküm sayesinde kişilik, *temelinde bir hukuki işlem bulunan* saldırılara karşı korunmaktadır. Daha önce değinildiği gibi kimse, bir irade açıklamasında bulunarak bir başkası ile bir sözleşme imzalayarak onun kölesi olamaz, hiç evlenmeme borcu altına giremez. Bu tür hukuki işlemler hukuka aykırıdır; yaptırımı da TBK m. 27 gereği, kesin olarak hükümsüzlüktür.

TMK m. 24-25 ve TBK m. 58 ise kişilik hakkını, *kişinin rızasına dayanmayan* saldırılara karşı korumaktadır. Bir başka deyişle haksız fiil yoluyla kişiliğe saldırılara karşı bir koruma sağlamaktadır [11, 12].

TMK m. 23, kişilik hakkını kişinin rızasına dayalı saldırılara karşı korumaktadır.

Örnek

- Bir kimsenin bir başkasına ateş ederek onu yaralaması veya öldürmesi yahut ona hakaret etmesi kişilik haklarına saldırı niteliğinde olup haksız fiil sorumluluğuna yol açar.

Kişinin Haksız Fiile Dayanan Kişiliğe Saldırlara Karşı Korunması

Öncelikle belirtmek gerekir ki, kişinin hukuki işlem dışı, haksız fiil nitelikli bir saldırıya karşı korunması için, kişilik hakkına yönelik fiilin *hukuka aykırı olması* gerekir. *Eğer fiil hukuka aykırı değilse*, haksız fiil sorumluluğundan ve kişiliği hedef alan haksız bir müdahaleden söz edilemez.

Nitekim bu konudaki temel prensipler TMK m. 24'te ortaya konulmuştur. Buna göre;

“Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir.

Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.”

Yine TBK m. 63'e göre,

“Kanunun verdiği yetkiye dayanan ve bu yetkinin sınırları içinde kalan bir fiil, zarara yol açsa bile, hukuka aykırı sayılmaz.

Zarar görenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar, zarar verenin davranışının haklı savunma niteliği taşıması, yetkili kamu makamlarının müdahalesinin zamanında sağlanamayacak olması durumunda kişinin hakkını kendi gücüyle koruması veya zorunluluk hâllerinde de fiil, hukuka aykırı sayılmaz.”

Bu hükümlerde sayılan hâllere *hukuka aykırılığı kaldırان hâller* ya da *hukuka uygunluk nedenleri* denmektedir. Bunlardan birinin -örneğin haklı savunmanın (meşru müdafaa)- varlığı hâlinde, saldırganın beden tamlığına zarar verilmesi, böylece kişilik hakkına hukuka aykırı bir müdahale olarak nitelendirilemeyecektir.

Davalar

Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kimsenin hâkimden saldırılara karşı korunmasını isteyebileceği TMK m. 24/1'de öngörülmüştür. Bu maksatla, saldırıya karşı açılacak davalara da TMK m. 25'te yer verilmiştir. Bu davalar ve hâkimden istenebilecek talepler şunlardır:

- *Saldırı tehlikesinin önlenmesi*: Saldırı *henüz başlamamış* fakat bir saldırının gerçekleşeceği *kuvvetle muhtemel* ise, bunun önlenmesi için *saldırı tehlikesinin önlenmesi/saldırının önlenmesi davası* açılır. Görüldüğü gibi burada henüz gerçekleşmiş bir saldırı yoktur. Sadece saldırı tehlikesi vardır. Bu tehlike de ciddi, gerçekleşecek niteliktedir.

TBK m.63'te düzenlenen hâllere, hukuka aykırılığı kaldırان hâller ya da hukuka uygunluk nedenleri denmektedir.

Saldırı tehlikesinin önlenmesinin istenebilmesi için, saldırıda bulunacak olanın kusurlu olması gerekmez.

Örnek

- Bir televizyon kuruluşunda belirli bir kişinin şeref ve haysiyetini zedeleyen bir programın başlayacağına ilişkin tanıtımlar, reklamlar yapılıyorsa bu kişi, saldırı tehlikesinin önlenmesini isteyebilir.

Saldırı tehlikesinin önlenmesinin istenebilmesi için, saldırıda bulunacak olanın kusurlu olması gerekmez. Önemli olan saldırının haksız olmasıdır.

- **Saldırıya son verilmesi:** Kişilik hakkına **saldırı başlamış**, devam ediyor ise, sürmekte olan saldırıya son verilmesi; **saldırının durdurulması** istenebilir. Bu maksatla saldırıya son verilmesi (saldırının durdurulması/tecavüzün men'i) davası açılır.

Örnek

- Bir kişinin iç çamaşırılı resimlerinin gizlice çekilerek konulduğu bir dergi piyasaya dağıtılıyor ve satışı sürüyorsa, buna karşı men davası açılabilir.

Saldırıda bulunanın yani failin kusurlu olmaması, saldırıya son verilmesi davasının açılmasını engellemez. Kişilik hakkı saldırıya uğrayan, bu saldırıda **failin hiç kusuru olmasa dahi** saldırıya son verilmesini isteyebilir [2, 3, 5].

- **Saldırının tespiti:** Kişilik hakkı saldırıya uğrayan kişi, **sona ermiş olsa bile** etkileri devam eden saldırının **hukuka aykırılığının tespiti**ni isteyebilir. Saldırının tespiti davası, sona ermiş saldırılar için açılan bir davadır. Zira bir saldırı sona ermiş olsa bile saldırıya uğrayanın bu durumu tespit ettirmesinde yararı bulunabilir. Saldırının tespiti davası açılabilmesi için sona eren saldırının **etkilerinin sürüyor** olması gerekir. Bunun anlamı, üzerinden epey bir zaman geçtiği ya da önemini çabuk yitirdiği için etkisi silinen hatta unutulmuş saldırılar için artık korunma istemeye gerek olmamasıdır.

Saldırının tespiti davası için de failin kusurunun bulunması aranmamaktadır.

Kişilik hakkı saldırıya uğrayan kişi, sona ermiş ve fakat etkileri devam eden saldırının hukuka aykırılığının tespiti isteyebilir.

Saldırığı önleme, saldırıya son verilmesi ve saldırının tespiti davaları koruyucu davalar olarak anılırlar.

- **Üçüncü kişilere bildirim ve yayımlanma:** Davacı; saldırının önlenmesi, saldırıya son verilmesi ve tespit davalarının birini açarken bunlarla birlikte, mahkemece verilen düzeltmenin veya kararın **üçüncü kişilere bildirilmesi ya da yayımlanması** isteminde de bulunabilir. Gerçekten de bu istemin kişilik hakkı saldırıya uğrayana tanınması önemlidir. Zira tek başına saldırının sona ermesi ya da tespiti kişi için tatmin edici olmayabilir. Kişi saldırının haksız olduğunu, olayların gerçek yüzünü kamuoyunun öğrenmesini isteyebilir. İşte mahkemece verilen düzeltmenin ya da mahkeme kararının yayımlanması ile bu istem karşılanmış olur.

- **Tazminat davaları:** Saldırığı önleme, saldırıya son verilmesi ve saldırının tespiti davaları saldırıya uğrayanın saldırıya karşı korunmasını hedefler. Bu nedenle koruyucu davalar adı ile de anılır. Ancak bu davalar kişinin saldırıdan doğan **zararlarının giderilmesine yönelmemiştir**. Gerçekten saldırıya uğrayan bu saldırıdan dolayı bir zarara uğramışsa, bunun için de açabileceği davalar vardır: **Maddi ve manevi tazminat davaları** (TMK m. 25/III; TBK m. 58).

Maddi tazminat davaları saldırıya uğrayanın maddi zararlarını karşılamaya yönelmiştir.

Manevi tazminat ise kişinin saldırıdan dolayı doğan acı ve üzüntüsüne karşılık ödenen bir paradır. Hâkim, **bu tazminatın ödenmesi yerine**, diğer bir giderim biçimi kararlaştırabilir veya bu tazminata ekleyebilir; özellikle saldırıya kınayan bir karar verebilir ve bu kararın yayımlanmasına hükmedebilir (TBK m. 58/II).

Tazminat davalarının açılması, bir başka deyişle doğan zararın failden istenebilmesi için haksız fiil hükümlerine göre failin kusurlu olması ya da kusursuz sorumluluk hâllerinden birinin (TBK m. 65 vd.) olayda bulunması gerekir. Yani kural olarak fail kusurlu değilse ondan tazminat istenemez. Diğer yandan bu davalar zararın varlığı ile ilgili davalardır. Saldırıdan bir zarar doğmamışsa tazminat davası da açılmaz.

- **Saldırıdan elde edilen kazancın istenmesi:** Kişilik hakkı saldırıya uğrayan, hukuka aykırı saldırı dolayısıyla elde edilmiş olan kazancın **vekâletsiz iş görme hükümlerine göre** kendisine verilmesini isteyebilir. Bu dava, zarar olarak nitelendirilmeyen bir kısım gelirlerin failin elinden alınması açısından önemlidir. Zira maddi tazminat davası saldırıya uğrayanın **mal varlığında meydana gelen zararı** karşılamaya yöneliktir. Ancak bu bir yana, fail örneğin saldırıya uğrayanın normalde satışa sürmeyeceği özel resimlerini yayınlarak kazanç elde etmiş olabilir. Bu durumda eğer bu dava olmasaydı kişilik hakkı saldırıya uğrayan manevi tazminat istemekle yetinmek zorunda kalabilirdi.

Maddi ve manevi tazminat davalarının açılabilmesi için kural, failin kusurlu olmasıdır.

Örnek

- Bir gazeteci, tanınmış bir kişi olan A'nın evini gizli kamera ile gözlemiş ve bu yolla edindiği mahrem görüntüleri bir hafta boyunca gazetesinde yayımlamıştır. Bu bir hafta içinde tirajında yüzde yirmi yükselme olmuştur.
- Bu kazanç artışını A, vekâletsiz iş görme hükümlerine göre açacağı dava ile gazeteden talep edebilir.

Zamanaşımı

Maddi ve manevi tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak *iki yılın* ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak *on yılın* geçmesiyle zaman aşımına uğrar. Ancak tazminat, ceza kanunlarının daha uzun bir zaman aşımı öngördüğü cezayı gerektiren bir fiilden doğmuşsa, bu zaman aşımı uygulanır (TBK m. 72).

Yetkili ve Görevli Mahkeme

TMK m. 25/V'e göre, davacı, kişilik hakkının korunması için kendi yerleşim yeri veya davalının yerleşim yeri mahkemesinde dava açabilir. Kişilik hakkına saldırı aynı zamanda haksız fiil niteliği de taşıdığı için Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda bu davalar için öngörülen yetkili mahkemelerde de dava açılabilir. Nitekim bu Kanun'a göre, haksız fiilden doğan davalarda, haksız fiilin işlendiği veya zararın meydana geldiği yahut gelme ihtimalinin bulunduğu yer ya da zarar görenin yerleşim yeri mahkemesi de yetkilidir (m. 16).

Görevli mahkeme ise *asliye hukuk mahkemesidir*. Yani davanın asliye hukuk mahkemesinde açılması gerekir.

Kişilik hakkının korunması için açılan davalarda görevli mahkeme asliye hukuk mahkemesidir.

Özet

• KİŞİLİK HAKKININ TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

- Kişilik hakkı, kişinin kendi özgür ve bağımsız varlığının bütünlüğünü sağlayan ve herkese karşı ileri sürülebilen mutlak bir haktır. Bu hak şahıs varlığına ilişkin bir hak olup kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır. Başkasına devredilemez ve miras yoluyla mirasçılara intikal etmez. Kişiliğin sona ermesi ile sona erer.

• KİŞİLİK HAKKININ KONUSUNU OLUŞTURAN DEĞERLER

- Türk hukukunda münferiden, tek tek kişilik hakları sayılmak ve düzenlenmek yerine, genel bir kişilik hakkı kabul edilmiştir. Bu kişilik hakkı içinde birçok kişisel değer barındırır.
- Bu kişisel değerler sınırlı sayıda belirlenmemiştir. Toplumdaki gelişme, değişim ve ihtiyaçlara göre yeni kişisel değerlerin ortaya çıkması ve kişilik hakkına dâhil edilmesi mümkündür.
- Bugün için kişilik hakkının konusunu oluşturan kişisel değerlerden kabul edilen değerler şöyle sıralanabilir: Kişinin hayatı, beden tamlığı ve sağlığı, kişinin özgürlüğü ve ehliyetleri, kişinin şeref ve haysiyeti, adı, resmi, sesi, iktisadi varlık ve özgürlüğü, özel ve gizli hayat alanı.

• Hayat, Sağlık ve Beden Tamlığı

- Beden tamlığı ve sağlık denince akla gelen konular arasında tıbbi müdahaleler ve organ ve doku nakilleri de bulunmaktadır. Bunlar için benimsenmiş ana kural; kişinin rızası olmadıkça beden tamlığına ve sağlığına müdahale edilemeyeceği; organ ve dokularının alınıp bir başkasına nakledilemeyeceğidir.

• Cinsiyet değişikliği

- Kişinin cinsiyeti de korunan kişisel değerleri arasındadır. Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimsenin şahsen mahkemeye başvurarak hâkimden cinsiyet değişikliğine izin verilmesini istemesi gerekir. Cinsiyet değiştirmek için bazı şartlar gerekir. Bunlar; 18 yaşını doldurmuş olmak, evli olmamak, transseksüel yapıda olmak, ruh sağlığı açısından zorunluluk ve üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksunluktur.

• Kişinin Özgürlüğü, Hak ve Fiil Ehliyetleri

- Kişinin özgürlüğü ve ehliyetleri kişilik hakkını oluşturan kişisel değerlerdendir. Hiç kimse, özgürlüklerinden, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamaz.

• Kişinin Şeref ve Haysiyeti

- Herkesin şeref ve haysiyetine saygı göstermeli, kişilerin toplum içindeki değerini, itibarını azaltıcı veya onları küçük düşürücü haksız müdahalelerden kaçınılmalıdır

Özet (Devamı)

- **Kişinin Adı**

- Kişinin adı üzerindeki hakkı diğer sayılan kişisel değerlerden farklı olarak Kanun'da (TMK'da) özel olarak düzenlenmiş bir kişilik hakkıdır. Kişi haklı nedenlerin varlığı hâlinde mahkeme kararı ile adını değiştirebilir.

- **Kişinin Resmi ve Sesi**

- Kişinin resmi ve sesi kişisel değerlerindendir.

- **Kişinin Hayat Alanı**

- Kişinin hayat alanları; kamuya açık, özel ve gizlilik alanı olmak üzere üçe ayrılabilir. Bunlardan ikisi; kişinin özel hayat alanı ve gizli hayat alanı kişiliğin korunmasına ilişkin kurallarla korunmaktadır.

- **İktisadi Özgürlük ve Varlık**

- Kişinin iktisadi özgürlüğü ve varlığı da kişisel değerlerindendir. İktisadi özgürlük ve varlığa hukuk düzenince çizilen sınırları aşan müdahaleler kişilik hakkının zedelenmesine yol açar

- **KİŞİLİK HAKKININ KORUNMASI**

- Kişiliğin ya da kişilik hakkının korunması; bir yandan kişinin rızasına dayalı diğer yandan rızası dışında gerçekleşen saldırılara karşı kişiyi korur. Kişinin rızası olsa da kişisel değerlerini hukuka aykırı olarak sınırlayan hukuki işlemler kesin olarak hükümsüzdür.

- **Davalar**

- Kişinin rızası dışında kişilik hakkının saldırıya uğraması hâlinde ise, kişinin buna karşı açabileceği çeşitli davalar vardır. Bu davalar; saldırının önlenmesi, saldırıya son verilmesi, saldırının tespiti, maddi ve manevi tazminat davaları ile saldırıdan elde edilen kazancın istenmesini sağlayan vekâletsiz iş görmeye dayanan davalardır.

- **Zamanaşımı**

- Maddi ve manevi tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zaman aşımına uğrar.

- **Yetkili ve Görevli Mahkeme**

- Dava, (genel kural olarak) davacı veya davalının yerleşim yerindeki asliye hukuk mahkemesinde açılır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi kişilik hakkının özelliklerinden biri değildir?
 - a) Mirasçılara geçebilen haklardandır.
 - b) Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır.
 - c) Bir başkasına devredilemez.
 - d) Şahıs varlığına ilişkin haklardandır.
 - e) Mutlak haklardandır.

2. Aşağıdakilerden hangisinde kişilik hakkına dâhil bir kişisel değer yoktur?
 - a) Şeref ve haysiyet
 - b) Mülkiyet
 - c) Sağlık
 - d) Hak ve fiil ehliyetleri
 - e) Resim

3. A, böbreğinin bir tanesinin, arkadaşı B'ye naklini kabul etmiş, hazırladıkları yazılı sözleşmede naklin gereğini iki ay içinde yerine getirmeyi aksi hâlde B'ye 10.000 TL ödemeyi taahhüt etmiştir. Ancak aradan üç ay geçmesine karşın A, nakle yanaşmamıştır. Bu durumla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?
 - a) B, dava yoluyla yalnız böbreğin naklini sağlayabilir.
 - b) B dava yoluyla yalnız 10.000 TL tazminatı alabilir.
 - c) B dava yoluyla böbreğin naklini sağlayabileceği gibi, gecikmeden dolayı 10.000 TL'yi de isteyebilir.
 - d) B böbreğin naklini sağlayamayacağı gibi, 10.000 TL'yi de alamaz.
 - e) Ancak A'nın ölümünden sonra B'nin böbreği alma hakkı doğar. 10.000 TL'yi ise her hâlükârda alamaz.

4. Bir kimsenin hiç nişanlanmayacağına ilişkin yaptığı sözleşme hangi kişilik hakkının ihlaline yol açar?
 - a) Hayat
 - b) Beden tamlığı
 - c) Şeref ve haysiyet
 - d) Özgürlük, hak ve fiil ehliyetleri
 - e) İktisadi varlık ve özgürlük

5. Aşağıdakilerden hangisi henüz gerçekleşmiş bir saldırı yokken açılabilir?

- a) Vekâletsiz iş görmeye dayanan dava
- b) Maddi Tazminat davası
- c) Saldırıya son verilmesi davası
- d) Saldırının tespiti davası
- e) Saldırının önlenmesi davası

6. Hukukumuzda *kişilik haklarından çok kişilik haktan* söz edilmektedir. Bunun nedeni özellikle aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Kanunda kişilik haktan söz edilmesi
- b) Kişilik hakkının bir değerler bütünü olması
- c) İctihatta kullanılan ifadenin bu şekilde olması
- d) Kişilik hakları kullanımının eşya hukukuna özgü bir kullanım olması
- e) Kişilik hakkının gerçek kişilere özgü olması

7. Kişilik hakkının ilke olarak başkası aracılığı ile kullanılamaması, kişilik hakkının öncelikle hangi özelliği ile ilgilidir?

- a) Kişilik hakkının mutlak hak olması ile
- b) Kişilik hakkının tekelci niteliği ile
- c) Kişilik hakkının kişi varlığına ilişkin haklardan olması ile
- d) Kişilik hakkının kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan olması ile
- e) Kişilik hakkının kanunla korunması ile

8. Aşağıdakilerden hangisi sosyal kişilik içinde değerlendirilen kişisel değerlerdendir?

- a) Hayat
- b) Beden tamlığı
- c) Şeref ve haysiyet
- d) Hareket özgürlüğü
- e) Sağlık

9. “Maddi ve manevi tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.”

Cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- a) iki-on
- b) bir-beş
- c) bir-on
- d) iki-beş
- e) beş-on

10. Bir kimsenin genellikle ailesi ya da arkadaşları gibi belirli bir yakınlık içinde olduğu sınırlı sayıdaki kişiye açık olan hayat alanına ne ad verilir?

- a) Kamuya açık alan
- b) Yakın akraba alanı
- c) Özel hayat alanı
- d) Kapalı çevre alanı
- e) Gizli hayat alanı

Cevap Anahtarı

1.a, 2.b, 3.d, 4.d, 5.e, 6.b, 7.d, 8.c, 9.a, 10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Akıntürk, T. ve Karaman, D. A. (2012). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta.
- [2] Akipek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- [3] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [4] Bulut, H. (2006). *Kişilik Hakları ve Kişilik Haklarına Saldırıdan Kaynaklanan Hukuk Davaları*, İstanbul: Beta.
- [5] Dural, M. ve Öğüz, T.(2017). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- [6] Hatemi, H. (2017). *Kişiler Hukuku*, İstanbul: XII Levha.
- [7] Helvacı, S. (2017). *Gerçek Kişiler*, İstanbul: Legal.
- [8] İnan, A. N. (2014). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [9] Oğuzman,K., Seliçi,Ö. ve Oktay-Özdemir,S. (2016). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- [10] Özel, S. (2004). *Kişilik Hakkının Korunması*, Ankara: Seçkin.
- [11] Serdar, İ. (1999). *Radio ve Televizyon Yoluyla Kişilik Hakkının İhlali ve Kişiliğin Korunması*, Ankara: Seçkin.
- [12] Tüfek, Ö.F. (2007). *Basın Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali ve Bu İhlale Karşı Özel Hukuk Ceza Hukuku ve İ.H.A.S. Korunması*, Ankara: Adalet.
- [13] Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.

TÜZEL KİŞİLER

İÇİNDEKİLER

- Kavram
- Tüzel Kişiliğin Unsurları
- Tüzel Kişiliğin Kazanılması
- Tüzel Kişilerin Sınıflandırılması
- Tüzel Kişilerin Hak Ehliyeti
- Tüzel Kişilerin Fiil Ehliyeti
- Tüzel Kişilerin Yerleşim Yeri
- Tüzel Kişilerin Sona Ermesi

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Tüzel kişi kavramını anlayabilecek,
- Tüzel kişiliğin unsurlarını açıklayabilecek,
- Tüzel kişilerin türlerini ve nasıl sınıflandırıldığını anlayabilecek,
- Tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetlerinin özelliklerini öğrenebilecek,
- Tüzel kişilerin yerleşim yeri ve sona ermesi ile ilgili bilgi edinebileceksiniz.

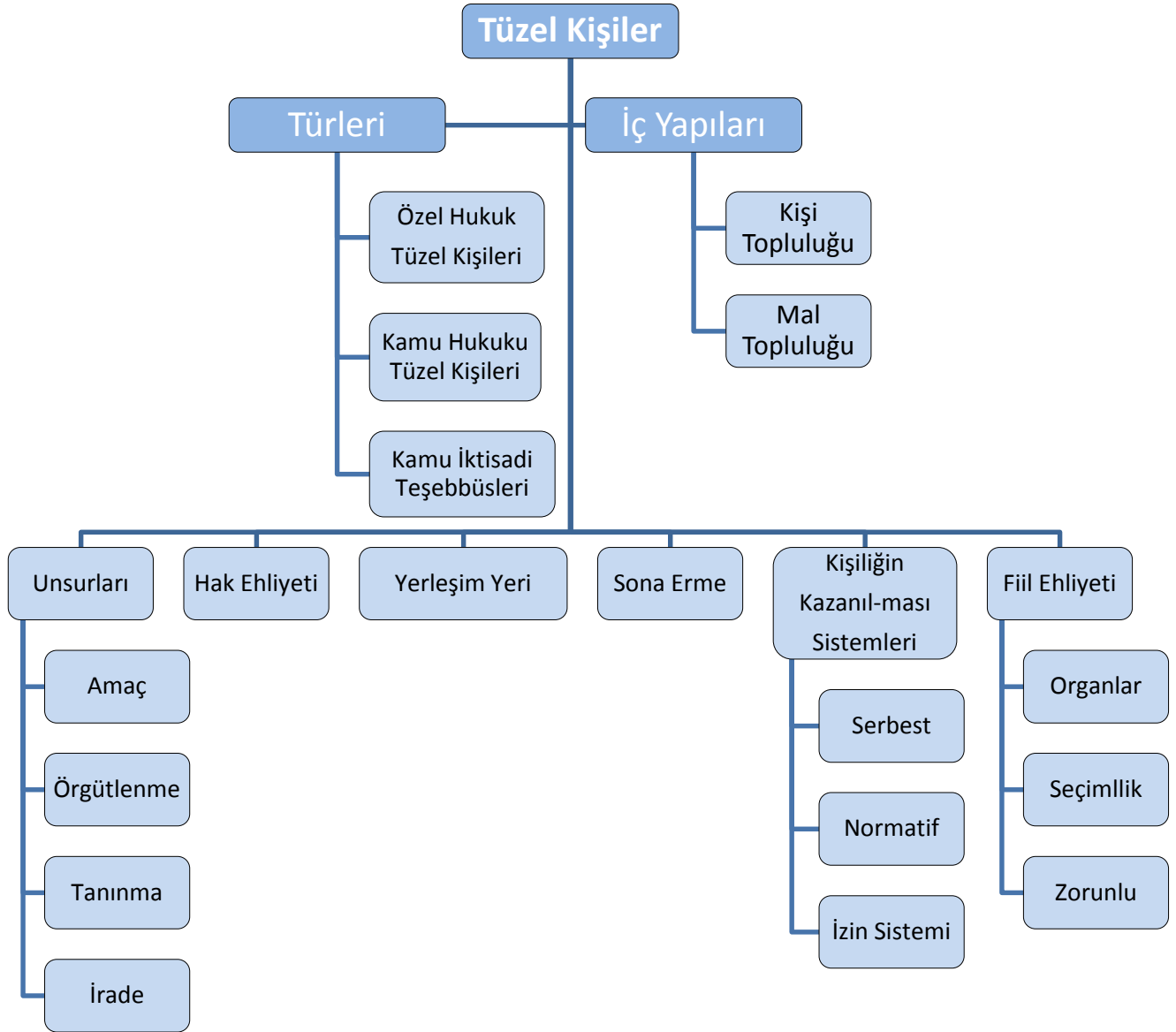
**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

MEDENİ HUKUK I

**Prof. Dr. Metin
İKİZLER**

ÜNİTE

12

GİRİŞ

Hukukta kişilerin gerçek ve tüzel kişiler olarak ikiye ayrıldığına değinilmişti. Bu ve takip eden iki ünite de tüzel kişiler üzerinde durulacaktır.

Tüzel kişiliğin ortaya çıkışında ona duyulan ihtiyacın rolü büyüktür. Gerçekten de benzer amaçlı kişilerin bir araya gelerek topluluklar oluşturması, bu topluluğun hukuki durumu üzerinde durulmasını gerektirmiştir. Gene kişiler, bazen tek başlarına girişmek istemedikleri ya da tek başlarına güçlerinin yetmediği faaliyetleri ancak bir arada bir tüzel kişilik çatısı altında gerçekleştirme ihtiyacı duyarlar. Böylece sermayelerini birleştirerek şirketler kurarlar. Sendikalaşmanın işçilere sağladığı güç de ortadadır. Bazen de bir insanın ömrüne sığmayacak amaçların gerçekleştirilmesi için tüzel kişiliğe ihtiyaç duyulabilir. Vakıflar buna güzel bir örnektir. Bu ve buna benzer nedenler tüzel kişiliği hukuk düzeninin artık ayrılmaz bir parçası hâline getirmiştir. Bununla birlikte, tüzel kişiliğin kazanılması ve genel olarak tüzel kişilerin hukuk düzenince kurallara bağlanmaması da düşünülemez. Zira bu gibi toplulukların denetimsiz bırakılması, her amaçla kurulabilmesi veya aşırı derecede güçlenmesi kamu düzenini tehdit eder. Aynı zamanda topluluk üyesi bireylerin özgürlüklerinin aşırı sınırlanmasına yol açabilir. Üye olmayanların sosyal hayattan, iş hayatından dışlanması gibi ayrımcılıklara sebebiyet verebilir. Dolayısıyla hukuk düzeni, bir yandan tüzel kişilerin oluşmasına olanak tanırken bir yandan da onları kurallara bağlamakta ve denetim altında tutmaktadır; kanunen aranan unsurları taşımayan topluluklara da tüzel kişilik tanımamaktadır.

İşte bu ünite de yukarıda açıklanan gereksinimlerden doğan tüzel kişilik kavramı ve tüzel kişilerin genel özellikleri üzerinde durulacaktır.

KAVRAM

Tüzel kişiler (hükmi şahıslar), gerçek kişiler dışında kalan, hukuk düzenince kendilerine haklara sahip olma ve borç edinme olanağı sağlanmış varlıklardır.

Tüzel kişiler (hükmi şahıslar), gerçek kişiler dışında kalan, hukuk düzenince kendilerine *haklara sahip olma ve borç edinme* olanağı sağlanmış varlıklardır. İnsanlara kişiliğin tanınması tüzel kişilere göre çok eskilere dayanır. Tüzel kişilik teorisi üç yüz yıllık bir mazi içerisinde gelişmiş ve modern tüzel kişilik anlayışına ulaşmıştır. Tüzel kişilerin hukuki niteliğini açıklamada özellikle iki teori öne çıkmıştır:

- Varsayım teorisi

Varsayım (farazi kişilik) teorisine göre, hukuk düzeninde gerçek hak sahibi olanlar insanlardır. Tüzel kişiler ise, topluluğu muhatap almanın sağladığı avantajlardan yararlanmak amacıyla hukuk düzenince yapay olarak oluşturulmuş varlıklardır. Bunun sonucu olarak tüzel kişilerin fiil ehliyeti olmayıp işlemleri ancak temsilci vasıtasıyla yapabilirler. Dolayısıyla, temsilcinin hukuki işlemleri, tüzel

kişileri temsil olunan sıfatı ile bağlar. Ancak temsilcinin haksız fiilleri, tüzel kişiye atfedilemez.

- Gerçeklik teorisi

Gerçeklik teorisine göre, kişi veya mal toplulukları sosyal hayatın içinde gerçekten var olan, yaşayan varlıklardır. Hukuk düzeninin yaptığı ise; toplumsal gelişim süreci içinde, bu varlıkların farkına varmak, onları keşfetmek ve hak sahibi olarak tanımak olmuştur. Bu teoriye göre, tüzel kişilerin kendi iradeleri vardır ve bu iradelerini, temsil yoluyla değil, bizzat organları aracılığıyla kullanırlar. Organlarının yaptığı işlemler de doğrudan doğruya tüzel kişiyi bağlar. Aynı anlayışın bir sonucu olarak organların işlemiş oldukları haksız fiillerden de tüzel kişi sorumlu olur.

Türk-İsviçre hukuk sistemi belirli bir teoriye birebir bağlı kalmamakla birlikte, gerçeklik teorisinin izlerini daha fazla taşır.

TÜZEL KİŞİLİĞİN UNSURLARI

Tüzel kişiler,
kişi ya da mal
topluluklarıdır.

Tüzel kişiler, kişi ya da mal topluluklarıdır. Ancak her topluluk, tüzel kişilik sahibidir ya da tüzel kişilik kazanabilir denemez. Sadece belirli özelliklerle bir araya gelmiş topluluklar tüzel kişilik kazanabilir; daha doğrusu böyle niteliklere sahip topluluklar hukuk düzenince kişi olarak nitelendirilmelidir. Tüzel kişiler *belirli bir amaç çevresinde örgütlenmiş* topluluklardır.

Örnek

- Bir uçakta yanyana seyahat eden yolcular, tüzel kişilik kazanacak bir topluluk olarak nitelendirilemez. Gerçi bunların hepsinin amacı aynıdır ve fakat bu amacı birlikte gerçekleştirme niyetleri yoktur. Yani bir yolcu çoğu zaman yanında oturanın ya da ön koltukta oturanın kim olduğunu umursamaksızın seyahat biletini alır. Bir başka yolcunun uçuştan vazgeçip geçmediği de onun yolculuğunu etkilemez.
- Birlikte bir filmi izlemeye giden arkadaşların da tüzel kişi olabilecek bir topluluk oluşturduğundan söz edilemez. Zira bunların arasında tüzel kişi olarak nitelendirilmeyi makul gösterecek bir örgütlenme söz konusu değildir. İlişkinin geçici özelliği de bu örgütlenmeyi hem gereksiz hem de yararsız kılar.

Belirli bir amacı gerçekleştirmek için örgütlenmiş topluluk, ayrıca, tüzel kişi olma yönünde *bir irade ortaya koymalı* ve *devlet tarafından da kişi olarak tanınmalıdır* ki tüzel kişilik kazanabilsin.

Örnek

- Cami yaptırmak ve yaşatmak ya da öğrencilere burs vermek amacıyla bir araya gelen ve örgütlenen bir topluluğun tüzel kişilik kazanması için bu yönde bir iradesi de olmalıdır. Yani topluluğun üyeleri, topluluklarını kendilerinden bağımsız bir hukuki kişiye dönüştürme niyetini ortaya koymalıdır.
- Son olarak belirli bir amacı gerçekleştirmek için örgütlenmiş topluluğun kişi olma iradesine hukuk düzeni de olumlu yaklaşmalı; topluluğu kişi olarak kabul etmelidir.

Tüm unsurları bir arada saymak gerekirse, bir tüzel kişinin varlığı için; amaç, örgütlenme, hukuk düzenince tanınma ve bu yönlerdeki iradenin varlığı gerekir [9].

Bireysel Etkinlik

- Çevrenizdeki toplulukları, örneğin cami ya da çeşme yaptırmak için bir araya gelen ya da birlikte bir gezi organizasyonu düzenleyen kişilerin topluluklarını, tüzel kişinin unsurları açısından değerlendiriniz.

Tüzel kişiliğin kazanılmasında tek bir yol yoktur. Tüzel kişiliğin kazanılmasında, hukuk düzeni farklı topluluklar için farklı şartlar aramaktadır.

TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI

TMK m. 47'ye göre, başlı başına bir varlığı olmak üzere *örgütlenmiş kişi toplulukları* ve belli bir amaca özgülenmiş olan *bağımsız mal toplulukları*, kendileri ile ilgili özel hükümler uyarınca tüzel kişilik kazanırlar.

Kişi ve mal toplulukları için, tüzel kişiliğin kazanılmasında tek bir yol yoktur. Hukuk düzeni farklı toplulukların kişilik kazanabilmesi için farklı şartlar aramaktadır. Bu şartlar o tüzel kişiyi düzenleyen kanun hükümlerinden öğrenilir. Bununla birlikte, hukuk düzenlerinin tüzel kişiliğin kazanılmasında izlediği genel tutumları izah eden *üç sistemden* söz edilebilir ki bunlar *izin sistemi, serbest kuruluş sistemi ve normatif sistemdir* [2, 10, 13].

İzin sisteminde hukuk düzenince belirlenen otoritenin izni olmadıkça tüzel kişilik doğmaz. Genelde her sistemde kişilik kazanmak isteyen toplulukların gerçekleştireceği ön şartlar vardır. Ancak izin sisteminde otorite *tüm şartlar gerçekleştirilse dahi* bir topluluğa kişilik tanımayabilir. Böylece buradaki değerlendirme takdire dayalı olabilmektedir.

Serbest kuruluş sisteminde, topluluğun kişilik kazanması için herhangi bir yerden izin alınması gerekmez, herhangi bir yere *başvuru da gerekli değildir*. Kanunun aradığı şartlar gerçekleşmekle, bu yöndeki irade ortaya konulmakla tüzel kişilik kazanılmış olur.

Normatif sistemin ise çeşitleri vardır. Ancak temel özelliği, kanunen aranan şartlar gerçekleştirildikten sonra, otoritenin, topluluğa kişilik tanıyıp tanımama hususunda *takdir yetkisinin olmayışdır*. Aranan şartlar gerçekleştikten sonra topluluk tüzel kişilik kazanır. Bu sistemde; kuruluşla ilgili belgelerin belirli bir makama teslimi, bu anlamda topluluğun bildirimi, ana statünün Resmî Gazete’de yayımlanması ya da gerekli şartları taşıyan topluluğun belirli bir sicile tescili gibi yollarla tüzel kişilik kazanılır.

Bu sistemlerin her biri, bir hukuk sistemi içinde yan yana uygulanıyor olabilir. Zira tüzel kişi türlerinin hepsine aynı şekilde yaklaşılmaz. Bu, büyük ölçüde *hukuk politikası meselesidir*. Örneğin, ticaret şirketleri genelde daha rahat kurulurken sendikalara uzun süre tüzel kişilik tanınmamış, derneklerin kurulması bazen kolaylaştırılıp bazen zorlaştırılmıştır. Bugün Türk hukukunda ağırlık kazanan sistemin normatif sistem olduğunu söylemek mümkündür.

Türk özel hukukunda, tüzel kişiliğin kazanılmasında ağır basan sistem normatif sistemdir.

TÜZEL KİŞİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Tüzel kişileri değişik açılardan sınıflandırmak mümkündür. Ancak en yaygını iç yapılarına ve tabi oldukları kurallara göre yapılan sınıflandırmadır [3, 7, 12].

İç Yapılarına Göre Tüzel Kişiler

Kişi toplulukları

Kişi toplulukları *kişilerin bir araya gelmesi* ile oluşan tüzel kişilerdir. Burada topluluğu oluşturan kişilerdir. Dolayısıyla bunlarda birden fazla kişi bulunması doğaldır. Bu toplulukların sadece gerçek kişilerden oluşması da şart değildir. Tüzel kişilerden ya da gerçek ve tüzel kişilerden oluşan kişi toplulukları mevcuttur. Kişi topluluklarında üyeler ya da ortaklar bulunur ve topluluğa yön verirler. Kişi topluluklarına; kooperatifler, şirketler, dernekler, sendikalar, siyasi partiler, köyler, avukatlık ortaklığı, devlet örnek verilebilir.

Tüzel kişiler de bir başka tüzel kişinin üyesi/ortağı/paydaşı olabilir.

Kişilerin, mal varlıklarının belirli bir bölümünü ayırarak *belli bir amaca özgülemeleri* ile mal toplulukları oluşur.

Mal toplulukları

Kişilerin, mal varlıklarının belirli bir bölümünü ayırarak *belli bir amaca özgülemeleri* ile mal toplulukları oluşur. Böylece mal varlığı, malikinin diğer mallarından *ayrılır ve bağımsızlaşır*. Mal topluluklarında onu kuran kişi değil; belirli bir amaç için organize edilmiş (örgütsel yapıya kavuşturulmuş) *mal ve haklar* ön plandadır. Bunlarda üyelik ve ortaklık görülmez ya da görülmesi zorunlu değildir.

Örnek

- Vakıf, Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenmiş bir mal topluluğudur.
- Üniversiteler, TRT, YÖK gibi kurumlar da mal topluluklarıdır.

Tabi Oldukları Kurallara Göre Tüzel Kişiler

Kamu hukuku tüzel kişileri

Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu hukuku kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil eden, kamu hizmeti gören tüzel kişilerdir.

Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu hukuku kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil eden, kamu hizmeti gören tüzel kişilerdir. Bunlar *kanunla ya da kanunun verdiği yetkiyle* kurulur ve tüzel kişilik kazanır. Nitekim “Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir.” (Anayasa m. 127/1). Kamu hukuku tüzel kişilerinin sona ermeleri de kanunla olur.

Kamu hukuku tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişilerine oranla *daha geniş yetkilere* sahiptir. Bununla birlikte üzerlerindeki devlet denetimi özel hukuk tüzel kişilerine göre daha yoğundur.

Kamu hukuku tüzel kişileri çok çeşitlidir. Genelde, kamu idareleri ve kamu kurumları olmak üzere iki başlık altında toplanır.

Örnek

- Kamu idarelerine devlet, belediye, köy örnek verilebilir.
- Kamu kurumlarına ise TRT, Millî Piyango İdaresi, üniversiteler birer örnektir.

Barolar, Türk Tabipler Birliği, ticaret ve sanayi odaları gibi meslek kuruluşları, Anayasa m. 135 gereği, *kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır*. Bunlar; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir (Anayasa m. 135/l).

Özel hukuk tüzel kişileri

Özel hukuk tüzel kişileri, özel hukuk kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil etmeyen tüzel kişilerdir. Bunlar kanunla değil, onu kurmak isteyenlerin iradesine dayanarak *hukuki işlemler* yoluyla kurulurlar. Kendi içlerinde *kazanç paylaşma amacı güdüp gütmediklerine* göre iki ana gruba ayrılırlar.

Özel hukuk tüzel kişileri, özel hukuk kurallarına tabi olan, kamu otoritesini temsil etmeyen tüzel kişilerdir.

Örnek

- Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen kolektif, komandit, limited ve anonim şirketler ortakları arasında kazanç paylaşma amacı güder.
- Dernek, vakıf, siyasi parti ve sendika gibi tüzel kişiler ise bir kazanç elde edip onu paylaşmak amacıyla kurulmaz; amaçları bambaşka, esas itibarıyla ideal bir amaçtır.

Kamu iktisadi teşebbüsleri

KİT adıyla tanınan kamu iktisadi teşebbüsleri sermayesinin yarısından fazlası devlete ait olan ve kanunla kurulan tüzel kişilerdir. Ancak bunların özel hukuk hükümlerine tabi olmaları esastır, bundan dolayı *tacir* sayılırlar ve *ticaret hukuku*

hükümleri bunlar hakkında uygulanır. Bu karışık yapı nedeniyle KİT'lerin sınıflandırılması sorunludur. Kamu hukuku tüzel kişisi mi yoksa özel hukuk tüzel kişisi mi oldukları tartışmalıdır [2, 4, 10, 11, 13]. Bazı yazarlara göre, bunları ayrı bir başlık altında; *karma nitelikli tüzel kişiler* olarak sınıflandırmak daha doğrudur.

Bireysel Etkinlik

- Son bir hafta içerisinde yukarıda sayılan tüzel kişi türlerinden kaçı ile karşılaştınız veya hukuki bir ilişkiye girdiniz? Örneğin cep telefonu kullanıyorsanız operatörünüzün hangi tür bir tüzel kişi olduğunu araştırınız.

TÜZEL KİŞİLERİN HAK EHLİYETİ

Kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanmakla birlikte hak ehliyetine de sahip olurlar.

Kişi ve mal toplulukları tüzel kişilik kazanmakla birlikte hak ehliyetine de sahip olur. Hak ehliyetlerinin ve davada taraf olma ehliyetlerinin kapsamı gerçek kişilerdeki gibidir. Ancak, doğal olarak tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olan haklara ve borçlara ehil değildir (TMK m. 48). Tüzel kişilerin hısım edinmesinden ya da erkek veya kadın olarak nitelendirilerek buna bazı hukuki sonuçlar bağlanmasından söz edilemez. Diğer yandan öyle bazı haklar vardır ki, bunlar da *nitelikleri gereği sadece tüzel kişiler için* söz konusu olabilir. Örneğin üyelerinden *ödenti almak*, bir üyeyi *ihraç etmek* ya da *kendi kendini sona erdirmek* hakkı yalnızca tüzel kişilere aittir. Tüzel kişiler, ana statülerine uygun olarak ya da yetkili organın alacağı kararla hukuka uygun şekilde kişiliklerini sona erdirebilir. Ancak bir gerçek kişinin intihar etmesi -yaşama hakkının kişinin kendisine karşı da korunduğu düşünülürse- hukuka uygun görülemez; işin pratik yönü dikkate alındığında, kişi kendisinin başkası tarafından öldürülmesine de -ötanazi- rıza gösteremez.

Bir tüzel kişinin ehliyetinin amacı ile sınırlı olmasına ultra vires ilkesi denir.

Tüzel kişilerin ehliyetlerinin amaçları ile *sınırlı olup olmadığı* ya da *bu sınırlamanın kapsamı* tartışmalıdır. Bir tüzel kişinin ehliyetinin amacı ile sınırlı olmasına ultra vires ilkesi denir. Hukukumuzda ultra vires ilkesinin bariz örneği 6762 sayılı önceki Türk Ticaret Kanunu m. 137 idi. Bu hükme göre, ticaret şirketleri şirket *ana sözleşmesinde yazılı işletme konusu içinde* kalmak şartıyla bütün hakları kazanabiliyor ve borçlanabiliyordu. 6102 sayılı 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Ticaret Kanunu'nda ultra vires ilkesine yer verilmemiştir.

Bazı yazarlara göre, ultra vires; amaçla sınırlılık ya da amaca özgünlük, tüzel kişilerin hak ehliyetine yönelik bir sınırlama iken bazı yazarlara göre fiil ehliyetine

yönelik bir sınırlamadır. Bazı yazarlar ise burada hem hak hem de fiil ehliyetinin sınırlandığı görüşündedirler [2, 3, 5, 7].

TÜZEL KİŞİLERİN FİİL EHLİYETİ

Hak ehliyeti gibi, fiil ehliyeti de tüzel kişilerde gerçek kişilerdekinden ayrı bir anlam taşımaz. Her hâlükârda fiil ehliyeti olmadıkça bir kişinin kendi fiilleriyle haklar edinebilmesi ve borç altına girebilmesi mümkün olmaz.

Fiil ehliyetinin şartları açısından ise gerçek ve tüzel kişiler birbirinden keskin çizgilerle ayrılır. Zira yaşa bağlı erginliğin ya da ayırt etme gücüne sahip olma ile ilgili akli faaliyetin tüzel kişilerde aranması maksada uygun değildir.

Tüzel kişilerde bu noktada organlar önem kazanır. Nitekim tüzel kişiler, kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla, fiil ehliyetini kazanır (TMK m. 49).

Organ Kavramı ve Türleri

Organlar, tüzel kişinin örgütlenmesi içinde yer alırlar ve kendilerine kanunla ya da tüzel kişinin ana statüsü ile verilen yetkileri kullanır, görevleri yerine getirirler. Organ kavramını iyi anlamak için devletteki, yasama, yürütme ve yargı erklerini yürüten organlar akla getirilebilir. Farklı tüzel kişilerde de kendi ihtiyaçlarına göre buna benzer erkleri yerine getiren organlar vardır [1, 8, 11].

Bir tüzel kişide, kanun koyucu tarafından bulunması zorunlu tutulan organlara **zorunlu organ** denir. Bu zorunlu organlar, düzenleme konusu tüzel kişinin **niteliğine ve özelliğine** göre farklı farklı belirlenmiştir.

Örnek

- Dernekler için; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu zorunlu organlardır. Her dernekte bu üç organ muhakkak bulunur.
- Vakıfta ise, yönetme organının bulunması yeterlidir. Bir başka deyişle vakıfta zorunlu organ sadece yönetme organıdır.

Tüzel kişi, kendi iradesi ile örgütlenmesinde zorunlu organlar dışında başka organlara da yer verebilir. Bunların sayısı tamamen tüzel kişiyi kuranların ve kurulduktan sonra da tüzel kişinin tercihi kalmıştır. Bu yüzden bu tür organlara **seçimlik organ** adı verilir. Örneğin, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim

Organsız tüzel
kişi olmaz.

kurulunun zorunlu organ olduğu derneklerde, *onur kurulu*, *disiplin kurulu* gibi seçimlik organlar bulunabilir.

Türk hukukunda organsız tüzel kişi olmaz; fakat tek organlı tüzel kişi olabilir. Vakıf bunun örneğidir.

Organların işlevi genelde yasama, yürütme ve denetlemeye yönelmiştir. Örneğin genel kurul, dernekte yasama görevi üstlenir, kararlar alır. Bu tip organlara *karar organı* denir. Yönetim kurulu ise alınan kararları yerine getirir ki bu organlara da *yürütme (yönetme) organı* denir. Bazı organlar da denetleme kurulu gibi tüzel kişinin işlerinin kanuna ve ana statüsüne uygun yürütülüp yürütülmediğini denetler ki bunlar da *denetleme organıdır*. Görüldüğü gibi, bazı organlar sadece ya da asıl olarak tüzel kişinin iç işlerinde söz sahibi iken, bazı organlar dış ilişkilerinde söz sahibidir. Buna göre organlar *iç organlar* ve *dış organlar* olarak ikiye ayrılır.

Bazı organlar birden fazla kişiden oluşur. Bazen de bir organ bir kişiden oluşabilir. Bunlardan ilkinde *kurul organ* denirken ikincisine *fert organ* denilir.

Örnek

- Derneklerde en az beş kişiden oluşan yönetim organı, bir kurul organdır ve yönetim kurulu adını alır.
- Limited şirket ise bir müdür tarafından yönetilebilir ki burada da fert organdan söz edilir.

Tüzel kişinin iradesi,
organları aracılığıyla
açıklanır.

Fiil Ehliyetinin Organlar Eliyle Kullanılması

TMK m. 50/I'e göre, tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Organlar insanın beyni, eli, dili gibidir. Yani tüzel kişiden ayrı bir kişi değildir. Dolayısıyla tüzel kişi ile aralarında *klasik temsil ilişkisi* yoktur. Organlar tüzel kişi adına ve hesabına hareket eden başka kişiler değildir; bizzat *tüzel kişinin bir parçasıdır*. Dolayısıyla organların açıkladığı irade, aslında tüzel kişinin iradesi olmaktadır.

Tüzel kişi,
organlarının hukuka
aykırı eylemlerinden
sorumludur.

Bilindiği gibi, fiil ehliyeti; hukuki işlem ehliyeti, hukuka aykırı eylemlerden sorumlu olma ehliyeti ve dava ehliyetini kapsamaktadır.

Tüzel kişi yetkili organı aracılığıyla hukuki işlemlerde bulunur; bir şeyi alıp satabilir, kiraya verebilir, eser sözleşmesi yapabilir vb. Burada ultra vires ilkesine ilişkin değişik görüşlerin varlığını tekrar belirtelim.

Tüzel kişi, organlarının hukuka aykırı eylemlerinden de sorumludur. Ancak unutulmamalıdır ki, organlar da kişilerden oluşmaktadır. Bu nedenle kendi hukuki sorumluluk alanları da vardır. Burada iki temel durumla karşılaşılabilir. Eğer organı oluşturan kişi ya da kişiler tamamen şahsi işleri ile ilgili bir konuda bir hukuka aykırı eylemde bulunmuşlarsa, bundan tüzel kişi sorumlu olmaz. Ancak *organ sıfatıyla* hareket ederek ve *tüzel kişinin işini yürütürken* bir hukuka aykırı eylemde bulunmuşlarsa tüzel kişi bundan sorumlu olur. Bu durum TMK m. 50/II'nin bir gereğidir. Nitekim bu fıkra göre, organlar, hukuki işlemleri ve diğer bütün fiilleriyle tüzel kişiyi borç altına sokar. Ancak gene aynı maddenin 3. fıkrası gereği, organlar, kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumludur. Dolayısıyla bir organı oluşturan kişi ya da kişiler, organ sıfatı ile hareket ettikleri sırada bir başkasına zarar verirlerse, bundan *hem tüzel kişi hem de -ayrı bir kişi olarak- kendileri* sorumlu olacaklardır.

:Örnek

- V vakfının yöneticisi Y'dir. Vakfın düzenlediği bir iftar yemeğinde, davetliler gıda zehirlenmesine maruz kalmışlardır. Yapılan inceme sonucunda Y'nin elektrik tasarrufu düşüncesi ile soğutucuyu çalıştırmaması nedeniyle gıdaların bozulduğu, buna rağmen Y'nin onların kullanılması talimatını verdiği anlaşılmıştır.
- Bu durumda zarar görenler vakfa karşı dava açabilirler. Zira zarar vakfa ait bir faaliyet yürütülürken doğmuştur.
- Y'ye karşı da dava açabilirler. Zira Y, bu zarara kendi kusuru ile sebebiyet vermiştir.

Yukarıda değinildiği üzere taraf ehliyetinin varlığından dolayı, tüzel kişiler davacı ve davalı olabilirler. Tüzel kişilerin *dava ehliyeti* de vardır. Dava ile ilgili sulh olma, feragat etme vb. her türlü işlemi tüzel kişi yetkili organı aracılığıyla yapabilir.

TÜZEL KİŞİLERİN YERLEŞİM YERİ

Yerleşim yerinin zorunluluğu ve tekliği ilkeleri tüzel kişiler için de geçerlidir.

Kişilerin çeşitli hukuki ilişkileri için yerleşim yerinin ne kadar önemli olduğu açıktır. Gerçekten de kişilerle ilgili birçok işlem yerleşim yeri üzerinden yürür. Bu nedenle tüzel kişiler için de bir yere bağlılık, bir yerle bağlantılı olmak kaçınılmazdır. Bu bağlamda, gerek zorunlu olarak yerleşim yeri edinilmesi gerekse tek bir yerleşim yerine sahip olma noktasında, tüzel kişiler de gerçek kişiler gibidir. Bir başka deyişle, yerleşim yerinin zorunluluğu ve tekliği ilkeleri tüzel kişiler için de geçerlidir. Gerçi TMK m. 19/III'te öyle bir hüküm vardır ki, yerleşim yerinin tekliği ilkesinin tüzel kişiler için söz konusu olmayacağı anlamına gelebilir. Bu hükme göre, bir kimsenin aynı zamanda birden çok yerleşim yeri olamayacağı kuralı ticari ve sınai kuruluşlar hakkında uygulanmaz. Ancak öğretide haklı olarak belirtildiği gibi, bu hükümden maksat tüzel kişilere birden fazla yerleşim yeri edinme olanağı sağlamak değil, şubelerle ilgili bir özelliğe yasallık kazandırmaktır. Gerçekten de “Bir şubenin işlemlerinden doğan davalarda, o şubenin bulunduğu yer mahkemesi de yetkilidir” (Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 14/I). Bu hüküm sayesinde, aslında tüzel kişinin yerleşim yerinde yapılması gereken dava açma, açılma gibi bazı işlemlerin, şubenin bulunduğu yerde de yapılmasına olanak tanınmıştır.

Örnek

- Merkezi (yerleşim yeri) İstanbul'da bulunan B bankasının Samsun'da bir şubesi vardır. Bu şubenin müşterisi olan M bir işlemde uğradığı haksızlıktan dolayı B'ye dava açmak istemektedir. Normalde bir dava, davalının yerleşim yerinde açılır. Ancak M, şubesinin varlığından dolayı, B'ye karşı davasını (İstanbul'a gitmesi gerekmeden) Samsun'da açabilir.

Tüzel kişinin yerleşim yeri, kanunla özel olarak belirlenmemişse, kuruluş belgesinde (ana statüsünde) belirtilen yerdir.

Tüzel kişinin yerleşim yeri, kanunla özel olarak belirlenmemişse, kuruluş belgesinde (ana statüsünde) belirtilen yerdir. Genelde kuruluş belgelerinde yerleşim yeri belirtilir. Ancak her ihtimale karşı, TMK m. 51'de kuruluş belgelerinden yerleşim yeri anlaşılamayan tüzel kişiler için bir hüküm öngörülmüştür. Buna göre, bu tüzel kişilerin yerleşim yerleri *işlerinin yönetildiği yerdir*.

TÜZEL KİŞİLERİN SONA ERMESİ

Tüzel kişilerin varlıkları gerçek kişilere göre çok uzun süre devam edebilir. Ancak tüzel kişilerin de kişiliği, çeşitli nedenlerin gerçekleşmesi ile ortadan kalkmaktadır.

Tüzel kişiler *kendiliğinden sona erer* ya da *bir kararla sona erdirilebilir*. *Kendiliğinden sona erme* (infisah), kişiliğin çeşitli durumların gerçekleşmesi ile kendiliğinden, ayrıca bir karara gerek olmaksızın ortadan kalkmasını ifade eder. Bir *kararla sona erdirilmede* (fesih) ise, tüzel kişinin yetkili organının kararı ya da mahkeme gibi bir makamın kararı ile tüzel kişilik ortadan kalkar.

Tasfiye, tüzel kişinin mal varlığının saflaştırılması için yapılır.

İster kişi topluluğu isterse mal topluluğu olsun tüm tüzel kişilerin az ya da çok mal varlığı bulunur. Tüzel kişi sona erdiğinde bu mal varlığına ne olacağına karar vermek gerekir. Bu sorun, *iki aşamalı bir süreç* sonucunda çözülür. Bu iki aşama tasfiye ve özgülemedir.

Tasfiye, tüzel kişinin mal varlığının saflaştırılması için yapılır. Bu anlamda tüzel kişinin mevcut mal varlığı belirlenir, borçları ödenir, alacakları tahsil edilir. Geriye tüzel kişinin *safi mal varlığı* kalır. Tüzel kişinin mal varlığının tasfiyesine, kanunda ve kuruluş belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, *terekenin resmî tasfiyesine* ilişkin hükümler uygulanır (TMK m. 53). Diğer yandan, sona eren tüzel kişinin kişiliği, ehliyeti tasfiye amacıyla sınırlı olmak üzere tasfiye sırasında da devam eder (TMK m. 52).

Tasfiye işleminden sonra elde kalan safi mal varlığının ne olacağı, özgülemenin (tahsis) konusudur.

Tasfiye işleminden sonra elde kalan safi mal varlığının ne olacağı, özgülemenin (tahsis) konusudur [4, 13]. Özgülemenin ne şekilde olacağı TMK m. 54'te düzenlenmiştir. Buna göre,

- Tüzel kişinin mal varlığının özgülenmesi, öncelikle, *kanunda bir hüküm varsa* ona göre yapılır. Genelde özel kanunlarda her tüzel kişi için özgülemeye ilişkin kurallar bulunmaktadır.

Örnek

- Siyasi Partiler Kanunu m. 110/1: "Kapanan bir siyasi partinin malları, büyük kongre toplanma yeter sayısının salt çoğunluğunun oyu ile alacağı bir karar üzerine, bir diğer siyasi partiye veya başka bir parti ile birleşmek için kapanma kararı alınmışsa, birleşeceği partiye, ilgili partinin de kabul etmesi şartıyla devredilebilir. Aksi hâlde kapanan siyasi parti malları Hazineye geçer".

- Kanunda bir hüküm yoksa tüzel kişinin *kuruluş belgesinde öngörüldüğü şekilde* yapılır. Böylece bir vakfın senedinde tasfiye hâlinde mal varlığının belirli bir vakfa ya da derneğe kalması öngörülebilir.
- Kanunda ve kuruluş belgesinde bu konuda hüküm yoksa *tüzel kişinin yetkili organının kararı* belirleyici olur. Örneğin tüzel kişinin genel kurulu toplanarak safi mal varlığının kaderine karar verebilir. Ancak bazen sona erme noktasına gelmiş tüzel kişinin yetkili organı toplanamayabilir veya toplansa bile bir karar alamayabilir.
- Özgüleme; kanunda veya kuruluş belgesinde bu konuda hüküm yok ve yetkili organ da başka türlü karar vermemişse, *en yakın amacı güden kamu kurum veya kuruluşuna* yapılır. Bu takdirde, özgülünen mal varlığı olanak ölçüsünde daha önce özgülendiği amaç için kullanılır (TMK m. 54/II).

Ancak yukarıdaki kurallar, *hukuka veya ahlaka aykırı amaç gütmemiş* olan tüzel kişiler için uygulanır. Eğer bir tüzel kişi, hukuka veya ahlaka aykırı amaç güttüğü için mahkeme kararıyla kapatılmış ve böylece kişiliği sona ermiş ise, *mal varlığı her hâlde ilgili kamu kuruluşuna* geçer; kuruluş belgesinde yazılı kurallar veya bu hususta yetkili organın aldığı karar uygulanmaz.

Özet

•KAVRAM

- Tüzel kişiler, gerçek kişiler dışında kalan, hukuk düzenince kendilerine haklara sahip olma ve borç edinme olanağı sağlanmış varlıklardır. Tüzel kişiler, kişi ya da mal topluluğu şeklinde karşımıza çıkar.

•TÜZEL KİŞİLİĞİN UNSURLARI

- Bir topluluğun tüzel kişi olabilecek bir topluluk olarak nitelendirilebilmesi için bazı koşulların bir arada gerçekleşmesi gerekir. Öncelikle topluluk; bir amaç etrafında toplanmış, bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş ya da -mal topluluğunda- getirilmiş olmalıdır. Topluluk bu amacı gerçekleştirmek için örgütlenmiş olmalı ve tüzel kişi olma iradesi de taşınmalıdır. Diğer yandan tüzel kişi olabilmek için topluluğun hukuk düzenince kişi olarak tanınması gerekir.

•TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI

- Kişi sıfatının kazanılmasında hukuk düzenleri tüm topluluklar için tek bir sistem benimsememiştir. Genelde tüzel kişiliğin kazanılmasında başvuru üç sistem bulunmaktadır. Bunlar; izin, serbest kuruluş sistemi ve normatif sistemdir. Bu sistemlerin her biri, bir hukuk sistemi içinde yan yana uygulanıyor olabilir. Zira tüzel kişi türlerinin hepsine aynı şekilde yaklaşmaz. Bu, büyük ölçüde hukuk politikası meselesidir. Bugün Türk hukukunda ağırlık kazanan sistemin normatif sistem olduğunu söylemek mümkündür.

•TÜZEL KİŞİLERİN SINIFLANDIRILMASI

- Tüzel kişiler iç yapılarına göre, kişi topluluğu ve mal topluluğu olmak üzere ikiye ayrılır. Kooperatifler, şirketler, dernekler, sendikalar, siyasi partiler kişi topluluğuna; vakıflar, üniversiteler, TRT, YÖK gibi kurumlar da mal topluluğuna örnek olarak verilebilir. Tabi oldukları kurallara göre de genelde kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Devlet, belediye, köy, TRT, Millî Piyango İdaresi, üniversiteler kamu hukuku tüzel kişilerine; dernek, vakıf, siyasi parti ve sendika da özel hukuk tüzel kişilerine örnektirler. Özel hukuk tüzel kişilerinin bir kısmı kazanç paylaşma amacı güderken bir kısmı ideal amaçlar güder.

•TÜZEL KİŞİLERİN HAK EHLİYETİ

- Tüzel kişiler, kişilik kazanmakla birlikte hak ehliyetine de sahip olur. Tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaratılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildir.

•TÜZEL KİŞİLERİN FİİL EHLİYETİ

- Tüzel kişiler fiil ehliyetini ise, gerçek kişilerden farklı olarak kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmaları ile kazanır.

Özet (Devamı)

•Organ Kavramı ve Türleri

- Tüzel kişilerin örgütlenmesinde organlar görülür. Bunlar kendilerine kanunla ya da tüzel kişinin ana statüsü ile verilen yetkileri kullanır, görevleri yerine getirirler. Bir tüzel kişide, kanun koyucu tarafından bulunması zorunlu tutulan organlara zorunlu organ denir. Tüzel kişi, kendi iradesi ile örgütlenmesinde zorunlu organlar dışında başka organlara da yer verebilir.

•Fiil Ehliyetinin Organlar Eliyle Kullanılması

- Tüzel kişinin iradesi, organları aracılığıyla açıklanır. Tüzel kişi yetkili organı aracılığıyla hukuki işlemlerde bulunur; bir şeyi alıp satabilir, kiraya verebilir, eser sözleşmesi yapabilir.

•TÜZEL KİŞİLERİN YERLEŞİM YERİ

- Tüzel kişilerin yerleşim yeri olmalıdır. Yerleşim yerinin tekliği ve zorunluluğu ilkeleri tüzel kişiler için de geçerlidir. Tüzel kişinin yerleşim yeri, kanunla özel olarak belirlenmemişse, kuruluş belgesinde belirtilen yerdir. Kuruluş belgelerinden yerleşim yeri anlaşılamayan tüzel kişilerin yerleşim yerleri de işlerinin yönetildiği yerdir.

•TÜZEL KİŞİLERİN SONA ERMESİ

- Bilindiği gibi gerçek kişilerde kişilik ölümle sona erer. Tüzel kişilerin de varlıkları sona erebilir. Tüzel kişiler ya kendiliğinden sona erer ya da bir kararla sona erdirilirler. Sona erme üzerine tüzel kişilerde önce tasfiye sonra da özgüleme süreci yaşanır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi tüzel kişinin unsurları arasında yer almaz?
 - a) Ortak amaç
 - b) İlgili sicile kayıt
 - c) Tüzel kişi olma iradesi
 - d) Örgütlenme
 - e) Devletin tüzel kişilik tanınması
2. Aşağıdakilerden hangisi kişi topluluğu değildir?
 - a) Köy
 - b) Devlet
 - c) Vakıf
 - d) Kooperatif
 - e) Dernek
3. T tüzel kişisi, bir makamın önceden onaylamasına ihtiyaç duymadan gerekli belgeleri sunup bir sicile kayıt üzerine tüzel kişilik kazanıyorsa, T hangi kuruluş sistemine tabidir?
 - a) Normatif sistem
 - b) İzin sistemi
 - c) Serbest kuruluş sistemi
 - d) Teminatlı kuruluş sistemi
 - e) Düzensiz kuruluş sistemi
4. Feshedilen A Derneği açısından aşağıdakilerden hangisinde özgüleme vardır?
 - a) A derneğinin borçlarının ödenmesi
 - b) A derneğinin alacaklarının toplanması
 - c) A derneğinin taşınmazlarının satımı
 - d) A derneği için defter vb. giderlerinin ödenmesi
 - e) A derneğinin mal varlığından arta kalanın B derneğine geçmesi
5. Aşağıdakilerden hangisi kazanç paylaşma amacı güden bir tüzel kişidir?
 - a) Sendika
 - b) Vakıf
 - c) Siyasi parti
 - d) Anonim ortaklık
 - e) TRT

6. Aşağıdakilerden hangisi tüzel kişilerin varlık nedenleri arasında değildir?
- a) İnsan ömrünün kısıtlılığı
 - b) Ortak bir hedefi gerçekleştirmek için güçlerini birleştirme düşüncesi
 - c) İnsanların maddi olanaklarının kısıtlı olması
 - d) Ortak çıkarlarını birlikte savunma düşüncesi
 - e) Tüzel kişilerin hısımlık, yaş, cinsiyet ile ilgili kurallara tabi olmaması
7. Aşağıdakilerden hangisi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu olması yönüyle diğerlerinden ayrılır?
- a) Vakıf
 - b) Türk Tabipler Birliği
 - c) Siyasi parti
 - d) Limited ortaklık
 - e) Köy
8. Tüzel kişiler ile ilgili *ultra vires ilkesinin* anlamı aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Bir topluluk, buna izin veren bir kanun hükmü olmadıkça tüzel kişilik kazanamaz.
 - b) Bir tüzel kişinin amacı onu oluşturan kişiler tarafından belirlenir.
 - c) Bir tüzel kişinin ehliyeti amacı ile sınırlıdır.
 - d) Bir tüzel kişinin sona ermesi mahkeme hükmünü gerektirir.
 - e) Tüzel kişilerin kişiliklerinin başlangıcı, kendileri ile ilgili özel sicile kaydolmaları anıdır.
9. X tüzel kişinin yürütme organının fert organ olduğundan söz ediliyor ise bu organın üye sayısı kaç olabilir?
- a) Bir
 - b) En az üç
 - c) Üç-beş arası
 - d) Beşten fazla
 - e) Beş

10. Tüzel kişilerde *zorunlu organ* ifadesi ile anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Bir tüzel kişinin varlığının kanunen zorunlu tutulmuş olması
- b) Bir tüzel kişide bulunması kanunen zorunlu tutulan organlar
- c) Bir tüzel kişinin kuruluş aşamasına zorunlu olarak katılan kamu kurumları
- d) Bir tüzel kişinin sahip olması gereken üye sayısı
- e) Bir tüzel kişinin yerleşim yerinin, tüzel kişinin mal varlığının kuruluştan önce kesin olarak belirlenmiş olması

Cevap Anahtarı

1.b, 2.c, 3.a, 4.e, 5.d, 6.e, 7.b, 8.c, 9.a, 10.b

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Akıntürk, T. ve Karaman, D. A. (2012). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta.
- [2] Akipek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- [3] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [4] Dural, M. ve Öğüz, T.(2017). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- [5] Ergün, Ö. (2010). *Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu*, İstanbul: On İki Levha.
- [6] Gönen, D. (2011). *Tüzel Kişilerde Kişilik Hakkı ve Korunması*, İstanbul: On İki Levha.
- [7] Hatemi, H. (2017). *Kişiler Hukuku*, İstanbul: XII Levha.
- [8] İnan, A. N. (2014). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [9] İkizler, M (2012). *Tüzel Kişilerin İlkeli Kişiliği*, Ankara: Yetkin.
- [10] Oğuzman,K., Seliçi,Ö. ve Oktay-Özdemir,S. (2016). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- [11] Özkan, H. (2017). *Türk Medeni Yasası ve Uygulaması, Başlangıç ve Kişiler Hukuku*, İstanbul: Legal.
- [12] Serozan, R. (1994). *Tüzel Kişiler, Özellikle Dernek ve Vakıflar*, İstanbul: Filiz.
- [13] Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.

DERNEKLER

İÇİNDEKİLER

- Derneğin Tanımı, Unsurları ve Amacı
- Dernek Özgürlüğü
- Dernek Kurucuları
- Dernek Tüzüğü
- Tüzel Kişiliğin Kazanılması
- Dernekte Üyelik
- Derneğin Organları
- Derneklerin Sona Ermesi

HEDEFLER

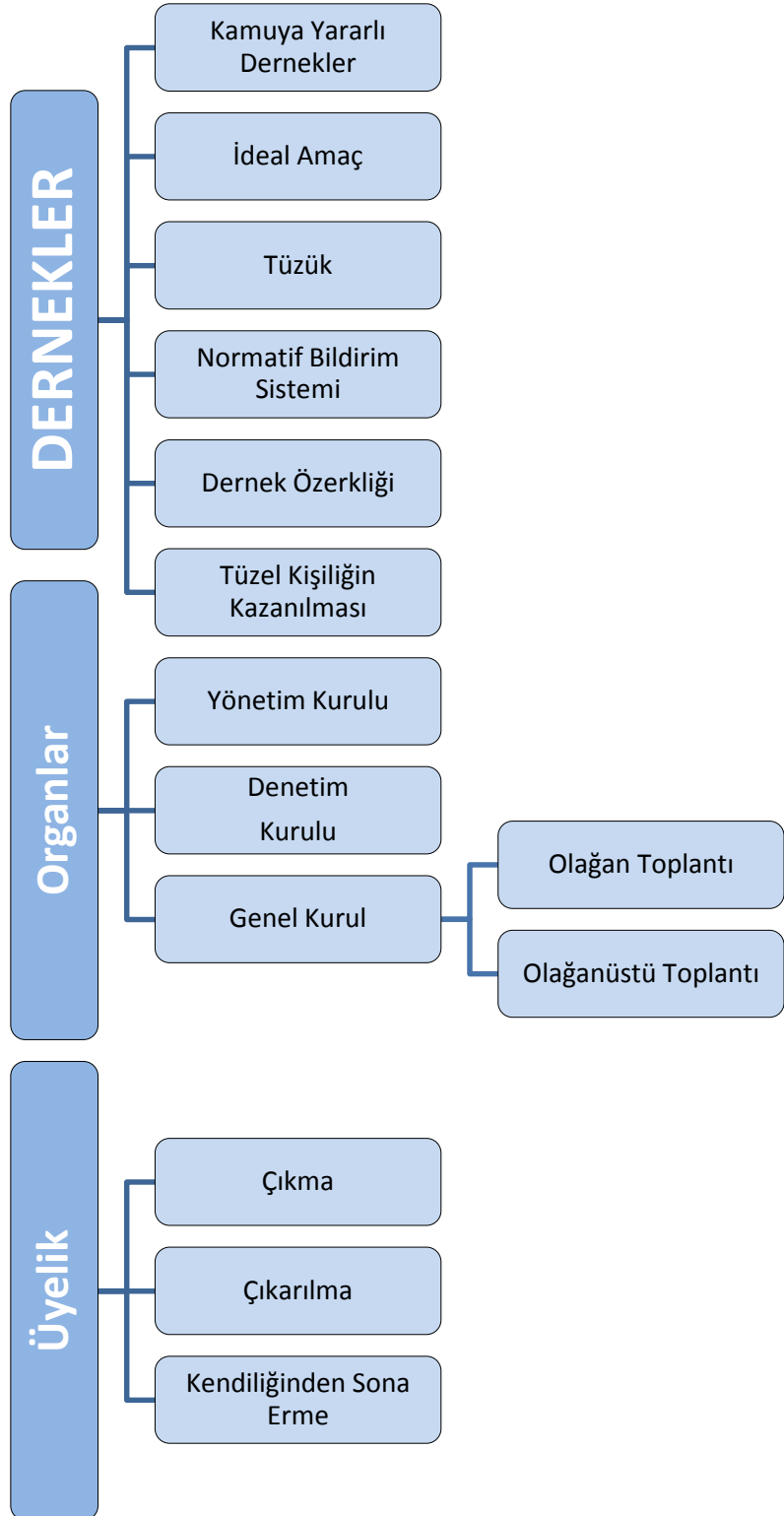
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Derneğin tanımı ve unsurlarını öğrenebilecek,
 - Dernek özgürlüğünün önemini anlayabilecek,
 - Dernek tüzüğünün kapsamı ve işlevini anlayabilecek,
 - Derneklerde üyeliğin özelliklerini öğrenebilecek,
 - Derneklerin sona ermesi ile ilgili bilgiler edinebileceksiniz

**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

MEDENİ HUKUK I
Prof. Dr. Metin
İKİZLER

ÜNİTE
13

GİRİŞ

Türk hukukunda dernekler hem 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nda hem de 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nda (DK) düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu'ndaki hükümler daha çok derneklerin özel hukuk yönüyle ilgiliyken, Dernekler Kanunu'ndaki hükümler kamu hukuku boyutuyla ilgilidir.

Dernekler, *Medeni hukuk tüzel kişilerindendir*. Bunun anlamı özel hukuktaki dayanağını Türk Medeni Kanunu'nun oluşturması ve medeni hukuk altında sınıflandırılıp ele alınmasıdır. Kişi topluluklarındandır. Bunun anlamı kişilerin bir araya gelerek kurmuş oldukları topluluğun asıl olması; bu topluluğa haklara sahip olabilme ve borç altına girebilme yetkisi tanınmış olmasıdır. Kazanç paylaşma amacı gütmeyen tüzel kişilerdendir. Yani derneği kuran kişiler kazanç elde etmek ve bunu aralarında paylaşmak için bir araya gelmemişlerdir; amaçları ideal bir amaçtır. Dernekler aynı özellikleri taşıyan sendika, siyasi parti vb. örgütlenmeler için bir *ana model* oluşturur. Bu nedenledir ki bu gibi tüzel kişileri düzenleyen mevzuatta, başkaca hüküm bulunmayan konularda Türk Medeni Kanunu ve Dernekler Kanunu hükümlerinin bu topluluklara da uygulanacağına ilişkin yollama hükümleri bulunmaktadır. Bir başka deyişle, diğer kanunlarda düzenlenen -özellikle kazanç paylaşma amacı gütmeyen- kişi topluluklarındaki hukuki sorunların çözümünde, kendi kanunlarında özel bir hüküm yoksa medeni hukuk tüzel kişisi olan derneklere ilişkin hükümlere başvurulmaktadır. Bu durum herhâlde derneklerin kişi topluluklarındaki önemini yeterince anlaşılır kılmaktadır.

Bu ünite derneklere ayrılmıştır. Üniteye derneklere ilişkin çeşitli konular hakkında temel kurallara ve ilkelere yer verilmektedir.

DERNEĞİN TANIMI, UNSURLARI VE AMACI

Derneğin Tanımı ve Unsurları

Dernekler, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır.

TMK m. 56'ya göre dernekler, gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır (aynı yönde DK m 2/a).

Dernekler *kişi topluluklarıdır*. Bundan dolayı birden fazla kişinin bir araya gelmesi ile kurulurlar. Nitekim Türk hukukunda en az yedi kişinin bir araya gelmesi gerekir ki hukuken bir derneğin varlığından söz edilebilsin.

Dernek kurucusu ya da üyesi olmak sadece gerçek kişilere özgü bir hak değildir. *Tüzel kişiler de pekâlâ dernek kurucusu ve üyesi olabilir*.

Almanya gibi bazı ülkelerde tüzel kişiliği olmayan dernekler de bulunmasına rağmen, hukukumuzda dernekten söz edildiğinde tüzel kişiliği olan kişi toplulukları anlaşılır.

Derneğin Amacı

İdeal amacın varlığı

Derneklerin amaçları idealdir. Yardımlaşma, dayanışma amacı ya da kültürel, sportif, edebî amaçlar gibi.

Örnek

- Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray gibi spor kulüpleri aslında birer dernektir. Nitekim derneklerden, başvurmaları hâlinde, spor faaliyetine yönelik olanlar spor kulübü adını alır (DK. m. 14).

Dernekler ticari faaliyette bulunabilir ve fakat elde ettikleri kazancı üyeleri arasında paylaşamaz.

Derneklerin amacı *kazanç paylaşma olamaz*. Dernekler amaçlarını gerçekleştirmek için *ticari faaliyetlerde bulunabilir*, ticari işletme işletebilir. Bu takdirde *tacir sıfatı* da kazanır (TTK m. 18/I). Ancak kamu yararına çalışan dernekler ticari işletme işletmeler dahi tacir sıfatı kazanmaz. Bu durum TTK m. 18/II gereğidir. O hâlde Kızılay gibi dernekler, ticari bir işletme işletmeler de tacir sıfatı kazanmamaktadırlar. Ayrıca dernekler her hâlükârda -ticaret şirketlerinin aksine- kazançlarını üyeleri/ortakları arasında paylaşamazlar; gelirlerini ancak dernek faaliyetleri ve giderleri için sarf ederler. Üyelerine kazanç paylaşmak amacı ile bir dernek kurulamaz, bu girişim *tüzel kişilik kazanmaz*; zira amacı hukuka ve ahlaka aykırı derneklerin kurulması yasaklanmıştır (TMK m. 56/II). İdeal bir amaç güttüğü için kurulmakla birlikte, sonradan fiilen bir ticaret ortaklığı gibi davranan derneklerin ise kapatılmaları söz konusu olur (TMK m. 89).

Bireysel Etkinlik

- İlinizdeki derneklerin amaçlarını araştırınız. Bunları, ideal amaçları yönünden sınıflandırmaya çalışınız. Örneğin ilinizde öğrencilere burs veren kaç dernek bulunmaktadır? Hayvanları korumayı amaçlayan dernekler var mı?

Derneklerde amaç *belirli ve ortak* bir amaçtır. *Derneğin birden fazla amacı olamaz* [1, 3].

Örnek

- Hem öğrencilere burs vermek hem de hayvanları korumak şeklinde iki amaçlı bir dernek kurulamaz.
- Keza “hayır faaliyetlerinde bulunmak” gibi belirsiz bir amaçla da dernek kurulamaz.
- Ancak öğrencilere eğitimleri süresince yardım etmek için bir dernek kurulması ve bu derneğin hem öğrencilere burs vermeyi hem de onların barınma ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemesi ya da konu edinmesi mümkündür.

Kamu yararına çalışan dernekler

Dernekler, hukuka ve ahlaka aykırı olmamak kaydıyla, amaçlarını özgürce belirleyebilir. Böylece, belirli bir çiçek türünü sevenler bir araya gelerek bunun tanıtımı ve yaygınlaşması için bir dernek kurabilirler veya belirli bir hobiye sahip olanlar dernek çatısı altında örgütlenebilirler. Bazı derneklerin ise tüketici haklarını, halk sağlığını koruma gibi, amaç ve faaliyetleri topluma, kamuya yarar sağlayıcı niteliktedir.

Amaç ve faaliyetleri kamuya yararlı olan dernekler, bazı şartların gerçekleşmesi hâlinde kamu yararına çalışan dernek statüsü elde edebilirler.

Amaç ve faaliyetleri kamuya yararlı olan dernekler, bazı şartların gerçekleşmesi hâlinde *kamu yararına çalışan dernek* statüsü elde edebilir. Kamu yararına çalışan dernek olmak, diğer derneklere tanınmayan bazı hak ve muafiyetlerden yararlanma olanağı sağlar. Örneğin, bu dernekler; bazı teslim ve hizmetleri için *KDV istisnasından* yararlanır (3065 sayılı K. m. 17), veraset ve intikal vergisinden muaf tutulur (7338 sayılı K. m.3/a), sahip oldukları bina ve arazileri bazı şartlarla bina ve emlak vergisinden muaftır (1319 sayılı K. m. 4/e, 14/c). Normalde kişi ve kuruluşlar, yetkili makamdan izin almadan yardım toplayamazlar. Ancak, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenip ilan edilen kamu yararına çalışan dernekler izin almadan yardım toplayabilir (2860 sayılı K. m. 6). Kamu yararına çalışan derneklere kurumlar vergisinin matrahının belirlenmesine etkili olacak şekilde kurum kazancından bazı hususlarda indirim yapma olanağı sağlanmıştır (5520 sayılı K. m. 10). Bu derneklerin taşınmazlarının tapuya tescil ve terkinde harç alınmaz (492 sayılı K. m.59/b) vb.

Kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanabilmek için şu şartların gerçekleşmesi gerekir (DK m. 27, Dernekler Yönetmeliği m. 49):

- En az bir yıldan beri faaliyette bulunmak,
- Son bir yıl içindeki, -her yıl için ayrıca belirlenen- *belirli bir tutarı geçen alım ve satım işlemlerini* rekabet şartlarına uygun yapmak,

Örnek

- Dernekler Yönetmeliği'nde 2005 yılı esas alınarak 50.000 TL olarak belirlenen tutar, her yıl bir önceki yıla ilişkin olarak Vergi Usul Kanunu uyarınca Maliye Bakanlığınca belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırılmak suretiyle uygulanır. Nitekim 2012 yılı için bu yolla belirlenen tutar 86.234,00; 2017 yılı için 116.617,00 TL'dir.

- Amacı ve faaliyetleri ile üyelerinin dışında yerel veya ulusal düzeyde toplumun ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çözümler üretmek ve toplumsal gelişmeye katkı sağlamak,
- Yıl içinde elde ettiği gelirin en az yarısını bu amaçlara harcamak,
- Tüzüğünde belirtilen amacı gerçekleştirecek düzeyde mal varlığına ve yıllık gelire sahip olmak.

Bu şartları taşıyan dernekler kamu yararına çalışan dernek statüsünü kazanmak amacıyla mülki amirliğe başvuruda bulunur. Sonrasında, ilgili bakanlıkların ve Maliye Bakanlığının görüşü alınarak İçişleri Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla başvuruda bulunan derneğin kamu yararına çalışan dernek olup olmadığı belirlenir (DK m. 27/1; Dernekler Yönetmeliği m. 50-51).

Kamu yararına çalışan dernek statüsünü kazanmak amacıyla mülki amirliğe başvuruda bulunulur.

Örnek

- Türkiye Kızılay Derneği, Türkiye Yeşilay Derneği, Türkiye Sakatlar Derneği, Türkiye Spor Yazarları Derneği, Sanat Kurumu Derneği, Arama Kurtarma Derneği kamu yararına çalışan derneklere aittir.

Bireysel Etkinlik

- Yukarıdaki örneklerden başka, bildiğiniz kamu yararına çalışan dernekler var mı? Sizin de ilginizi çeken bir alanda faaliyet gösteren, örneğin çevreyi ya da doğayı korumaya yönelmiş kamu yararına çalışan dernekleri tespit ediniz.

Kamu yararına çalışan dernekler en az iki yılda bir denetlenir ve denetimler sonunda bu niteliklerini kaybettikleri tespit edilirse, haklarında alınan kamu yararına çalışan derneklerden sayılma kararı kaldırılır (DK m. 27/V, Dernekler Yönetmeliği m. 52).

DERNEK ÖZGÜRLÜĞÜ

Dernek özgürlüğü denince akla; dernek kurma, derneğe üye olma-olmama ve üyelikten çıkma hakları/özgürlükleri gelir [4, 8].

Dernek özgürlüğü denince akla; dernek kurma, derneğe üye olma-olmama ve üyelikten çıkma hakları/özgürlükleri gelir.

TMK m. 56/1'de, herkesin, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Dernek kurma hakkı *örgütlenme hakkının* bir yansımasıdır. Örgütlenme hakkı birçok uluslararası metinle garanti altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne göre, herkesin, silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır (m. 20/1). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre de, herkes asayışı bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için sendika kurmak ve sendikalara katılmak hakkına sahiptir (m. 11). Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'de de örgütlenme özgürlüğüne yer verilmiş, herkesin başkaları ile bir araya gelerek örgütlenme hakkına sahip olduğu 22. maddede açıklığa kavuşturulmuştur. Anayasamızın 33. maddesinde de *Toplantı Hak ve Hürriyetleri* üst başlığı altında *Dernek Kurma Hürriyeti* düzenlenmiştir. Bu maddeye göre;

“Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hâllerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hâllerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi hâlde, bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, silahlı kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.”

Görüldüğü gibi madde, dernek kurma hakkının yanı sıra *derneğe üye olma-olmama* ve *dernekten çıkma* haklarını da garanti altına almaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne göre de hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz (m. 20/II). Aynı özgürlüğü düzenlemeye yönelik TMK m. 63’te de, hiç kimsenin, bir derneğe üye olmaya ve hiçbir derneğin de üye kabul etmeye zorlanamayacağı belirtilmiştir. Gerçekten de kimse bir derneğe üye olmaya zorlanamaz. Üye olduğu bir dernekten çıkma hakkı da ortadan kaldırılamaz. Keza, dernek özgürlüğünün önemli bir sonucu olarak *hiçbir dernek de üye kabul etmeye zorlamaz*. Dürüstlük kuralına (TMK m. 2) aykırı olmadığı müddetçe, bir dernek, üyelerini serbestçe seçer. Bir kişinin üyeliğe kabulü için, bir kişi ya da makamca derneğe baskı uygulanması böylece dernek özgürlüğünün ihlali anlamına gelir.

DERNEK KURUCULARI

Dernek kurucularının fiil ehliyetine sahip olması gerekir (TMK m. 57/II). DK’ya göre, fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir (m. 3/I). Bu hak Anayasa’da belirtilen sınırlar içinde anlaşılmalı, Türk Silahlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarla kısıtlamalar getirilmesinin mümkün olduğu hatırlanmalıdır.

Çocuklar da çocuk dernekleri kurabilirler. Bu hak *on beş yaşını tamamlamış* ayırt etme gücüne sahip küçüklere tanınmıştır. Bilindiği gibi, on sekiz yaşını tamamlamamış olanlar küçük sayılır. Dolayısıyla bu, *on beş-on sekiz yaş* arasındaki küçüklerin dernek kurma hakkının bulunduğu anlamına gelir. Çocuk dernekleri, çocukların; toplumsal, ruhsal, ahlaki, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulabilir. Ayrıca çocuklar, dernek kurabilmek için, *yasal temsilcilerinin yazılı iznini* almalıdırlar (DK m. 3) Çocuk derneklerine on sekiz yaşından büyükler kurucu olamazlar.

DERNEK TÜZÜĞÜ

Dernek tüzüğü, derneğin amacının, örgüt yapısının, dernek için önemli konuların yer aldığı kuruluş belgesi, derneğin ana statüsüdür.

Dernek tüzüğü, derneğin amacının, örgüt yapısının, dernek için önemli konuların yer aldığı kuruluş belgesi, derneğin ana statüsüdür. Her tüzel kişinin böyle bir ana statüsü bulunur. Bu ana statü; sendika ve siyasi partilerde tüzük, ticaret şirketlerinde ana sözleşme, vakıfta da senet olarak adlandırılır. Bu metinler, devletlerin anayasası gibidir; tüzel kişiler için buna benzer bir işlev üstlenirler [8].

Dernekler, kural olarak tüzüklerini diledikleri gibi düzenleyebilirler. Yani kendilerine uygulanacak kuralları kendileri belirlerler. *“Dernek tüzüğünde düzenlenmemiş konularda kanun hükümleri uygulanır.”* (TMK m. 58/IV) hükmünün anlamı budur. Fakat her hukuki ilişkide olduğu gibi, dernek tüzüğü de kanunun emredici hükümlerine aykırı olamaz (TMK m. 58/III). Diğer yandan bazı konulara dernek tüzüğünde yer verilmesi zorunlu tutulmuştur (TMK. m. 58/II, DK. m. 4):

- Derneğin adı ve merkezi. Dernek adlarında; Türk, Türkiye, Millî, Cumhuriyet, Atatürk, Mustafa Kemal kelimeleri ile bunların baş ve sonlarına getirilen eklerle oluşturulan kelimelerin kullanılması İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır (DK m.28).
- Derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için dernekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri ile faaliyet alanı
- Derneğe üye olma ve üyelikten çıkmanın şart ve şekilleri
- Genel kurulun toplanma şekli ve zamanı
- Genel kurulun görevleri, yetkileri, oy kullanma ve karar alma usul ve şekilleri
- Yönetim ve denetim kurullarının görev ve yetkileri, ne suretle seçileceği, asıl ve yedek üye sayısı
- Derneğin şubesinin bulunup bulunmayacağı, bulunacak ise şubelerin nasıl kurulacağı, görev ve yetkileri ile dernek genel kurulunda nasıl temsil edileceği
- Üyelerin ödeyecekleri giriş ve yıllık aidat miktarının belirlenme şekli
- Derneğin borçlanma usulleri
- Derneğin iç denetim şekilleri
- Tüzüğün ne şekilde değiştirileceği

Derneklerin tüzel kişilik kazanmasında normatif bildirim sistemi geçerlidir.

- Derneğin feshi hâlinde mal varlığının tasfiye şekli

TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI

Derneklerin tüzel kişilik kazanmasında normatif bildirim sistemi geçerlidir. Şöyle ki, kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda dernekler tüzel kişilik kazanır (TMK m. 59/I).

Tüzüğün ve kuruluş bildiriminin yanında teslimi gereken belgelerin nelerden ibaret olduğu Dernekler Yönetmeliği'nde gösterilmiştir:

- Dernek kurucuları arasında tüzel kişilerin bulunması hâlinde; bu tüzel kişilerin unvanı, yerleşim yeri ve kuruluş belgesi ile organları tarafından yetkilendirilen gerçek kişi de belirtilmek kaydıyla bu konuda alınmış kararın fotokopisi,
- Kurucular arasında yabancı dernek veya dernek ve vakıf dışında kâr amacı gütmeyen kuruluşlar bulunması hâlinde, bu tüzel kişilerin derneklere kurucu olabilmesine dair İçişleri Bakanlığınca izin verildiğini belirten dernek kurucuları tarafından imzalanmış yazılı beyan,
- Kurucular arasında yabancı uyruklular varsa, bunların Türkiye'de yerleşme hakkına sahip olduklarını gösterir belgelerin fotokopileri,
- Yazışma ve tebligatı almaya yetkili kişi veya kişilerin adı, soyadı, yerleşim yerlerini ve imzalarını belirten liste.

Bireysel Etkinlik

- Derneğin kuruluşunda yabancılardan ek belgeler istenmesinin dernek özgürlüğünü kısıtladığından söz edilip edilemeyeceğini tartışınız. Eğer bu gibi ek şartlar sizce makul ise, ne gibi hükümlerin varlığı hâlinde dernek özgürlüğünün kısıtlandığından söz edilebileceğini belirtiniz.

Dernek tarafından teslim edilen kuruluş bildirimi ve belgelerin doğruluğu ile dernek tüzüğü, *en büyük mülki amir* tarafından *altmış gün* içinde dosya üzerinden incelenir. Eğer kuruluş bildiriminde, tüzükte ve kurucuların hukuki durumlarında kanuna aykırılık veya noksanlık yoksa durum derneğe yazıyla bildirilir ve dernek, dernekler kütüğüne kaydedilir (TMK m. 60/III). Dernekler, yazılı bildirimi izleyen altı ay içinde ilk genel kurul toplantılarını yapmak ve zorunlu organlarını oluşturmakla yükümlüdürler (TMK m. 62).

Derneğin feshi davası
asliye hukuk
mahkemesinde açılır.

Eğer mülki amir tarafından bu sayılanların bir ya da birkaçında kanuna aykırılık veya noksanlık tespit edilirse bunların giderilmesi veya tamamlanması derhâl kuruculardan istenir. Bu istemin tebliğinden başlayarak *otuz gün* içinde belirtilen aykırılık giderilir veya noksanlık tamamlanırsa, yukarıdaki gibi, durum derneğe yazıyla bildirilir ve dernek, dernekler kütüğüne kaydedilir. Bir de, ilk genel kurul toplantısını yapma ve zorunlu organları oluşturma yükümlülüğü başlar (TMK m. 60/III). Noksanlıklar tamamlanmaz veya kanuna aykırılık giderilmezse; en büyük mülki amir, yetkili asliye hukuk mahkemesinde derneğin feshi konusunda dava açması için durumu Cumhuriyet savcılığına bildirir (TMK m. 60).

Görüldüğü gibi, idarede, derneğin tüzüğü ya da diğer istenen belgelerde bir kanuna aykırılık olduğu kanaati oluşsa da derneğin tüzel kişilik kazanması engellenememektedir. Dernek yine tüzel kişilik kazanmakta fakat feshine karar verilmesi için dava açılmaktadır. Ancak bir önlem olarak fesih davasının yanında, Cumhuriyet savcısı mahkemeden *derneğin faaliyetinin durdurulmasına* karar verilmesini isteyebilir (TMK m. 60/II).

DERNEKTE ÜYELİK

Kişilerin amacını paylaştıkları ve hizmet etmek istedikleri derneğe kaydolmaları ile birlikte, dernekle aralarında üyelik ilişkisi oluşur.

Derneğe Üyelik İçin Aranılan Şartlar

Bir derneğe üye olmak için fiil ehliyetine sahip olmak gerekir (TMK m. 64). Derneğe üye olmak için ergin olmak yeterli olduğundan, on sekiz yaşını tamamlamamış olup evlenme ya da yargı kararı ile erginlik kazananlar da derneklere üye olabilir [2, 12].

Çocuk derneklerine ise ancak on sekiz yaşını tamamlamamış olanlar üye olabilir. Bunun için yasal temsilcilerinin yazılı rızası da gerekir. Ayrıca, *on iki yaşını doldurmamış olanların* derneğe üyeliği söz konusu olamaz. *On iki ile on beş yaş* arasındaki çocuklar, yasal temsilcilerinin rızası ile derneğe üye olabilirlerse de yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar (DK m. 3/IV).

Üyeliğin Kazanılması

Derneklerin üye kabul zorunluluğu yoktur. Dürüstlük kuralına aykırı olmadığı müddetçe bir kişiyi üye kabul edip etmemekte dernek serbesttir.

Bir derneğe üye olmak isteyen kişi, *yazılı olarak* derneğe üyelik başvurusunda bulunmalıdır. Derneklerin üye kabul zorunluluğu yoktur. Dürüstlük kuralına aykırı olmadığı müddetçe bir kişiyi üye kabul edip etmemekte dernek serbesttir. Bu anlayış temelinde, üyelik başvurusu, dernek yönetim kurulunca en çok otuz gün içinde karara bağlanır ve sonuç yazıyla başvuru sahibine bildirilir. Başvurusu kabul edilen üye, bu amaçla tutulacak deftere kaydedilir (TMK m. 64). Yönetim Kurulunca başvurusu reddedilen kişi, bu kararı dernek genel kuruluna taşıyabilir. İlgilinin itirazı üzerine genel kurul, üyeliğe kabul hakkında nihai (son) kararı verir (TMK m. 80/I).

Üyeliğin Sona Ermesi

Üyeliğin sona ermesi üç şekilde gerçekleşebilir: Ya kendiliğinden sona erer ya üye dernekten çıkar ya da çıkarılır.

Üyeliğin kendiliğinden sona ermesi

Üyeliğin kendiliğinden sona ermesi, üyelik için kanunda veya tüzükte aranan niteliklerin sonradan kaybedilmesi ile olur (TMK m. 65).

Örnek

- Çocuk derneklerine on sekiz yaşından büyükler üye olamazlar. Bir çocuk derneği üyesi on sekiz yaşını doldurduğunda üyeliği de kendiliğinden sona erer.
- Dernek tüzüğünde de üyelik için özel şartlar aranmış olabilir. Örneğin üyelerinin öğrenci statüsünde olmasını öngören bir dernekte, öğrenci sıfatı sona erenlerin üyeliği kendiliğinden düşecektir.
- Ölüm, kişinin gaipliğine karar verilmesi ya da derneğin sona ermesi hâllerinde üyeliğin kendiliğinden sona ereceği açıktır.

Üyeliğin çıkma ile sona ermesi

Bir kişi, üyesi olduğu dernekten her zaman için çıkma hakkına sahiptir. Bir kere üye olmak, sürekli olarak üye kalmayı gerektirmez. Ancak dernekten çıkma iradesinin derneğe *yazılı olarak* bildirilmiş olması şarttır (TMK m. 66).

Üyeliğin çıkarma/çıkarılma ile sona ermesi

Dernek tüzüğünde hiçbir çıkarılma nedeni gösterilmese bile haklı nedenler varsa bir üyenin çıkarılmasına karar verilebilir.

Üyeleri arasında iyi ilişkiler, karşılıklı anlayış, dayanışma ve birlikte çalışma içinde varlığını sürdürmesi gereken derneklerde bazen bir üyenin dernekten çıkarılması gerekebilir. Bazı derneklerde dernekten çıkarılma şartları tüzükte sayılmıştır. Özellikle, ödenti verme borcunu yerine getirmeme, derneklerde çıkarılma nedeni olarak gösterilir.

Tüzükte çıkarılma nedenleri gösterilmişse, bu nedenlerden birinin gerçekleşmesi üzerine üye dernekten çıkarılabilir. Tüzükte yazılı çıkarılma nedeninin gerçekleşmesi ile hakkında çıkarma kararı verilen üye artık *bu nedenin haklı olmadığından bahisle* karara itiraz edemez. Bu dernek özgürlüğünün bir yansımasıdır. Dernekler kendi kendilerini yönetme hakkına sahiptir ve çıkarılma nedenlerini -dürüstlük kuralına aykırı olmamak kaydıyla- serbestçe tayin edebilir.

Dernek tüzüğünde hiçbir çıkarılma nedeni gösterilmese bile, haklı nedenler varsa, üyenin çıkarılmasına karar verilebilir [6, 10].

Örnek

- Bir dernek, dernekle ilgili sürekli olarak rencide edici açıklamalarda bulunan üyesi hakkında (tüzüğünde bu konuda hiçbir düzenleme bulunmasa da) çıkarma kararı verebilir.
- Bir etyemez (vejetaryen) derneği üyesi, et lokantası açar ve dernek lokalinde etli ürünler getirip yerse, dernekten çıkarılmasına karar verilebilir. Dernek tüzüğünde bu yönde hüküm bulunmasa da, böyle bir tutum ve davranış çıkarılmaya yol açan haklı neden olarak değerlendirilir.

Dernekten çıkan veya çıkarılan üye, dernek mal varlığı üzerinde hiçbir hak iddia edemez.

Üyelere, çıkarma kararına *itiraz hakkı* tanınmıştır (TMK m. 67). İtiraz noktası çıkarılma için haklı bir nedenin bulunmaması, böyle bir nedenin gerçekleşmemiş olduğudur. Üyelikten çıkarma konusunda son kararı genel kurul vereceğinden, buna karşı kişi *kararı öğrendiği tarihten itibaren bir ay içinde* mahkemeye başvurabilir (TMK m. 83). Çıkarma kararı derneğin tüzüğü gereği genel kurul dışında bir organ tarafından verilmiş ise, önce bu karara karşı genel kurula itiraz etmek gerekir. Genel kurulun çıkarma kararını onaylaması üzerine mahkemeye başvurulabilir. Bu durum TMK m. 83/II'nin bir gereğidir. Bu hükme göre, diğer organların kararlarına karşı, dernek içi denetim yolları tüketilmedikçe iptal davası açılmaz.

Dernekten çıkan veya çıkarılan üye, dernek mal varlığı üzerinde hiçbir hak iddia edemez; bu mal varlığından kendisine pay verilmesini isteyemez (TMK m. 68/III).

Üyelerin Hakları

Derneğe üye olmak, kişiye, başkalarına devredilemeyen ve miras yoluyla mirasçılara geçmeyen bazı haklar verir. Yani üyelik hakları *kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır*.

- Öncelikle belirtmek gerekir ki, dernek üyeleri *eşit haklara* sahiptirler. Derneklerin, üyeleri arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, din ve mezhep, aile, zümre ve sınıf farkı gözetmesi; eşitliği bozan veya bazı üyelere bu sebeplerle ayrıcalık tanıyan uygulamalar yapması yasaklanmıştır (TMK m. 68/I).
- Her üyenin dernek faaliyetlerine *katılma hakkı* vardır. Üyeler dernek organlarında görev almak için aday olabilirler, böylece denetim kurulu ya da yönetim kurulu üyesi olabilirler. Eğer derneğin seçimlik organları varsa bunlara da seçilme hakkına sahiptirler. Kuşkusuz, derneğin tüzüğünde bu organlara seçilme ile ilgili objektif -üniversite mezunu olmak gibi- şartlar öngörülmesi bu hakların ortadan kaldırılması anlamına gelmez.
- Her üyenin *genel kurula katılma, oy kullanma* ve alınan kararlara *itiraz etme hakkı* vardır. Bu hakkın kapsamında üyeler genel kurula katılabilir, düşüncelerini açıklayabilirler. Genel kurulu etkilemek ve orada oy kullanmak suretiyle derneğin gelecek faaliyetlerine yön verebilirler. Dernek kararlarına itiraz edebilirler.

Derneklerde her üyenin bir oy hakkı vardır ve üye, oyunu şahsen kullanmak zorundadır.

Derneklerde her üyenin bir oy hakkı vardır ve üye, oyunu şahsen kullanmak zorundadır (TMK m. 69/I). Eğer derneğe bir tüzel kişi üye ise, *tüzel kişinin yönetim kurulu başkanı veya temsille görevlendireceği kişi* onun adına oy kullanır. Bu kişinin başkanlık veya temsil görevi sona erdiğinde, tüzel kişi tarafından, dernekte oy kullanacak kimse yeniden belirlenir (DK. m. 6). *Onursal üyelerin ise oy hakkı yoktur* (TMK m. 69/II). Onursal üyeler, derneğe maddi ya da manevi desteği görülmüş kişilere, olağan üyelik için başvuruları olmadan, tüzükte üyelik için gerekli şartlar aranmaksızın verilen üyeliktir. Onursal üyelik bu anlamda devlet büyüklerine verilen fahrî (onursal) doktora unvanları gibidir. Bu üyeler, olağan üyelere tanınan, oy hakkı gibi haklara sahip olmadıkları gibi, ödenti (aidat) verme gibi yükümlülükleri de yoktur [2, 9].

Üyelerin en önemli maddi yükümlülüğü ödenti verme borcudur.

- Dernek üyeliğinden istedikleri zaman ayrılmak da (çıkma hakkı) üyeler için - hem de anayasal temelleri bulunan önemli- bir haktır.

Üyelerin Yükümlülükleri

Üyelerin derneğe karşı maddi ve manevi bazı yükümlülükleri vardır.

- Maddi yükümlülüklerin en önemlisi ödenti (aidat) verme borcudur. Zira derneklerin gelirleri arasında, üye ödentileri en önde gelir. TMK m. 70/I'e göre, üyelerin *ödenti verme borcu tüzükle düzenlenir*. Tüzükte düzenleme

yoksa üyeler, dernek amacının gerçekleşmesi ve borçlarının karşılanması için zorunlu ödentilere *eşit olarak* katılırlar. Ödenti konusunun tüzükte düzenlenmesi TMK m. 58/II'nin de bir gereğidir. Bu maddede tüzükte derneğin gelir kaynaklarının gösterilmesi aranmıştır. Aynı yönde, Dernekler Kanunu'nda da üyelerin ödeyecekleri giriş ve yıllık ödenti miktarının belirlenme şeklinin tüzükte yazılı olması aranmıştır (m. 4). Görüldüğü gibi, tüzükte belirli bir (sabit) miktarın ödenti tutarı olarak gösterilmesi gerekmez. Önemli olan ödentinin belirlenme şeklinin yazılı olmasıdır. Dolayısıyla tüzüğe belirli bir rakam yazılıp bunun her yıl enflasyon oranına göre artırılması öngörülebileceği gibi, belirli dereceden bir öğretim üyesinin maaşının belirli bir yüzdesinin ödenti tutarı olarak kabulü de mümkündür.

Ödenti, dernekte üye kalındığı sürece ödenir. Bu bakımdan dernekten çıkan veya çıkarılan üye, üyelikte bulunduğu sürenin ödentisini vermek zorundadır (TMK m. 70/I).

Onursal üyelerin ödenti vermesi zorunlu değildir (TMK m. 70/II). Ancak vermelerine de yasal bir engel yoktur.

- Üyelerin derneğe karşı manevi yükümlülüklerinin temelini sadakat yükümlülüğü oluşturur. Bir derneğin üyesi olmak demek, en başta o derneğe zarar vermemeyi gerektirir. Bunun için her üye derneğin düzenine uymalı, derneğin amacına uygun davranmalı, özellikle amacın gerçekleşmesini güçleştirici veya engelleyici davranışlardan kaçınmalıdır (TMK m. 71).

DERNEĞİN ORGANLARI

Dernekte üç zorunlu organ vardır. Bunlar; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur (TMK m. 72).

Derneklerde zorunlu organların dışında seçimlik organlara da yer verilebilir, fakat bu organlara zorunlu organların görev, yetki ve sorumluluklarının devredilmesi yasaklanmıştır (TMK m. 72/II).

Genel Kurul

Genel kurul, derneğin en yetkili karar organıdır ve derneğe kayıtlı üyelerden oluşur (TMK m. 73). Genel kurul, derneğin âdeta yasama organıdır; üyeliğe kabul ve üyelikten çıkarma hakkında son kararı verir; dernek organlarını seçer ve derneğin diğer bir organına verilmemiş olan işleri görür (TMK m. 80/I). Genel kurulun, derneğin diğer organlarını denetlemek ve onları haklı sebeplerle her zaman görevden almak yetkisi de vardır (TMK m. 80/II).

Genel kurulun toplantı usulleri

Kural olarak genel kurul toplanarak karar alır. Genel kurul toplantıları, *olağan ve olağanüstü* olmak üzere ikiye ayrılır. Olağan genel kurul toplantısı

Derneğin zorunlu organları; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur.

tüzükte belirtilen zamanda *yönetim kurulunun çağrısı* üzerine yapılır (TMK m. 74/I). Olağan genel kurul toplantısının ne sıklıkla yapılacağı da tüzükle belirlenmekle birlikte, bu toplantıların *en geç üç yılda bir* yapılması zorunludur (TMK m. 74/II). Olağan genel kurul toplantısının tüzükte belirtilen zamanlarda *iki defa üst üste yapılamaması* derneğin kendiliğinden sona ermesine neden olur (TMK m.87/b.5).

Olağanüstü toplantı yapılmasını istemeye hakkı olanlar; genel kurul, yönetim kurulu, denetim kurulu ve bir de dernek üyelerinin beşte biridir.

Olağanüstü toplantı ise önceden belirli bir tarihte yapılacağı tüzükte öngörülmemiş toplantılardır. Olağanüstü toplantı yapılmasını istemeye hakkı olanlar, bir meselenin genel kurulda görüşülmesi gerektiği ve olağan toplantı zamanına kadar beklenmesinin uygun olmadığı kanaatini taşıyorlarsa bu yola başvurabilirler. Olağanüstü toplantı yapılmasını istemeye hakkı olanlar, genel kurul, yönetim ve denetim kurulu ile belirli sayıdaki dernek üyesidir. Gerçekten de olağanüstü toplantı bir ya da birkaç üyenin isteği ile yapılmaz. Dernek genel kurulu dernek üyelerinin beşte birinin *yazılı başvurusu üzerine* olağanüstü toplantıya çağrılır (TMK m. 75/I). Genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırmak üzere yönetim kuruluna başvurulur. Yönetim kurulu herhangi bir nedenle genel kurulu toplantıya çağırmasa; üyelerden birinin başvurusu üzerine, *sulh hâkimisi*, üç üyeyi genel kurulu toplantıya çağırmakla görevlendirir (TMK m.75/II).

Genel kurulun üçüncü bir usul olarak toplantısız veya çağrısız olarak karar alması mümkündür. TMK bu durumu, “*Bütün üyelerin bir araya gelmeksizin yazılı katılımıyla alınan kararlar ile dernek üyelerinin tamamının kanunda yazılı çağrı usulüne uymaksızın bir araya gelerek aldığı kararlar geçerlidir.*” şeklinde ifade eder (m. 76/I). Ancak *bu şekilde karar alınması olağan toplantı yerine geçmez* (TMK m. 76/II), olağan toplantının belirtilen zamanda yine de yapılması gerekir.

Toplantıya çağrı ve toplantı yeri

Görüldüğü gibi, genel kurul, yönetim kurulu tarafından yapılan çağrı üzerine toplanır. Bu çağrı, *toplantıdan en az on beş gün önce* yapılmalıdır. Bu çağrıda toplantının günü, saati, yeri ve gündemi üyelere bildirilir (TMK m. 77/I).

Genel kurul toplantıları, tüzükte belirtilen yerde yapılır. Eğer tüzükte bu konuda hüküm yoksa genel kurul toplantıları *dernek merkezinin bulunduğu yerde* yapılır (TMK m. 78/I).

Genel kurul toplantılarında *gündeme bağlılık ilkesi* geçerlidir. Böylece çağrı sonucu üyeler genel kurulda hangi konuların görüşüleceğinden haberdar olup önemli gördükleri konularda toplantıya katılabilirler. Ancak TMK’da bunun bir istisnası öngörülmüş, *toplantıda hazır bulunan üyelerin en az onda biri tarafından görüşülmesi yazılı olarak istenen konuların* gündeme alınması zorunlu tutulmuştur (TMK m. 79/II). Öğretide, bu yolla, tüm üyelere ve derneğe yükümlülük ve sorumluluk yükleyen konularda karar alınamayacağı ifade edilmektedir.

Toplantı ve karar yeter sayıları

Hukukta bir ilke olarak kurul şeklinde alınacak kararlarda belirli sayıda kişinin toplantıya katılması ve toplantıya katılanlardan belirli bir sayının karar

lehine oy kullanması aranır. Toplanmış sayılmak için gerekli olan sayıya *toplantı yeter sayısı (nisabı)*, karar almak için gerekli olana ise *karar yeter sayısı (nisabı)* denir.

Derneklerde genel kurul toplantı yeter sayısı olarak toplantıya katılma hakkı bulunan *üyelerin salt çoğunluğunun* varlığı aranır. Toplantıya katılma hakkı olan üyelerin hesapta dikkate alınması boşuna değildir. Zira dernek üyeleri, dernek ile kendileri, eşleri, üstsoy ve altsoyları arasındaki hukuki işlemler ve uyuşmazlık konularında oy kullanamazlar (TMK m. 82/I). Tüzel kişilerde ise aynı kural tüzel kişi adına toplantıya katılacak kişi için uygulanır (TMK m. 82/II).

Salt çoğunluk için üye sayısının yarısından bir fazlasının toplanmış olması yeterli görülmelidir.

Örnek

- 100 üyeli bir dernekte 51 kişinin hazır bulunması ile toplantıya geçilebilir.
- 100 üyeli bir dernekte bir üyeye dernek taşınmazlarından birinin 10 yıllığına kiralanıp kiralanmamasına karar verilmek üzere genel kurul toplantısı yapılacaktır. Bu üyenin iki ergin çocuğu da derneğin üyesidir. Bu şartlar altında genel kurul toplantı yeter sayısı: $100 - 3 = 97$, $97/2 = 48,5$ olduğuna göre, 49 olacaktır. Bir başka deyişle, 49 üyenin katılımı ile genel kurul toplanmış olacaktır. Taşınmazı kiralamak isteyen üye ve iki çocuğunun toplantıya katılma hakkı yoktur (TMK m. 82).

Genel kurulun ilk toplantısında toplantı yeter sayısı sağlanamazsa, ikinci bir toplantı yapılır.

Ancak kanun tarafından, dernek açısından önemli bazı konularda karar alınması için *daha çok üyenin toplanması* aranmaktadır. Nitekim tüzük değişikliği ve derneğin feshi hâllerinde toplantıya katılma hakkı bulunan üyelerin üçte ikisinin katılımı sağlanmadıkça toplantı yapılamaz (TMK m. 78/II).

İlk toplantıda, aranan bu yeter sayılar sağlanamazsa ikinci bir toplantı yapılır. İkinci toplantıda çoğunluk aranmaz. Ancak, bu toplantıya katılan üye sayısı, yönetim ve denetim kurulları üye tam sayısının iki katından az olamaz.

Örnek

- D derneğinin yönetim kurulu 5, denetim kurulu ise 3 üyeden oluşmaktadır. 100 üyeli bu dernekte ilk toplantıya 51 üye katılmamıştır. Bu nedenle ikinci toplantı yapılmaktadır. Toplantıya 30 kişi katılmıştır.
- Derneğin ikinci toplantısı için toplantı yeter sayısı, yönetim ve denetim kurulları üye tam sayısının iki katından az olamaz. D derneği için bu sayı; $(5 + 3) \times 2 = 16$ 'dır. Bu durumda 30 üyenin katılımı ikinci toplantının yapılması için yeterlidir.

Kural olarak genel kurul kararları, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğuyla alınır. Yani karar yeter sayısı toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğudur.

Örnek

- 100 üyeli bir dernekte, kararların alınması için gerekli olan;
- toplantı yeter sayısı : 51 ($100/2 = 50 < 51$)
- karar yeter sayısı ise : 26'tır. ($51/2 = 25, 5 < 26$)
- toplantıya katılan 51 üyeden 26'sı kararın lehinde oy kullanırsa (olumlu oy kullanırsa) karar alınmış olur.

Tüzük değişikliği ve derneğin feshi kararlarında ise, toplantıya katılan üyelerin en az üçte iki çoğunluğunun olumlu oyu gerekir.

Örnek

- Tüzük değişikliğine ilişkin bir genel kurul toplantısında, 90 üyeli bir dernekte toplantıya en az 60 kişi katılmalı ve bunların 40'ı değişiklik yönünde oy kullanmalıdır.
- İlk toplantıya 60 üyenin katılımı sağlanamazsa, ikincisine yönetim ve denetim kurulları üye tam sayısının iki katı kadar üyenin katılımı toplantı yeter sayısını sağlar. Bu derneğin yönetim kurulu 5, denetim kurulu ise 3 üyeden oluşmakta ise; toplantı yeter sayısı; $(5 + 3) \times 2 = 16$ olur. Karar yeter sayısına gelince, 16 üyenin üçte ikisi tüzük değişikliği yönünde oy kullanırsa değişiklik gerçekleşmiş olur. Bu sayı örnek olayda; $16 \times 2/3 = 10,6$ yani 11 üyedir.

Kararların iptali

Genel kurulda alınan kararlar, olumlu ya da olumsuz oy versin ya da toplantıya hiç katılmamış olsun tüm üyeleri ve derneği bağlar. Ancak bazı üyeler alınan kararın kanuna veya tüzüğe uygun olmadığı kanaatini taşıyabilirler. İşte bu düşüncede olanlar için genel kurul kararlarına karşı dava yolu açık tutulmuştur.

Bir üyenin bir genel kurul kararının iptalini isteyebilmesi için her şeyden önce, *o kararın lehine oy kullanmamış* olması gerekir. Bu da ya toplantıya katılıp olumlu oy kullanmamakla ya da toplantıya hiç katılmamış olmakla gerçekleşir. Bundan başka, toplantıya katılan üyeler için karar tarihinden, toplantıda hazır bulunmayan üyeler için kararın öğrenilmesinden başlayarak *bir ay içinde ve her hâlde karar tarihinden itibaren üç ay içinde* mahkemeye iptal için başvurulmalıdır. Aksi takdirde hak düşürücü sürenin dolması nedeniyle artık dava açılmaz.

Genel kurul kararlarının iptali davası derneğe karşı açılır. İptaline karar verilen kararlar alındıkları andan itibaren geçersiz olur yani iptal kararı geçmişe yürür.

Genel kurul kararlarının yok veya mutlak butlanla hükümsüz sayıldığı durumlarda iptal davası açmaya gerek yoktur. Zira genel ahlak ve adaba, kamu düzenine, emredici hukuk kurallarına aykırı oldukları için batıl olan kararlar zaten hiçbir zaman geçerlilik kazanmış olmaz. Bunların olsa olsa geçersizliğinin tespiti istenir. Bunun için de mahkemeye iptal davası değil tespit davası açılmalıdır.

Genel kurul kararlarının iptali davası derneğe karşı açılır.

Örnek

- Tüzük değişikliğine genel kurul tarafından karar verilmelidir. Genel kurul yerine, denetim kurulunca alınan tüzük değişikliği kararı yok hükmündedir; hiç bir hukuki sonuç doğurmaz.

Yönetim Kurulu

Yönetim kurulu, derneğin yürütme organıdır. Derneğin olağan işlerinin yürütülmesi, genel kurul kararlarının uygulanması yönetim kurulunun görevindedir. Bir yerin kiraya verilip verilmeyeceği, derneğe işçi alınıp alınmayacağı, bir etkinliğin nasıl tertip edileceği vb. akla gelen dernekle ilgili birçok günlük sorunun karar mercii yönetim kuruludur. Genel kurulun olağan toplantılarının üç yılda bir yapılmasının zorunlu olduğu düşünülürse, yönetim kurulunun dernekteki işlevi daha iyi anlaşılabilir. Yönetim kurulu, dernek işlerini kuşkusuz kanun, tüzük ve genel kurul kararları doğrultusunda yerine getirir. Bazı hususlarda ise mevzuatta yönetim kurulunun yetkili olduğu açıkça ifade edilmiştir. Örneğin, *genel kurulu toplantıya yönetim kurulu çağırır* (TMK m. 74, 75). Dernek

Yönetim kurulu, derneğin yürütme organıdır.

gelirlerinin toplanmasında kullanılan alındı belgeleri yönetim kurulu kararı ile bastırılır (DK m. 11/II). Keza dernek gelirlerini toplayacak kişiler yönetim kurulu kararıyla belirlenir (DK m. 11/III). Genel kurulun verdiği yetki ile yönetim kurulu kararıyla taşınmaz mal satın alınır veya satılır (DK m. 22) vb.

Kanunda belirtilmemiş olmakla birlikte, yönetim kurulunun da *salt çoğunlukla toplanıp salt çoğunlukla karar alması* esastır [8].

İç ilişkideki bu rolünün yanı sıra *yönetim kurulu aynı zamanda dış ilişkide derneği temsil eder*. Derneğin resmî makamlar nezdindeki ya da üçüncü kişilerle girişeceği iş ve işlemlerinde dernek adına yönetim kurulu *“konuşur”*. Bu bakımdan yönetim kurulu derneğin hem yürütme hem de temsil organıdır. Yönetim kurulu temsil görevini, üyelere birine veya bir üçüncü kişiye verebilir (TMK m. 85/II).

Yönetim kurullarının görev ve yetkileri, ne suretle seçileceği, asıl ve yedek üye sayısının tüzükte gösterilmesi gerekir (DK. m.4/f). Ancak yönetim kurulu üye sayısı, beşten az olamaz. Yönetim kuruluna en az beş tane de yedek üye seçilir (TMK m. 84/I).

Yönetim kurulu üyeleri ile dernek arasındaki ilişki hizmet ya da vekâlet sözleşmesine dayanabilir. Dernek yönetim kurullarının kamu görevlisi olmayan başkan ve üyelerine ücret verilebilir (DK m. 13/II). Ücret ile her türlü ödenek, yolluk ve tazminatların miktarını belirleme görevi genel kuruldur. Yeri gelmişken derneklerle ilgili olarak belirtmek gerekir ki, yönetim ve denetim kurulu üyeleri dışındaki üyelere ücret, huzur hakkı veya başka bir ad altında herhangi bir karşılık ödenemez (DK m. 13/II).

Yönetim kurulu üyeleri genel kurul tarafından seçilir. Genel kurulu izleyen otuz gün içinde, yönetim kurulu ve denetim kurulu ile derneğin diğer organlarına seçilen asıl ve yedek üyelerin dernek tarafından mülki idare amirliğine bildirilmesi gerekir (DK m. 23). Genel kurul, süresi sona eren üyeleri tekrar yönetim kuruluna seçebilir. Yani yönetim kurulu üyeliği sona eren bir kişinin tekrar üyeliğe seçilmesine bir engel yoktur.

Yönetim kurulu üyelerinin görev süreleri genellikle tüzükte belirtilir. Ancak genel kurul haklı nedenlerle yönetim kurulunu veya yönetim kurulu üyelerini her zaman görevden alabilir.

Yönetim kurulu derneğin zorunlu organıdır. Dernekte yokluğu kabul edilemez. Nitekim yönetim kurulu üye sayısındaki eksilmelerde izlenecek yol Kanun’da gösterilmiştir (TMK m. 84/II9). Derneklerde yönetim kurulu üye sayısı, boşalmalar sebebiyle üye tamsayısının yarısının altına düşerse; genel kurul, kalan yönetim kurulu üyeleri veya denetim kurulu tarafından bir ay içinde toplantıya çağrılır. Bunlar tarafından çağrı yapılmazsa, üyelere birinin istemi üzerine, sulh hâkimi, üç üyeyi genel kurulu toplantıya çağırarak görevlendirir. Tüm bunlara rağmen üye sayısının tamamlanamaması ve tüzük gereğince yönetim kurulunun oluşturulmasının olanaksız hâle gelmesi, *derneğin kendiliğinden sona ermesine* neden olur (TMK m. 87/b.4).

Yönetim kurulu üye sayısı beşten az olamaz.

Yönetim kurulu üyeleri genel kurul tarafından seçilir.

Yönetim kurulu dernek adına hareket ettiğinden ve organı olarak derneği temsil ettiğinden, yönetim kurulunun yapmış olduğu hukuki işlemlerden doğan hak ve borçlar derneğe aittir [2, 5]. *Haksız fiillerde ise, yönetim kurulu üyeleri de dernekle birlikte sorumlu olurlar.* Burada TMK m. 50'deki, organların kusurlarından dolayı ayrıca kişisel olarak sorumlu olacağı kuralını hatırlamak gerekir. Böylece bu tür eylemlerden zarar görenler; dilerse derneğe, dilerse yönetim kurulu üyelerine, dilerse her ikisine birden başvurabilirler.

Yönetim kurulunun, kanun, tüzük veya genel kurul kararlarına aykırı hareket ederek derneğe verdiği zararlardan dolayı da derneğe karşı sorumluluğu doğar. Bu sorumluluğun kapsamı ve uygulanacak hükümler, dernek ile yönetim kurulu üyeleri arasındaki hukuki ilişkiye göre belirlenir. Yönetim kurulunun sorumluluğunun on yıllık genel zaman aşımı süresine bağlı olduğu kabul edilmektedir. Genel kurul, yönetim kurulunu ibra ederek bu sorumluktan kurtarabilir. Uygulamada olağan genel kurul toplantılarında yönetim kurulunun bir önceki dönemde yapmış olduğu işler gözden geçirilmekte ve buna göre sorumluluktan kurtulup kurtulmamalarına karar verilmektedir.

Denetim Kurulu

Denetim kurulunun görevi, derneğin kanun, tüzük ve genel kurul kararlarına uygun yönetilip yönetilmediğini denetlemektir. Derneklerde iç denetimin esas olduğu DK m. 9/I'te zikredilmiştir. Buna göre, genel kurul, yönetim kurulu veya denetim kurulu tarafından *iç denetim* yapılabileceği gibi, *bağımsız denetim kuruluşlarına* da denetim yaptırılabilir. Ancak genel kurul, yönetim kurulu veya bağımsız denetim kuruluşlarınca denetim yapılmış olması, denetim kurulunun yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

Denetim kurullarının görev ve yetkileri, ne suretle seçileceği tüzükte gösterilir (DK m. 4/f). TMK m. 86/II'de de denetim kurulunun, denetleme görevini dernek tüzüğünde belirtilen esas ve usullere göre yapacağı ve denetleme sonuçlarını bir raporla yönetim kuruluna ve genel kurula sunacağı düzenlenmiştir. Bu raporda denetleme kurulu; derneğin,

- Tüzüğünde gösterilen amaç ve amacın gerçekleştirilmesi için sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları doğrultusunda faaliyet gösterip göstermediği,
- *Defter, hesap ve kayıtların* mevzuata ve dernek tüzüğüne uygun olarak tutulup tutulmadığı hakkında genel kurul ve yönetim kurulunu bilgilendirir, bu konulardaki görüşlerini bildirir. Denetlemenin ne sıklıkla yapılacağı tüzükle belirlenecek bir konudur. Ancak *denetleme işi için bir yıldan daha uzun aralıklar belirlenemez* (DK m.9/II).

Denetim kurulu görevini yaparken engellenemez. Denetim kurulu üyelerinin istemi üzerine, her türlü bilgi, belge ve kayıtlar, dernek yetkilileri tarafından gösterilmelidir. Bunun gibi, denetim kurulu üyelerinin derneğin yönetim yerleri, müesseseler ve eklentilerine girme isteğinin yerine getirilmesi zorunludur (DK m. 9/III).

Derneğin bağımsız denetim kuruluşlarınca denetleniyor olması, denetim kurulunun yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

Denetim kurulunun kaç asıl ve yedek üyeden oluşacağı tüzükle belirlenir (DK m. 4/f), fakat bu sayılar üç asıl ve üç yedek üyeden az olamaz (TMK m. 86/1).

DERNEKLERİN SONA ERMESİ

Dernekler kendiliğinden sona erebilir (infisah) ya da bir kararla sona erdirilebilir (fesih).

Derneklerin Kendiliğinden Sona Ermesi

Derneğin kendiliğinden sona ermesinde; sona erme için bir karar (genel kurul ya da mahkeme kararı) gerekmemektedir. Olsa olsa hâkimden, derneğin kendiliğinden sonra erdiğinin tespiti istenebilir. Dernekleri kendiliğinden sona erdiren nedenler TMK m. 87’de sayılmıştır:

- Amacın gerçekleşmesi, gerçekleşmesinin olanaksız hâle gelmesi veya sürenin sona ermesi.

Dernekler amaçlarını gerçekleştirmek için kurulurlar. Bazı amaçlar toplumdaki değişimin de sürekli olması nedeniyle süreklilik taşır. Örneğin öğrencilere yardım amacıyla kurulan bir derneğin amacı, toplumda öğrenci olanlar bulunduğu sürece onlara yardım noktasında işlevsel olacaktır. Ancak bazı amaçlar bir süre sonra gerçekleşebilir. Örneğin, belirli bir köprünün yapımı için kurulan bir derneğin amacı köprünün tamamlanması ile birlikte gerçekleşmiş olur. Böylece dernek kendiliğinden sona erer.

Bazen de dernek amacının gerçekleşmesi olanaksız hâle gelir.

Örnek

- Belirli bir koyun türünün yaygınlaştırılması için kurulan bir dernek, o koyun türünün neslinin tükenmesi ile birlikte kendiliğinden sona erecektir.

Derneğin yirmi ya da otuz yıl gibi belirli bir süre ile faaliyette bulunacağı tüzüğünde öngörülmüş olabilir. Bu takdirde de sonradan aksi yönde tüzük değişikliği yapılmazsa, dernek, sürenin dolması ile birlikte kendiliğinden sona erecektir.

- İlk genel kurul toplantısının kanunda öngörülen sürede yapılmamış ve zorunlu organların oluşturulmamış olması.

Mülki amirliğin TMK m. 60 gereğince kuruluş bildiriminin hukuka uygunluğunu derneğe yazılı olarak bildiriminden itibaren, derneğin altı ay içinde ilk genel kurul toplantısını yapması ve zorunlu organlarını oluşturması gerekir (TMK

Derneğin kendiliğinden sona ermesinde, sona erme için bir karar, bir genel kurul veya mahkeme kararı, gerekmemektedir.

m. 62). Bu süre içinde ilk genel kurul toplantısının yapılmamış ve zorunlu organların oluşturulmamış olması derneğin kendiliğinden sona ermesine neden olur.

- Borç ödemede acze düşmüş olması.

Derneğin borçlarını sürekli olarak ödeyemez hâle gelmesi ile aciz hâle düşmesi kendiliğinden sona erme nedenlerindendir.

- Tüzük gereğince yönetim kurulunun oluşturulmasının olanaksız hâle gelmesi.

Tüzükte aranan sayı ya da şartlar vb. nedeniyle yönetim kurulu oluşamaz hâle gelmişse dernek kendiliğinden sona erer.

- Olağan genel kurul toplantısının iki defa üst üste yapılamaması.

Olağan genel kurul toplantısının tüzükte belirtilen zamanda, fakat en geç üç yılda bir yapılması zorunludur. Olağan genel kurul toplantısı iki defa üst üste yapılamazsa dernek kendiliğinden sona erer.

Derneklerde olağan genel kurul toplantısının iki defa üst üste yapılamaması kendiliğinden sona erme nedenidir.

Derneklerin Genel Kurul ya da Mahkeme Kararıyla Sona Ermesi

Derneğin feshi kararı, dernek üyelerinin üçte ikisinin katılımıyla toplanan genel kurulda, toplantıya katılan üyelerin üçte ikisinin fesih yönündeki oyu ile alınır.

Çeşitli nedenlerle üyeler artık bir derneğin faaliyetlerine devam etmeme düşüncesini taşıyabilir. Böyle durumlarda, genel kuruldaki derneğin feshine ilişkin karar almak gerekir (TMK m. 88). Bunun için genel kurul dernek üyelerinin üçte ikisinin katılımıyla -ilk toplantıda- toplanır ve toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğuyla karar alır.

Derneklerin mahkeme kararı ile sona erdirilmesi yolu açıktır. TMK m. 89'a göre derneğin amacı, kanuna veya ahlaka aykırı hâle gelirse; *Cumhuriyet savcısının veya bir ilgilinin istemi üzerine* mahkeme, derneğin feshine karar verir.

Derneklerin Sona Ermesinin Sonuçları

Derneklerin sona ermesinin sonuçlarını, genel kurul kararıyla veya kendiliğinden sona erme hâlleri ile mahkeme kararıyla sona erme hâli arasında ayırım yaparak incelemek gerekir.

Genel kurul kararı ile veya kendiliğinden sona eren derneğin para, mal ve haklarının tasfiyesi, *tüzüğünde gösterilen esaslara* göre yapılır. Tüzükte tasfiyenin ne şekilde yapılacağı genel kurul kararına bırakılmış olabilir. Bu gibi hâllerde, *genel kurul tarafından bir karar alınmamış veya genel kurul toplanamamışsa*, derneğin bütün para, mal ve hakları, mahkeme kararıyla *derneğin amacına en yakın ve kapatıldığı tarihte en fazla üyeye sahip derneğe* devredilir (DK m. 15/I).

Dernek *mahkeme kararı ile feshedilmişse*, -tüzükteki düzenleme dikkate alınmaksızın- derneğin bütün para, mal ve hakları, mahkeme kararıyla *derneğin amacına en yakın ve kapatıldığı tarihte en fazla üyeye sahip derneğe* devredilir (DK m. 15/I).

Görüldüğü gibi, derneklerin tasfiye sonucunda elde kalan mal varlıklarının özgülmesinde, TK m. 54'te yer alan genel kuraldan kanun koyucu ayrılmıştır.

Kendiliğinden sona eren veya feshine karar verilen derneklerin tasfiye ve devir işlemleri tamamlandıktan sonra dernekler kütüğündeki kayıtları silinir (DK m. 15/II).

Özet

•DERNEĞİN TANIMI, UNSURLARI VE AMACI

•Derneğin Tanımı ve Unsurları

•Dernekler, gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır.

•Derneğin Amacı

•Dernekler kazanç paylaşma amacı gütmazler. Ancak amaçlarını gerçekleştirmek için ticari faaliyetlerde bulunabilir, ticari işletme işletebilirler. Bu takdirde kamu yararına çalışanları hariç, tacir sıfatı kazanırlar.

•DERNEK ÖZGÜRLÜĞÜ

•Dernek özgürlüğü, başta Anayasa olmak üzere TMK ve diğer mevzuat ile güvence altına alınmıştır. Bu özgürlük; dernek kurma, derneğe üye olma-olmama ve üyelikten çıkma hakları/özgürlüklerini içerir.

•DERNEK KURUCULARI

•Fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Çocuklar da çocuk dernekleri kurabilirler. Bu hak, on beş-on sekiz yaş arasındaki küçüklere tanınmıştır.

•DERNEK TÜZÜĞÜ

•Derneğin ana statüsüne tüzük adı verilmektedir. Bir devlette Anayasa ne ise dernek için de tüzük aşağı yukarı odur. Dernek tüzüğü, derneğin amacını, örgüt yapısını, dernek için önemli konuları kapsayan kurallar bütünüdür ifade eder.

•TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILMASI

•Derneklerin tüzel kişilik kazanmasında normatif bildirim sistemi geçerlidir. Dernekler tüzüklerini ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda tüzel kişilik kazanırlar.

•DERNEKTE ÜYELİK

•Derneği oluşturan kişiler, onun üyeleridir. Bir derneğe üye olmak için fiil ehliyetine sahip olmak ve ergin olmak gereklidir. Onsekiz yaşını tamamlamamış olup da evlenme veya yargı kararı ile ergin olanlar da bir derneğe üye olabilirler. Ayrıca her dernek, tüzüğünde üye olma koşullarını ayrıca belirleyebilir. Dernek üyesi olmakla, üyelikten bazı hak ve yükümlülükler doğar. Dernek üyeliğinden doğan haklar başkalarına devredilemez ve miras yoluyla mirasçılara geçmez. Yani üyelik hakları kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır. Üyelikten doğan en önemli borç ise, ödenti verme borcudur. Üyenin maddi yükümlülüğü yanında manevi yükümlülüğü de vardır. Bunun başında sadakat yükümlülüğü gelir.

Özet (Devamı)

•DERNEĞİN ORGANLARI

•Derneğin üç zorunlu organı bulunmaktadır. Bunlar; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur.

•Genel Kurul

•En yetkili karar organı Genel Kuruldur. Derneğe kayıtlı üyelerden oluşur. Üyeliğe kabul ve üyelikten çıkarma hakkında son kararı vermek, dernek organlarını seçmek ve derneğin diğer bir organına verilmemiş olan işleri görmek, genel kurulun görevlerindendir.

•Yönetim Kurulu

•Yönetim Kurulu, yürütme organıdır. Aynı zamanda derneği dış ilişkilerde temsil ettiği için temsil organıdır da. Derneğin olağan işlerinin yürütülmesi, genel kurul kararlarının uygulanması yönetim kurulunun görevleri arasındadır.

•Denetim Kurulu

•Denetim kurulunun görevi ise derneğin kanun, tüzük ve genel kurul kararlarına uygun yönetilip yönetilmediğini denetlemektir.

•DERNEKLERİN SONA ERMESİ

•Dernekler kendiliğinden sona erebilir (infisah) ya da bir kararla(Genel kurul kararı ya da mahkeme kararı ile) sona erdirilebilir (fesih). Sona eren dernek tasfiye sürecine girer ve bundan sonra da kalan bir mal varlığı olursa özgüleme gerçekleşir. Tasfiye ve özgüleme işleminden sonra derneğin kaydı, dernekler kütüğünden silinir.

•Bazı derneklerin amaç ve faaliyetleri kamuya yarar sağlar niteliktedir. Bu dernekler, bazı diğer şartların da sağlanması ile kamu yararına çalışan dernek statüsü elde edebilirler. Kamu yararına çalışan derneklere, diğer derneklere tanınmayan bazı hak ve muafiyetler tanınmaktadır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Derneklerle ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a) Dernekler en az yedi kişi tarafından kurulabilir.
- b) Dernek kurucularının, derneğin yerleşim yerinde ikamet etmeleri gerekir.
- c) Dernek kurucuları gerçek ya da tüzel kişi olabilir.
- d) Dernekler kazanç paylaşma amacıyla kurulamaz.
- e) Derneklerin kuruluşunda mahkeme onayına gerek yoktur.

2. D derneği tacir sıfatı taşıyorsa, bu dernek ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a) Dernek kârını üyelerine dağıtmamaktadır.
- b) Dernek kamu yararına çalışan bir dernektir.
- c) Dernek ticari bir işletme işletmektedir.
- d) Derneğin üyeleri tüzel kişilerdir.
- e) Dernek üç büyük ilden birinde kurulmuştur.

3. Aşağıdakilerden hangisi, dernek kurma hürriyetinin anayasal temellerine aykırıdır?

- a) Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.
- b) Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hürriyetine sahiptir.
- c) Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller Bakanlar Kurulunca belirlenir.
- d) Dernekler, kanunun öngördüğü hâllerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir.
- e) Dernek kurma hürriyeti, kamu düzeninin korunması sebebiyle ve kanunla sınırlanabilir.

4. Çocuk dernekleri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a) Çocuk derneklerine ancak on sekiz yaşını tamamlamamış olanlar üye olabilir.
- b) On iki ile on sekiz yaş arasında olanların çocuk derneklerine üyeliğinde, yasal temsilcilerinin yazılı rızası da aranır.
- c) On iki yaşını doldurmamış olanların derneğe üyeliği söz konusu olamaz.
- d) On iki ile on beş yaş arasındaki çocukların dernek üyeliği asliye hukuk mahkemesinin onayına bağlıdır.
- e) On iki ile on beş yaş arasındaki çocuklar yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.

5. 180 üyesi bulunan bir dernekte, birinci toplantıda derneğin feshine karar verilebilmesi için genel kurula en az kaç üyenin katılmış olması şarttır?

- a) 46
- b) 60
- c) 91
- d) 120
- e) 180

6. 180 üyesi bulunan bir dernekte, uluslararası bir etkinliğe katılıp katılmama konusunda olumlu karar almak için birinci toplantıda genel kurula en az kaç üyenin katılmış olması ve kaç üyenin olumlu oy vermiş olması şarttır?

- a) 60-31
- b) 60-60
- c) 91-46
- d) 120-61
- e) 180-91

7. Aşağıdakilerden hangisi, derneklerin özelliklerindendir?

- a) Dernekler tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarındandır.
- b) Dernekler kazanç paylaşma amacı ile kurulabilir.
- c) Dernek kurulmasına izin verme yetkisi, derneğin yerleşim yerinin bulunduğu mahallin en büyük idari amirindedir.
- d) Tek ilde faaliyette bulunan derneklerin üye sayısı 100'ü geçemez.
- e) Bir derneğin birden fazla amacı olamaz.

8. Aşağıdakilerden hangisinin dernek tüzüğü ile düzenlenmesi zorunlu değildir?

- a) Derneğin adı ve merkezi
- b) Derneğin lokal açmasına ilişkin esaslar
- c) Derneğe üye olma ve üyelikten çıkmanın şart ve şekilleri
- d) Tüzüğün ne şekilde değiştirileceği
- e) Derneğin amacı

9. Derneğin tüzel kişilik kazanma anı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Dernekler; kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin emniyet amirliğine verdikleri anda tüzel kişilik kazanır.
- b) Dernekler; kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda tüzel kişilik kazanır.
- c) Dernekler; tüzüklerinin onaylanıp kabul edilmesiyle birlikte tüzel kişilik kazanır.
- d) Dernekler; kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerdeki mahkemeye sunmak ve mahkemece tutulan dernek siciline kaydolunmakla tüzel kişilik kazanır.
- e) Dernekler; kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine verdikleri ve idarece tutulan dernek siciline kaydolunmakla tüzel kişilik kazanır.

10. Derneklerde üyelik haklarına ilişkin aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a) Derneklerde her üyenin şahsen ya da temsil yoluyla kullanabileceği bir oy hakkı vardır.
- b) Dernek üyeliği başkalarına devredilemeyen bir haktır.
- c) Dernek üyeliğinden miras yoluyla mirasçılara geçmeyen bazı haklar doğar.
- d) Üyelik hakları kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır.
- e) Her üyenin dernek faaliyetlerine katılma hakkı vardır.

Cevap Anahtarı

1.b, 2.b, 3.c, 4.d, 5.d, 6.c, 7.e, 8.b, 9.b,10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Akıntürk, T. ve Karaman, D. A. (2012). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta.
- [2] Akipek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- [3] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [4] Dural, M. ve Öğüz, T.(2017). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- [5] Ergün, Ö. (2010). *Medeni Hukuk Tüzel Kişilerinin Ehliyet Durumu*, İstanbul: On İki Levha.
- [6] Hatemi, H. (2017). *Kişiler Hukuku*, İstanbul: XII Levha.
- [7] İnan, A. N. (2014). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [8] İkizler, M (2012). *Tüzel Kişilerin İlkeli Kişiliği*, Ankara: Yetkin.
- [9] Oğuzman,K., Seliçi,Ö. ve Oktay-Özdemir,S. (2016). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- [10] Özkan, H. (2017). *Türk Medeni Yasası ve Uygulaması, Başlangıç ve Kişiler Hukuku*, İstanbul: Legal.
- [11] Serozan, R. (1994). *Tüzel Kişiler, Özellikle Dernek ve Vakıflar*, İstanbul: Filiz.
- [12] Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.

VAKIFLAR

İÇİNDEKİLER

- Vakfın Tanımı ve Unsurları
- Vakıf Kurma Özgürlüğü
- Vakfeden
- Vakfın Kuruluş Şekli
- Vakfın Mal ve Hakları
Kazanması ve Sorumluluk
- Vakıf Senedi
- Vakfın Örgütü
- Vakfın Sona Ermesi

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Vakfın tanımı ve unsurlarını öğrenebilecek,
 - Vakıf kurma özgürlüğünü tanıyabilecek,
 - Vakıf senedinin kapsamı ve işlevini anlayabilecek,
 - Vakfın kişiliğinin başlangıç ve sonunu öğrenebilecek,
 - Vakıf türleri ile ilgili bilgiler edinebileceksiniz.

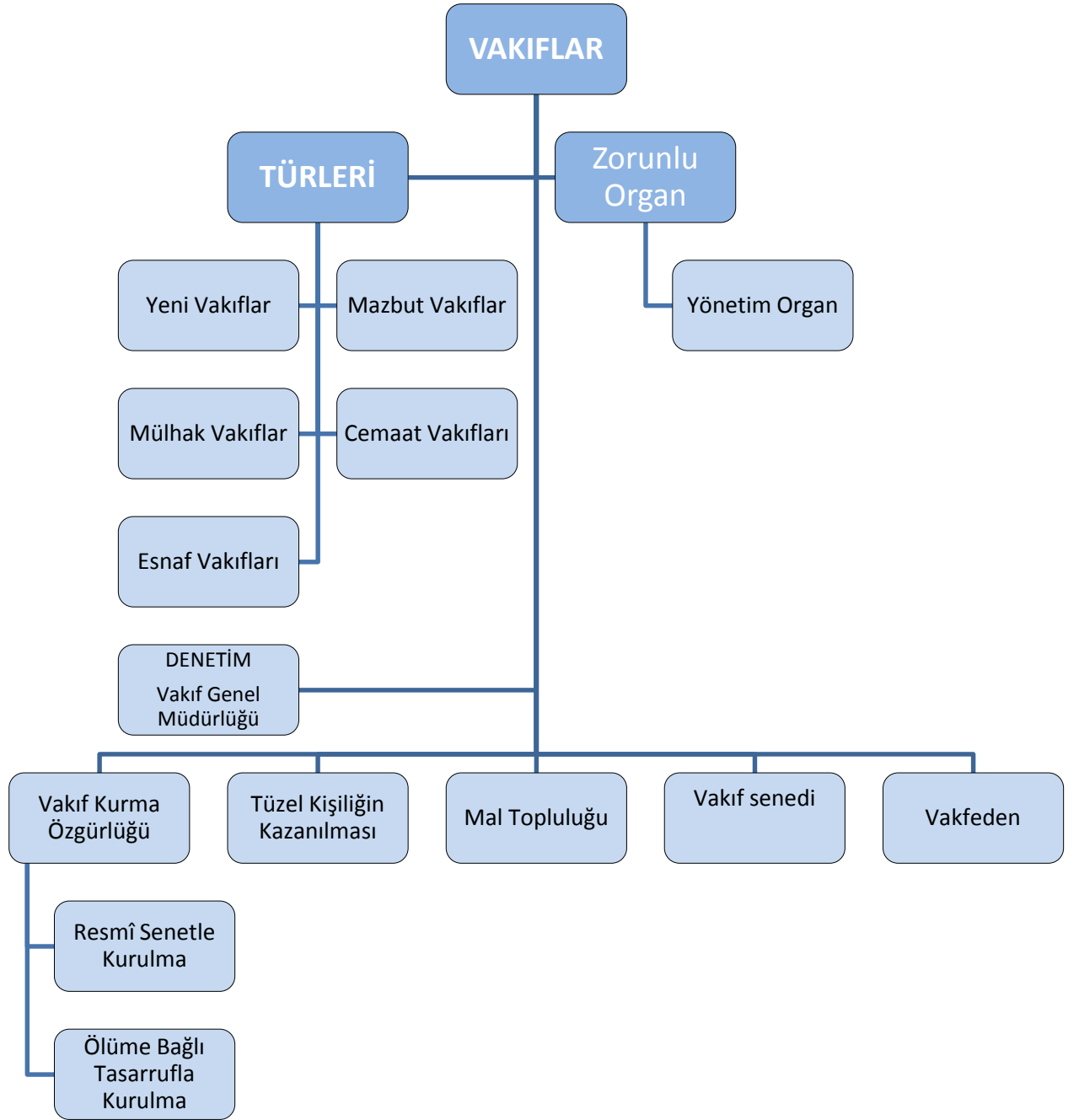

**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

MEDENİ HUKUK I
**Prof. Dr. Metin
İKİZLER**

ÜNİTE

14

GİRİŞ

Kişilerin tüzel kişiliğe ihtiyacı her zaman başka insanlarla bir araya gelmeyi gerektiren durumlarda olmaz. Tek bir kişi de bazen mal varlığının belli bir kısmı ile yapmak istediği bir hayrın, bir işin *kendi ömrü ile sınırlı olmamasını*, ölümünden sonra da devam etmesini, bu anlamda *süreklilik taşımasını* isteyebilir. İşte bunun için kişinin (vakfedenin) o işe özgülediği mal topluluğunun *diğer mallarından bağımsızlaşarak* tüzel kişilik kazanması gerekir ki böylece vakıf ortaya çıkar. *Vakıflar, tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.*

Türk hukukunda vakıflar hem *4721 sayılı TMK'da* hem de *5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nda* (VK) düzenlenmiştir. TMK'daki hükümler daha çok vakıfların özel hukuk yönüyle ilgiliyken, Vakıflar Kanunu'ndaki hükümler daha çok kamu hukuku boyutuyla ilgilidir.

Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen, daha doğrusu 743 sayılı önceki Medeni Kanun ile şimdiki 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflara *yeni vakıflar* denir. Yeni vakıflar dışında, VK'da; *mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıflarına* da yer verilmiştir.

- Mazbut vakıf: VK uyarınca Vakıflar Genel Müdürlüğüne yönetilecek ve temsil edilecek vakıflar ile 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve önceki (2762 sayılı) Vakıflar Kanunu gereğince Vakıflar Genel Müdürlüğüne yönetilen vakıfları,
- Mülhak vakıf: 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıfları,
- Cemaat vakfı: Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın önceki Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Türkiye'deki gayrimüslim cemaatlere ait vakıfları,
- Esnaf vakfı: Önceki Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğünden önce kurulmuş ve esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıfları ifade eder (VK m.3).

Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflara *yeni vakıflar* denir.

Bireysel Etkinlik

- İlinizde kaç vakıf bulunmaktadır? Bunlardan kaçının Osmanlı kaçının Cumhuriyet Dönemi'nde kurulduğunu belirlemeye çalışınız.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün internet sayfasından bu bilgileri edinebilirsiniz (www.vgm.gov.tr).

Yeni vakıflar; *TMK hükümlerine göre kurulur ve faaliyet gösterir* (VK m.5/1). Diğer vakıflarla ilgili hükümler ise VK'da yer almaktadır. VK'da yeni vakıflarla ilgili

hükümler de vardır. Aşağıda VK anlamında yeni vakıflar, yani TMK hükümlerine göre kurulan vakıflar incelenmekte, yeri geldiğinde VK'nın hükümlerine de yer verilmektedir.

Vakfın unsurları; yeterli bir mal varlığının bulunması ve bu mal varlığının belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesi, yani tahsisidir.

VAKFIN TANIMI VE UNSURLARI

TMK m. 101/I'e göre, vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.

Vakfın unsurları; yeterli bir mal varlığının bulunması ve bu mal varlığının belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesi, yani tahsisidir [1, 6].

TMK m. 101/II'ye göre, bir mal varlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir. Böylece bir mal varlığının bütünü ya da bir kısmı vakfedilebilir. Özgülenecek mallar *taşınır ve/veya taşınmaz* niteliğinde olabilir.

Örnek

- Arsa, apartman dairesi gibi taşınmazlar veya traktör, iş makinesi, vinç gibi taşınırlar; nakit para, kıymetli evrak gibi değerler vakfa özgülenebilir.

Bir malın kendisinin değil de *yalnız gelirinin vakfedilmesi* de mümkündür. Vakfedilecek mal bir ev gibi tek bir mal olabilir ya da birden çok mal vakfa birlikte özgülenebilir. Fikir ve sanat eserlerinden doğan haklar da vakfedilebilir.

Özgüleme (tahsis), amacı gerçekleştirmeye hizmet edecek malların bir tüzel kişilik meydana getirmek niyetiyle ayırt edilmesidir.

Vakıflar, yeterli mal varlığının *belirli ve sürekli bir amaca* özgülenmesi ile kurulur. Özgüleme (tahsis), amacı gerçekleştirmeye hizmet edecek malların bir tüzel kişilik meydana getirmek niyetiyle ayırt edilmesidir. Özgülemeyi içeren vakıf kurma bir hukuksal işlemle olur. Vakıf kurma işlemi -hukuki işlemler içerisinde- tek taraflı hukuksal işlemlerdendir [3, 8].

Vakıfta amaç belirli olmalıdır. "*Hayır için*" gibi amaç belirsiz olamaz. Amaç aynı zamanda az ya da çok sürekli olmalıdır. Geçici amaçlar için, örneğin bir ilde bir kere yapılacak bir faaliyetin giderlerini karşılamak için vakıf kurulamaz.

Vakıfta derneklerin aksine birden çok amaç bulunabilir. Örneğin, hem kuşların barınma ihtiyaçlarını karşılama hem de mezarlıkların bakımı amaçlı bir vakıf kurulabilir.

Vakfın amacı genelde bir hayır işinin gerçekleştirilmesidir. İktisadi vakıfların kurulup kurulamayacağı ise tartışmalıdır.

Hukukumuzda bir vakfın amacının; Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasa'nın temel ilkelerine, hukuka, ahlaka, millî birliğe ve millî menfaatlara aykırı olması veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemesi yasaklanmıştır (TMK m. 101/III). Bu amaçlar vakıflar için yasak amaçlardır.

Aile vakıfları, çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları ve kamuya yararlı vakıflar, özel vakıflardandır.

Yukarıda belirtilenler dışında vakıf çeşitli amaçlar için kurulabilir. Daha önce vakıfların; mazbut, mülhak, cemaat, esnaf vakıfları ve yeni vakıflar olarak ayrıldığına ve bunların VK'da tanımlandığına değinildi. Bir başka ayırıma göre ise vakıflar, alelade vakıflar ve özel vakıflar olarak ikiye ayrılmaktadır. Alelade vakıflarla TMK m. 101 vd. 'ye tabi olan ve diğer vakıf kategorilerine girmeyen vakıflar kastedilmektedir. Özel vakıflara gelince, bunlar; aile vakıfları, çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları, bir de kamuya yararlı vakıflardır. Bu sayılanların dışında, vakıflar içinde özel konumlu ve özgün amaçlı, ayrıca kanunla düzenlenmiş bazı vakıflar da vardır ki, bunlara yükseköğretim vakıfları, çevre koruma vakıfları, Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı örnek verilebilir. Bunlarla ilgili olarak TMK m. 117/III'te özel kanunlarla kurulan vakıflar hakkındaki özel hükümlerin saklı olduğu düzenlenmiştir.

VAKIF KURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Anayasamızın 33. maddesinde *Toplantı Hak ve Hürriyetleri* üst başlığı altında *Dernek Kurma Hürriyeti* başlığı altında düzenlenen -ve daha önce derneklerle ilgili olarak değinilen- hüküm ve bu hükümde tanınan özgürlük, vakıflar için de geçerlidir. Bu sonuç bizzat 33. maddenin son fıkrasından çıkmaktadır. Şu hâlde, vakıf kurup kurmamak bir özgürlük meselesidir ve -bir başka deyişle- kimse vakıf kurmaya zorlanamaz [8].

VAKFEDEN

Vakfeden; vakfı kuran kişidir, vakıf kurucusudur. Vakıflar hem gerçek hem de tüzel kişiler tarafından kurulabilir. Kanun buna izin vermektedir (TMK m. 101/I).

Tüzel kişilerde vakfın kurulmasına tüzel kişinin yetkili organı karar verir.

Gerçek kişilerde vakfedenin tam ya da sınırlı ehliyetli olması gerekir. *Tam ehliyetsizler vakıf kuramazlar*. Sınırlı ehliyetsizler de sağlıklarında vakıf kuramazlar. Böyle bir işleme yasal temsilcinin rızası, sonucu değiştirmez. Hatta yasal temsilcinin sınırlı ehliyetsiz adına bu işlemi yapması da yasaklanmıştır. Zira daha önce değinildiği gibi, vesayet altındaki kişiler adına kefil olmak, vakıf kurmak ve önemli bağışlarda bulunmak yasaktır (TMK m. 449). Ancak vakfın *ölüme bağlı tasarruf yoluyla* kurulması da mümkündür. Vasiyet yapabilmek için ayırt etme gücüne sahip ve on beş yaşını doldurmuş olmak yeterli olduğundan (TMK m. 502), bu şartları taşıyan sınırlı ehliyetsizlerin ölümlerinden sonra sonuç doğurmak üzere vakıf kurabilmeleri mümkündür.

Gerçek kişiler de tüzel kişiler de vakıf kurabilirler.

VAKFIN KURULUŞ ŞEKLİ

Kişiler sağlıklarında vakıf kurmak isteyebilecekleri gibi, ölümlerinden sonra bıraktıkları malların tamamı ya da bir kısmı ile de vakıf kurmak isteyebilirler. Hukukumuzda bunlardan ikisine de olanak tanınmıştır. Buna uygun olarak da vakıf kurma iradesinin, resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanması mümkün olmaktadır. Vakfedenin sağlığında kurulacak vakıflarda bu irade resmî senette açıklanırken ölümlerinden sonra kurulacak vakıflarda ölüme bağlı tasarrufla vakıf kurma iradesi açıklanmış olur.

Vakıf kurma iradesi, resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanır.

Vakfedenin sağlığında kurulacak vakıflarda, senedin *resmilik* kazanması için; vakıf senedinin *noter tarafından resen düzenleme şeklinde* yapılması gerekir. Nitekim 1512 sayılı Noterlik Kanunu'nda vakıf senedi düzenleme şeklinde yapılması zorunlu işlemler arasında sayılmıştır (m. 89). Dolayısıyla vakfeden tarafından hazırlanmış senedin sadece *onanması* geçerlilik şartını sağlamamaktadır. Resmî senetle vakıf kurma işlemi temsilci aracılığıyla da yapılabilir. Bu durumda temsil yetkisi noterlikçe düzenlenmiş bir belgeyle verilmeli ve belgede vakfın amacı ile özgülenecek mal ve haklar belirlenmiş olmalıdır (TMK m. 102/II).

Ölüme bağlı tasarrufla vakıf kurulmasında *vasiyet yolu asıl yoldur* (TMK m. 502). Ancak miras sözleşmesi içinde de vakıf kurma iradesinin açıklanabileceği kabul edilir. Miras sözleşmesi bir sözleşmedir, dolayısıyla bu sözleşmenin yapılabilmesi için ayırt etme gücüne sahip ve ergin olmak, kısıtlı bulunmamak gerekir (TMK m. 503). Ancak miras sözleşmesi içinde yer alması, vakıf kurma işlemini tek taraflı hukuki işlem olmaktan çıkarmaz. Burada sadece miras sözleşmesi içinde açıklanan vakıf kurma iradesi söz konusudur, yoksa miras sözleşmesinin karşı tarafı ile yapılan bir sözleşme yoktur.

Şu hâlde vakıf kurmaya karar veren vakfeden, önce vakfın ana statüsünü oluşturan vakıf senedine şekil verecektir. Sonra vakfı sağlığında kurmak istiyorsa, vakıf kurma iradesini açıklamak üzere (hazırladığı senetle) notere başvuracak, noter de resen düzenleme şeklinde bu iradeyi (tekrar) yazıya aktaracaktır. Bundan sonra vakfeden noterden aldığı senetle *vakfın tescili için mahkemeye* başvuracaktır. Ölüme bağlı tasarrufla kurulan vakıflarda ise, mahkemeye başvurma, ilgililerin veya vasiyetnameyi açan sulh hâkiminin bildirimi üzerine ya da Vakıflar Genel Müdürlüğünce resen yapılır (TMK m. 102/III).

Mahkemece tesciline karar verilen vakıf, vakfın yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil edilir; ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğünde tutulan merkezî sicile kaydolunur.

Başvurunun hukuka uygun görülmesi hâlinde mahkeme vakfın tesciline karar verir. Tesciline karar verilen vakıf, vakfın yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil edilir; ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğünde tutulan merkezî sicile kaydolunur (TMK m. 104/I). Tescil kararı, başka bir mahkemece verilmiş ise, belgeler ve karar tescil için vakfın yerleşim yeri mahkemesine gönderilir (TMK m. 104/II). Yerleşim yeri mahkemesinin bildiriminden sonra Vakıflar Genel Müdürlüğünce merkezî sicile kaydolunan vakıf, *Resmî Gazete ile ilan olunur* (TMK

m. 104/III). “Tescil ve ilan Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelik hükümlerine göre yapılır” (TMK m. 104/IV).

Kuşkusuz mahkeme vakfeden tarafından yapılan tescil başvurusunu hukuka uygun görmeyerek reddedebilir de. Bazen de tescil yönünde verilen karar aleyhine dava açmak isteyenler olabilir. İşte mahkemenin verdiği karara karşı, **tebliğ tarihinden başlayarak bir ay içinde**, başvuran veya Vakıflar Genel Müdürlüğü istinaf kanun yoluna gidebilir. Vakıflar Genel Müdürlüğü veya ilgililer, vakfın kurulmasını engelleyen sebeplerin varlığı hâlinde iptal davası da açabilirler. Ayrıca vakfedenin mirasçıları ile alacaklılarının, bağışlamaya ve ölüme bağlı tasarruflara ilişkin hükümler uyarınca vakfın kurulmasına karşı dava hakları saklıdır (TMK m. 108).

Vakıflar, tescil kararı verilmesi akabinde, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanırlar (TMK m. 102/I).

VAKFIN MAL VE HAKLARI KAZANMASI VE SORUMLULUK

Vakıflar, tescil kararı verilmesi akabinde, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır (TMK m. 102/I).

Vakıf, tüzel kişilik kazanması ile birlikte, özgülenen malların mülkiyetini ve özgülenen hakları kazanır (TMK m. 105/I): Eğer vakfa özgülenenler arasında taşınmaz varsa, bu taşınmazın vakıf tüzel kişiliği adına tescili, tescile karar veren mahkeme tarafından tapu idaresine bildirilir (TMK m. 105/III). Taşınır malların özgülenmiş olması hâlinde ise, zilyetliğin devrine gerek kalmaksızın tescille birlikte mülkiyet vakfa geçer. Vakfa özgülenen alacaklar da alacağın temlik işlemine gerek kalmaksızın, vakfa ait olur [7, 9].

Ölüme bağlı tasarrufla kurulan vakıfların kişilik kazandıkları an itibarıyla, artık ölü olan vakfedenin ödenmemiş borçları bulunabilir. Bu takdirde vakfın bu borçlardan ne şekilde sorumlu olacağı sorunu ortaya çıkar. TMK m. 105/III’e göre, ölüme bağlı tasarrufla kurulan vakfın miras bırakanın borçlarından sorumluluğu, özgülenen mal ve haklarla sınırlıdır.

VAKIF SENEDİ

Vakıf senedi; vakfedenin iradesinin ortaya konduğu, vakfın amacının, örgütünün ve vakıf için önemli diğer hususların içinde yer aldığı vakfın ana statüsüdür.

Vakıf senedinde bulunması gereken hususlar TMK m. 106’da sayılmıştır. Buna göre senette arananlar;

- Vakfın adı,

Vakıf senedi; vakfedenin iradesinin ortaya konduğu, vakfın amacının, örgütünün ve vakıf için önemli diğer hususların içinde yer aldığı vakfın ana statüsüdür.

Vakfın adı vakfeden tarafından belirlenir. Vakıflar, 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun gereği, kamu kurum ve kuruluşlarının adını alamazlar.

- Vakfın amacı,
- Vakfın amacına özgülenen mal ve haklar,
- Vakfın örgütlenme ve yönetim şekli,

Vakfın nasıl yönetileceği, örgütlenmesi, seçimli organlara sahip olup olmayacağı vakıf senedinde düzenlenir.

- Vakfın yerleşim yeri

Vakfın yerleşim yerinin de vakıf senedinde gösterilmesi gerekir. Ancak bir şekilde düzenlenmemiş ya da belirsiz kalmışsa, TMK m. 51 gereği, vakfın yerleşim yeri, işlerinin yönetildiği yer olur.

Bireysel Etkinlik

- İlginizi çeken bir konuya hizmet etmek üzere bir vakıf kurmaya karar verdiğinizizi düşününüz. Vakfınız için arzularınızı en iyi şekilde yansıtacak bir vakıf senedi hazırlamaya çalışınız.

Vakıf senedinin gerekli şartları taşıyıp taşımadığı mahkemece tescil başvurusu esnasında incelenecektir. Hukukumuzda vakıf senedindeki noksanlıkların tamamına aynı sonuçlar bağlanmamıştır. Nitekim TMK m. 107/I'e göre, *vakfın amacı ile bu amaca özgülenen mal ve haklar yeterince belirlenmiş ise*, diğer noksanlıklar vakfın tüzel kişilik kazanması için yapılan başvurunun reddini gerektirmez. *Bu tür noksanlıklar, tescil kararı verilmeden önce mahkemece tamamlattırılabilir.* Ancak bunun yerine, *vakfın tesciline karar verilip kuruluştan sonra* denetim makamının (Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün) başvurusu üzerine, bu noksanlıkların giderilmesi yolu da seçilebilir. Bu ihtimalde senetteki noksanlıklar vakfın yerleşim yeri mahkemesince vakfa tamamlattırılır, yoksa vakfedene değil. Ancak olanak varsa tamamlatma yapılırken vakfedenin de görüşü alınır (TMK m. 107/II).

Tescili istenen vakfa ölüme bağlı tasarrufla özgülenen mal ve haklar, amacın gerçekleşmesine yeterli değilse; bu durumda vakıf kurulamaz.

Tescili istenen vakfa ölüme bağlı tasarrufla özgülenen mal ve haklar, amacın gerçekleşmesine yeterli değilse; bu durumda vakıf kurulamaz. Vakfeden aksine bir irade açıklamasında bulunmuş olmadıkça bu mal ve haklar, denetim makamının görüşü alınarak hâkim tarafından *benzer amaçlı bir vakfa* özgülenir (TMK m. 107/III). Vakfedenin sağlığında kurulacak vakıflarda özgülenen mal ve haklar amacın gerçekleşmesine yeterli değilse, vakıf kurulamaz; bu mal ve haklar *vakfedenin mal varlığında* kalır.

Vakıflarda bir tek zorunlu organ vardır. O da yönetim organıdır.

VAKFIN ÖRGÜTÜ

Vakıflarda bir tek zorunlu organ vardır. O da yönetim organıdır. Bu durum TMK m. 109'da "*Vakfın bir yönetim organının bulunması zorunludur.*" hükmü ile ifade edilmiştir. Ancak vakfeden, vakıf senedinde gerekli gördüğü başka organları da gösterebilir. Böylece seçimlik organ olarak denetim organı, danışma organı vb. organların vakıfta oluşturulması mümkündür.

Vakfın yönetim organı *vakfı yönetir ve temsil eder*. Vakıfta dernekteki gibi bir karar organına ihtiyaç yoktur. Çünkü vakıfta, vakıf senedine bağlılık esas olup vakfedenin koyduğu kurallara göre vakıf yönetilir [2, 5].

Vakfın yönetim organının ne şekilde örgütleneceğini vakfeden belirler. Nitekim vakfın örgütlenme ve yönetim şeklinin vakıf senedinde düzenlenmesi gerekir. Ayrıca VK'ya göre de yeni vakıfların yönetim organı vakıf senedine göre oluşturulur ve bu vakıfların yönetim organlarında *görev alanların çoğunluğunun* Türkiye'de yerleşik bulunması gerekir (m. 6/V).

Vakıflarda yönetim organının kurul olarak teşkili zorunlu değildir. Yönetim organı tek bir kişiden de oluşturulabilir. Buna vakfeden karar verecektir.

Vakıf Yöneticilerinde Aranılan Özellikler

TMK'da vakfın yönetim organında görev alacaklar için bir sınırlama getirilmemiştir. Ancak bu konuda VK'da hükümler vardır. Öncelikle, vakfın yönetim organında görev alanların çoğunluğunun Türkiye'de yerleşik bulunması gerekir (VK m. 6/V). Bundan başka şunlar vakıf yöneticisi olamazlar: *Hırsızlık, nitelikli hırsızlık, yağma, nitelikli yağma, dolandırıcılık, nitelikli dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, sahtecilik, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, güveni kötüye kullanma, kaçakçılık suçları ile Devletin güvenliğine karşı işlenen* suçların birinden mahkûm olanlar (VK m. 9/I).

Vakıf yöneticisi seçildikten sonra yukarıdaki suçlardan mahkûm olanların yöneticiliği sona erer (VK m. 9/II).

Aşağıdaki hâllerde ise vakıf yöneticileri, Vakıflar Meclisinin vereceği karara dayalı olarak denetim makamının (Vakıflar Genel Müdürlüğü) başvurusu üzerine vakfın yerleşim yeri asliye hukuk mahkemesince görevlerinden alınabilir (VK m. 10): Bir yöneticinin;

- Yürürlükteki mevzuata uygun davranmaması,
- Vakfın amacı doğrultusunda faaliyette bulunmaması,
- Vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmaması,
- Ağır ihmal ve kasıtlı fiilleriyle vakfı zarara uğratması,

Vakıf yöneticileri, Vakıflar Meclisinin vereceği karara dayalı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünün başvurusu üzerine asliye hukuk mahkemesince görevlerinden alınabilir.

- Denetim makamınca tespit edilen noksanlık ve yanlışlıkları verilen süre içerisinde tamamlamaması, düzeltmemesi veya aykırı işlemlere devam etmesi,
- Medeni hakları kullanma ehliyetini kaybetmesi veya görevini sürekli olarak yapmasına engel teşkil edecek hastalığa veya maluliyete yakalanması görevden alınma nedenidir.

Görevinden alınan vakıf yöneticileri Vakıflar Meclisi üyesi olamaz ve beş yıl süreyle aynı vakfın yönetim ve denetim organında görev alamazlar.

Vakıf yönetiminde yer alanlar ile vakıf çalışanları kusurlu fiilleri nedeniyle vakfa verdikleri zararlardan sorumludurlar (VK m. 10/IV).

Vakıf yönetim organında bulunan kişiler *mahkeme kararı olmaksızın* görevlerinden uzaklaştırılmazlar (VK m. 10/V). Mahkeme, denetim makamının başvurusu üzerine, duruşma yaparak yöneticileri görevden alabilir ve vakıf senedinde başka bir hüküm yoksa yenisini seçebilir (TMK m. 112/II)

Vakıflarda Yönetim Organının Görev ve İşlevi

Vakfı yöneten ve temsil eden yönetim organına, gerek TMK gerekse VK ile yüklenmiş çeşitli görevler vardır. Bunlardan TMK'da yer alanlar şöyle sıralanabilir:

- TMK m. 112/I'e göre, mahkemeden vakfın örgütünün, yönetiminin ve işleyişinin değiştirilmesini talep etmek, mahkemeye denetim makamınca başvurulmuşsa görüş bildirmek,
- TMK m. 113/I'e uygun olarak vakfın amacının değiştirilmesi için mahkemeye başvurmak; mahkemeye denetim makamınca başvurulmuşsa görüş bildirmek,
- TMK m. 113/III'e uygun olarak vakfa özgülenen malların değiştirilmesi ya da paraya çevrilmesi için mahkemeye başvurmak; mahkemeye denetim makamınca başvurulmuşsa görüş bildirmek,
- TMK m. 114'te belirtilen raporu hazırlamak, yayımlanmasını sağlamak.

Vakfın yönetim organı, -kanunda belirtilen şartların gerçekleşmesi üzerine- vakfın amacının değiştirilmesi için mahkemeye başvurabilir.

Vakıf Organlarının Tamamlanması

Vakfın gerek yönetim organında gerekse seçimlik organlarında ölüm, istifa ya da herhangi bir nedenle eksilme olabilir. Bu eksikliğin giderilmesinde *önce vakıf senedinden yararlanılır*. Vakıf senedinde bu konuda hüküm yoksa vakfedenin senette vakıf senedini değiştirmeye *yetkili kıldığı organ* araştırılır. Vakıf senedi değişikliğine yetkili bir organ senette gösterilmemişse, *icraya yetkili organın* kararı aranır. Bu şekilde oluşan karar ve Vakıflar Genel Müdürlüğünün görüşü alınarak mahkemece vakıf organlarında boşalan yerlere yeni üyeler seçilir (VK m. 8).

Vakıflar Yönetmeliği'nin konuyla ilgili daha ayrıntılı hükmü ise şu şekildedir:

“Bu vakıfların organlarında ölüm, istifa ya da herhangi bir nedenle eksilme olduğu takdirde vakıf senedindeki hükümlere göre eksiklik tamamlanır. Vakıf senedinde hüküm bulunmaması hâlinde; öncelikle senet değişikliği yapılmak suretiyle eksiklik giderilir. Ancak;

a) Vakıf senedi değişikliğine yetkili organında eksilmeler nedeniyle karar yeter sayısının sağlanamaması hâlinde vakıf senedi değişikliğine yetkili organın karar yeter sayısı gözetilmeden aldığı karar,

b) Vakıf senedi değişikliğine yetkili organın bulunmaması veya hiçbir üyesinin kalmaması hâlinde ise icraya yetkili organın kararı,

c) İcraya yetkili organdaki eksilmeler nedeniyle karar yeter sayısının sağlanamaması hâlinde ise karar yeter sayısı gözetilmeden alınan karar ile mahkemeye başvurulur. Mahkemece, Genel Müdürlüğün yazılı görüşü alınarak organlardaki eksiklik tamamlanır.” [VY. m. 13(2)].

TMK'ya göre, Vakıfların denetimi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve belirtilen üst kuruluşlarca yapılır; Vakıflar Kanunu'nda ise iç denetim esası kabul edilmiştir.

Vakfın Denetimi

TMK'ya göre, vakıfların; vakıf senedindeki hükümleri yerine getirip getirmedikleri, vakıf mallarını amaca uygun biçimde yönetip yönetmedikleri ve vakıf gelirlerini amaca uygun olarak harcayıp harcamadıkları açısından denetimlerinin yapılması gerekir. Denetimi yapacak olan ise Vakıflar Genel Müdürlüğü ve üst kuruluşlardır (m. 111).

Vakıflar Kanunu'nda ise *iç denetim* esası kabul edilmiştir (VK m. 33/I). İç denetim, vakıf faaliyetlerinin hukuka ve vakfın stratejik planına uygun olarak yürütülmesini; kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını; bilgilerin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve zamanında elde edilebilirliğini sağlamayı amaçlar (VY m. 41/I). Ayrıca iç denetim, vakfın risk yönetim ve kontrol süreçlerinin etkinliğini değerlendirerek sistemli ve disiplinli bir yaklaşımla vakfın amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur (VY m. 41/II).

Vakıflarda iç denetim eğer bu yönde *bir seçimlik organ kurulmuşsa* onun tarafından yapılır. Böyle bir organ bulunmuyorsa, denetim *bağımsız denetim kuruluşlarına* da yaptırılabilir (VK m. 33/I, VY m. 43/I). Ancak her hâlükârda gerek vakfın yetkili organı gerekse bağımsız denetim kuruluşu, iç denetimi, ancak denetçi sertifikasına sahip kişiler marifetiyle yapar veya yaptırabilir (VY m. 43/II). Denetçi sertifikası alabilmek için aranan şartlar, Vakıflar Yönetmeliği'nde sayılmıştır (VY m. 44).

Vakıfta iç denetimin esas olması, Vakıflar Genel Müdürlüğünün denetim makamı olma özelliğini ortadan kaldırmaz.

Vakıfta iç denetimin esas olması Vakıflar Genel Müdürlüğünün denetim makamı olma özelliğini ortadan kaldırmaz. Nitekim VK m. 43'te, vakıf yöneticilerinin, *en az yılda bir defa yapılacak* iç denetim raporları ile sonuçlarını, rapor tarihini takip eden *iki ay içerisinde* Genel Müdürlüğe bildireceği ve vakıfların amaca ve yasalara uygunluk denetimi ile iktisadi işletmelerinin faaliyet ve

mevzuata uygunluk denetiminin Genel Müdürlükçe yapılacağı düzenlenmiştir (m. 43/II ve III).

Vakfın Yönetiminin Değiştirilmesi

Vakıflar, vakfedenin arzusuna göre şekillenen tüzel kişilerdir ve vakfın vakfedenin arzusuna uygun yönetilmesi, vakfın vakfedenin istediği gibi varlığını sürdürmesi çok önemlidir. Bu yüzden vakıflarda normal durumlarda vakıf senedinde değişiklik gündeme gelmez. Zaten vakıflarda derneklerin aksine ana statüde değişiklik yapma yetkisine sahip genel kurul gibi bir organ da yoktur. Bununla birlikte bazen öyle haklı nedenler olabilir ki, vakfın örgütünün, yönetiminin veya işleyişinin değiştirilmesi gerekebilir [4, 10].

Örnek

- Vakfa özgülenen malların önemli ölçüde değerlendirilmesi sonucu vakfın faaliyetleri artmış ve mevcut örgütlenme bunu karşılamaya ciddi şekilde yetersiz kalmış olabilir. İşte bu haklı nedene dayanılarak -mahkeme kararı ile- örneğin, vakfın yönetim kurulu üyelerinin sayısı arttırılabilir.

Haklı nedenlerin varlığı hâlinde, vakıf senedinde değişiklik yapılması hususunda *vakfın yönetim organı veya denetim makamı* (Vakıflar Genel Müdürlüğü) istemde bulunabilir. Hangisi istemde bulunmuşsa, diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra mahkeme tarafından değişikliğe karar verilir (TMK m. 112).

Vakfın Amacının ve Mallarının Değiştirilmesi

Vakfın yönetiminin değiştirilmesinde olduğu gibi, *vakfın amacına özgülenen mal ve hakların* daha yararlı olanları ile değiştirilmesini veya paraya çevrilmesini *haklı kılan sebepler* varsa *mahkeme*, vakfın yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra gerekli değişikliğe izin verebilir (TMK m. 113/III).

Örnek

- Vakfın mallarının değiştirilmesi yoluyla, iyi bir semtteki çok az kira geliri getiren ve bakımı masraflı bir bina sökülerek yerine başka bir bina yapılabilir veya o taşınmaz satılarak başka bir yerde daha fazla gelir getiren bir taşınmaz alınabilir.

Vakfın amacı, ancak ve ancak, vakıf senedinde yazılı amaca bağlı kalınması vakfedenin arzusuna açıkça uymayacak hâle gelmiş ise değiştirilebilir.

Vakfın amacının değiştirilmesi ise, vakfın yönetiminin ve mallarının değiştirilmesine göre, daha önemli bir değişikliktir. Zira vakfeden, o amacı gerçekleştirmek için vakfı kurmaktadır. Bu nedenle amacın değiştirilmesinin şartları daha ağırdır. TMK m. 113/I'e göre, durum ve şartlardaki değişimler yüzünden vakıf senedinde yazılı amaca bağlı kalınması vakfedenin arzusuna açıkça uymayacak hâle gelmiş ise mahkeme, *vakfın yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra* vakfın amacını değiştirebilir.

Vakfın amacının değiştirilmesine karar verme noktasında mahkemece hangi hususların dikkate alınması gerektiğini Yargıtay aşağıdaki kararında ortaya koymaktadır:

“4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 101. maddesi hükmüne göre vakıf, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluğudur. Kurulmuş olan bir vakfın özgülendiği amaç doğrultusunda varlığını sürdürmesi ve yönetim organlarınca da bu amacın gerçekleştirilmesi esastır. Vakfeden tarafından kuruluş senedinde belirlenen vakfın amaç ve örgütlenme biçimi, zorunluluk doğmadıkça kural olarak vakıf organlarınca değiştirilip genişletilemez. Bununla birlikte vakfın amacı, geçen zaman içinde tamamen değişik bir anlam ve nitelik kazanmış olursa, ancak bu nedenle değiştirilmesi söz konusu olacaktır. Türk Medeni Kanunun 113. maddeleri, vakfın asıl amacının niteliği ve kapsamı vakfedenin vakıf senedinde belirttiği isteğine açıktan açığa uymayacak derecede değişmiş olursa, amacın değiştirilmesi için yetkili asliye mahkemesine başvurulacağını hükme bağlamış olup burada ölçü vakfın değişen koşullar karşısında başlangıçtaki amacın gerçekleştirilmesinin olanaksız duruma gelmesidir. Amanın değiştirilebilmesi için *objektif ve subjektif koşulların birlikte oluşması* gerekir. Objektif koşullar bakımından amacın anlam ve içeriğini yitirmesine, subjektif koşullar bakımından da değişmiş olan amacın artık vakfedenin isteğiyle bağdaşmasına olanak bulunmamasına bağlıdır. *Ancak bu iki koşulun gerçekleşmesi durumunda*, vakfın amacı, vakfedenin asıl amacına aykırı olmamak kaydıyla, vakıf yönetim organının veya Vakıflar Genel Müdürlüğünün başvurusu üzerine yetkili asliye mahkemesince

değiştirilir.” Yargıtay 18. Hukuk Dairesi Esas: 2004/7793 Karar:2005/409 Tarih: 07.02.2005.

Amacın gerçekleşmesini önemli ölçüde güçleştiren veya engelleyen şartların ve yükümlülüklerin kaldırılmasında veya değiştirilmesinde de durum ve şartlardaki değişimler yüzünden vakıf senedinde yazılı bu şart ve yükümlülüklerle bağlı kalınmasının *vakfedenin arzusuna açıkça uymayacak hâle gelmiş olması* aranır. Mahkeme vakfın yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra bu şart ve yükümlülükleri değiştirebilir (TMK m. 113/II).

Amacının gerçekleşmesi olanaksız hâle gelen ve değiştirilmesine de olanak bulunmayan vakıfların tüzel kişiliği kendiliğinden sona erer (TMK m. 116).

VAKFIN SONA ERMESİ

Amacının gerçekleşmesi olanaksız hâle gelen ve değiştirilmesine de olanak bulunmayan vakıfların tüzel kişiliği kendiliğinden sona erer (TMK m. 116). Vakfın amacının olanaksız hâle geldiği durumların başında, vakfın mal varlığının önemli ölçüde değer yitirmesi sonucu artık amacı gerçekleştirmesinin mümkün olmaması gelir [3, 5, 11].

Vakıflar vakfedenin isteği doğrultusunda vakıf senedinde belirtilen sürenin dolmasıyla ya da senede vakfın sona ermesini gerektiren bir bozucu şart konulmuşsa onun gerçekleşmesi ile de sona ererler.

Örnek

- Öğrencilere yabancı dil eğitimi verilmesi için kurulan bir vakfın senedinde, o şehirde yabancı diller yüksekokulu açıldığında vakfın sona ermesi kararlaştırılmışsa, bunun gerçekleşmesiyle birlikte vakıf sona erecektir.

Vakfın sona ermesi
Vakıflar Genel
Müdürlüğü tarafından
Resmî Gazete'de ilan
olunur.

Vakıflar *mahkeme kararıyla* da sona erebilir. Yasak amaç güttüğü veya yasak faaliyetlerde bulunduğu sonradan anlaşılan veya amacı sonradan yasaklanan vakfın amacının değiştirilmesine olanak bulunmazsa; vakıf, denetim makamının (Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün) ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine duruşma yapılarak dağıtılır (TMK m. 116/II).

Vakfın Sona Ermesinin Sonuçları

Sona eren vakıflar mahkeme kararıyla *sicilden silinir* (TMK m. 116/I). Vakfın sona ermesi merkezî sicile de kaydedilir ve Genel Müdürlük tarafından Resmî Gazete'de ilan olunur (VY m. 21).

Sona eren vakıfların tasfiyesi hakkında ne TMK'da ne de VK'da özel hüküm vardır. Bu nedenle tasfiyenin tüzel kişilere ilişkin genel kural olan TMK m. 53'e göre yapılması gerekir. Buna göre, öncelikle vakfın senedinde tasfiyeye ilişkin kural bulunup bulunmadığı araştırılır. Eğer bu yönde kurallar varsa, tasfiye bunlara göre yapılır. Yoksa *terekenin resmî tasfiyesine ilişkin hükümlere göre* tasfiye gerçekleştirilir. Terekenin resmî tasfiyesine ilişkin kurallar TMK m. 634-635'te yer almaktadır.

Tasfiye sonucunda kalan mal varlıklarının özgülenmesi konusunda ise, Vakıflar Kanunu m. 27'de özel hüküm vardır. *Dolayısıyla özgüleme hususunda TMK m. 53 değil, VK m. 27 uygulanır.* VK m. 27'e göre, kendiliğinden sona eren vakıflarda özgüleme vakıf senedinde yazılı hükümlere göre yapılır. Vakıf senedinde özel bir hüküm bulunmaması hâlinde ise Genel Müdürlüğün görüşü alınarak mahkeme kararıyla, artan mal varlığı *benzer amaçlı bir vakfa* özgülenir. Vakıf senedinde yer alan bir hüküm gereği vakfın sona erdiği durumlarda da özgülemenin bu şekilde yapılması uygun olur. Mahkeme kararı ile sona eren yani dağıtılan vakıfların borçlarının tasfiyesinden arta kalan mal ve haklar ise Genel Müdürlüğe intikal eder (VK m. 27).

Çalıştırılanlara ve İşçilere Yardım Vakfı

TMK m. 110, çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarına ayrılmıştır. Bu vakıflar çalıştırılanlara ve işçilere evlenme, nişanlanma, yiyecek, içecek vb. konularda yardım sağlar.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun *Çalışanlar ve İşçiler Lehine Yardım Akçesi* başlığını taşıyan 522. maddesine göre;

“Esas sözleşmede şirketin yöneticileri, çalışanları ve işçileri için yardım kuruluşları kurulması veya bunların sürdürülebilmesi amacıyla veya bu amacı taşıyan kamu tüzel kişilerine verilmek üzere yedek akçe ayrılabilir.

Yardım amacına özgülenen yedek akçelerin ve diğer malların şirketten ayrılması suretiyle bir vakıf veya kooperatif kurulması zorunludur. Vakıf senedinde, vakıf mal varlığının şirkete karşı bir alacaktan ibaret olacağı da öngörülebilir.

Şirketin bu amaca özgülediği yedek akçeden başka yöneticilerden, çalışanlardan ve işçilerden aidat alınmışsa, iş ilişkisinin sonunda, vakıf senedine göre yapılan ayırmadan yararlanamadıkları takdirde çalışanlara ve işçilere hiç değilse ödedikleri tutarlar ödeme tarihinden itibaren kanuni faiziyle birlikte geri verilir.”

İşte TMK m. 110'da kastedilen çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları da esas itibarıyla bu maddeye göre kurulan vakıflardır.

Çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarının TMK m. 110'da belirtilen özellikleri şunlardır:

- Çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarının yöneticilerinin, yararlananlara *bilgi verme yükümlülüğü* vardır. Bu bilgi özellikle, vakfın örgütü, işleyişi ve mali durumu ile ilgilidir.
- Vakfa ödenti veren çalıştırılanlar ve işçilerin vakfın yönetimine katılma hakkı vardır. Bu katılım *en az yapmış oldukları ödeme oranında* gerçekleşir ve temsilcilerini olabildiğince kendi aralarından seçerler.
- Vakfın mal varlığının çalıştırılanların ve işçilerin yapacakları ödemelerle sağlanacak bölümünün işverene karşı vakfın bir alacağından ibaret olması, ancak bu alacak için *yeterli güvence* sağlanmış olmasına bağlıdır.
- Ödenti vermiş olanlar yararlanan sıfatıyla vakfın edimlerinin yerine getirilmesini *dava yoluyla* isteyebilirler. Diğer yararlananlar için bu yol, vakfı düzenleyen hükümlerin kendilerine bu hakkı tanımış bulunmasına bağlıdır.
- Çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarından yararlananların yönetime katılmaları ve vakıftan yararlanma şartları ile ilgili hükümlerde değişiklik yapılması için, vakıf senedine göre buna yetkili organın istemi üzerine, denetim makamının yazılı görüşü alındıktan sonra *yerleşim yeri mahkemesinin kararı* gerekir.

Çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarında, vakfa ödenti veren çalıştırılanlar ve işçilerin vakfın yönetimine katılma hakkı vardır.

Özet

•VAKFIN TANIMI VE UNSURLARI

- Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.
- Vakfın unsurları yeterli bir mal varlığının bulunması ve bu mal varlığının belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesi, yani tahsisidir. Vakıflar yeterli mal varlığının belirli ve sürekli bir amaca özgülenmesi ile kurulur. Bir mal varlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir.

•VAKIF KURMA ÖZGÜRLÜĞÜ

- Anayasamızın 33. maddesinde düzenlenen “Dernek Kurma Hürriyeti” ile ilgili hüküm ve bu hükümde tanınan özgürlük, vakıflar için de geçerlidir. Dolayısıyla, kimse vakıf kurmaya zorlanamaz.

•VAKFEDEN

- Vakfeden; vakfı kuran kişidir, vakıf kurucusudur. Vakıflar hem gerçek hem de tüzel kişiler tarafından kurulabilir.
- Vakfın amacı genelde bir hayır işinin gerçekleştirilmesidir. İktisadi vakıfların kurulup kurulamayacağı ise tartışmalıdır. Vakıflar amaçlarını gerçekleştirmek için ticari faaliyetlerde bulunabilir, ticari işletme işletebilirler. Bu takdirde kamu yararına çalışanları hariç, tacir sıfatı kazanırlar.

•VAKFIN KURULUŞ ŞEKLİ

- Vakıf kurma iradesi, resmî senetle veya ölüme bağlı tasarrufla açıklanır. Vakıf, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır.

•VAKFIN MAL VE HAKLARI KAZANMASI VE SORUMLULUK

- Vakıf, tüzel kişilik kazanması ile birlikte, özgülenen malların mülkiyetini ve özgülenen hakları kazanır

•VAKIF SENEDİ

- Vakıf ana statüsüne vakıf senedi denir. Vakıf senedinde vakfedenin iradesi ortaya konur; vakfın amacı, örgütü ve vakıf için önemli diğer hususlar yer alır.

•VAKFIN ÖRGÜTÜ

- Vakfın tek zorunlu organı yönetim organıdır. Yönetim organı kurul şeklinde olabileceği gibi tek bir kişiden de oluşabilir. Buna vakfeden karar verir. Vakfın yönetim organında görev almak için TMK da bir sınırlama yoktur. Ancak VK da bu konuda bazı düzenlemeler vardır. Örneğin, bazı suçlardan hükümlü olanların vakıf yöneticisi olamayacağı belirtilmiştir. Bunlar: Hırsızlık, nitelikli hırsızlık, yağma, nitelikli yağma, dolandırıcılık, nitelikli dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, sahtecilik, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, güveni kötüye kullanma, kaçakçılık suçları ile devletin güvenliğine karşı işlenen suçlardır.

Özet (Devamı)

•Vakfın Denetimi

•Vakıflarda iç denetim esastır. Bundan başka vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğünce ve üst kuruluşlarınca denetlenir.

•Vakfın Yönetiminin Değiştirilmesi

•Vakfın vakfedenin arzusuna göre, bu arzunun yansıdığı vakıf senedine göre yönetilmesi esastır. Bu nedenle, vakfın yönetimi, amacı ve malları ancak Kanunda belirtilen koşulların yerine getirilmesi ile değiştirilebilir.

•Vakfın Amacının ve Mallarının Değiştirilmesi

•Vakfın amacına özgülenen mal ve hakların daha yararlı olanları ile değiştirilmesini veya paraya çevrilmesini haklı kılan sebepler varsa mahkeme, vakfın yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra gerekli değişikliğe izin verebilir. Vakfın amacının değiştirilmesinin şartları ise daha ağırdır. Amacın gerçekleşmesini önemli ölçüde güçleştiren veya engelleyen şartların ve yükümlülüklerin kaldırılmasında veya değiştirilmesinde de durum ve şartlardaki değişmeler yüzünden vakıf senedinde yazılı bu şart ve yükümlülüklerle bağlı kalınmasının vakfedenin arzusuna açıkça uymayacak hâle gelmiş olması aranır. Mahkeme vakfın yönetim organı veya denetim makamının başvurusu üzerine diğerinin yazılı görüşünü aldıktan sonra bu şart ve yükümlülükleri değiştirebilir.

•VAKFIN SONA ERMESİ

•Vakfın amacının gerçekleşmesi olanaksız hâle gelir ve değiştirilmesine de olanak bulunmazsa, vakıf tüzel kişiliği kendiliğinden sona erer ve mahkeme kararıyla sicilden silinir. Yasak amaç güttüğü veya yasak faaliyetlerde bulunduğu sonradan anlaşılan veya amacı sonradan yasaklanan vakfın amacının değiştirilmesine olanak bulunmazsa; vakıf, denetim makamının ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine duruşma yapılarak dağıtılır.

•Sona eren vakıflar mahkeme kararıyla sicilden silinir Vakfın sona ermesi merkezî sicile de kaydedilir ve Genel Müdürlük tarafından Resmî Gazete'de ilan olunur.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. 743 sayılı Medeni Kanun'un yürürlük tarihinden önce kurulmuş ve yönetimi vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş vakıflara ne ad verilir?

- a) Mülhak vakıf
- b) Yeni vakıf
- c) Cemaat vakıf
- d) Esnaf vakfı
- e) Mazbut vakıf

2. "Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır".

Yukarıda vakıflarla ilgili tanımda geçen ifadelerden hangisi yanlıştır?

- a) Gerçek veya tüzel kişilerin
- b) Belirli ve sürekli
- c) Yeterli mal ve hakları
- d) Tüzel kişiliğe sahip
- e) Kişi toplulukları

3. Aşağıdakilerden hangisi, vakıfla dernek arasında görülen farklardan biri değildir?

- a) Vakıf ölüme bağlı tasarrufla da kurulabilir.
- b) Vakıf kuruluşunda mahkeme kararına gereksinim duyulur.
- c) Vakıf gerçek veya tüzel kişiler tarafından kurulabilir.
- d) Vakıf mal topluluğudur.
- e) Vakıfta yönetim organı tek bir kişiden oluşabilir.

4. Aşağıdakilerden hangisinde vakfın tüzel kişilik kazanma anı doğru gösterilmiştir?

- a) Kişinin sağlığında kurulan vakıflar, noter tarafından vakıf senedinin düzenlenmesi ile tüzel kişilik kazanır.
- b) Vakıflar, mahkemenin tescil kararı üzerine tüzel kişilik kazanır.
- c) Vakıflar, mahkeme kararının Yargıtay tarafından onanması ile tüzel kişilik kazanır.
- d) Vakıflar, mahkemece tescil kararı verilmesinden sonra, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır.
- e) Vakıflar, mahkemece tescil kararı verilmesinden sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğünce tutulan sicil ile tüzel kişilik kazanır.

5. Vakfın sona ermesi durumunda tasfiye sonrasında kalan mal varlığının akıbeti öncelikle aşağıdakilerden hangisine göre belirlenir?

- a) Mahkeme kararına göre
- b) Vakıf senedinde yazılı hükümlere göre
- c) Vakıflar Genel Müdürlüğünün kararına göre
- d) Vakıf yönetim organının, varsa mütevelli heyetinin kararına göre,
- e) Vakfedenin kararına göre

6. Vakfın amacı ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- a) Vakfın birden fazla amacı olabilir.
 - b) Vakıflar yeterli mal varlığının amaca özgülenmesi ile kurulur.
 - c) Vakıfların amacı belirli ve belli ölçüde sürekli olmalıdır.
 - d) Vakfın amacı genelde bir hayır işinin gerçekleştirilmesidir.
 - e) Vakfın amacı kuruluşa izin veren mahkeme tarafından değiştirilebilir.
7. Vakfeden ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- a) Vakfeden; vakfı kuran kişidir, vakıf kurucusudur.
 - b) Vakıflar ancak gerçek kişiler tarafından kurulabilir.
 - c) Tam ehliyetsizler vakıf kuramazlar.
 - d) Vakfedenin ölümüne bağlı tasarruf yoluyla vakıf kurması da mümkündür.
 - e) Sınırlı ehliyetsizler sağlıklarında vakıf kuramazlar. Böyle bir işleme yasal temsilcinin rızası, sonucu değiştirmez.
8. Aşağıdakilerden hangisi vakıf senedinin açıklamasıdır?
- a) Vakfedenin iradesinin ortaya konduğu, vakfın amacının, örgütünün ve vakıf için önemli diğer hususların içinde yer aldığı mahkemenin vakıf kurulmasına ilişkin kararı
 - b) Vakfedenin iradesinin ortaya konduğu, vakfın amacının, örgütünün ve vakıf için önemli diğer hususların içinde yer aldığı mahkemenin vakıf kurulmasına ilişkin kararının sicile kaydına ilişkin belge
 - c) Vakfın borçlarına ilişkin düzenleyebildiği bono hükmündeki yazılı belge
 - d) Vakfedenin iradesinin ortaya konduğu, vakfın amacının, örgütünün ve vakıf için önemli diğer hususların içinde yer aldığı vakfın ana statüsü
 - e) Vakfedenin vakfa mal devrini kabul ettiği, el yazısı ve imzasını taşıyan, yazılı belge
9. Vakfın zorunlu organı ya da organları aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Yönetim organı
 - b) Genel kurul, yönetim kurulu
 - c) Yönetim kurulu, denetim kurulu
 - d) Genel kurul, yönetim kurulu, denetim kurulu
 - e) Denetçiler, Vakıflar Genel Müdürlüğü
10. Vakfın yöneticileri ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
- a) Vakıf yöneticileri Vakıflar Genel Müdürlüğünce atanır.
 - b) Vakıf yöneticileri Vakıflar Genel Müdürlüğünün önerisi üzerine mahkeme tarafından atanır.
 - c) Vakıf yönetiminde yer alanlar ile vakıf çalışanları fiilleri nedeniyle kusurlu ya da kusursuz olarak vakfa verdikleri her türlü zararlardan sorumludurlar.
 - d) Vakıf yöneticileri, vakfın mallarını ve gelirlerini amaçlarına uygun olarak kullanmamaları hâlinde görevden alınabilirler.
 - e) Vakfeden her zaman için vakfın yöneticisini değiştirebilir.

Cevap Anahtarı

1.a, 2.e, 3.c, 4.d, 5.b,6.e,7.b,8.d,9.a,10.d

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Akipek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- [2] Avcı, M. Ö. (2006). *Türk Medeni Kanununa Göre Vakıf Yönetim Organı*, İstanbul: Beta.
- [3] Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). *Kişiler Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [4] Ballar, S. (2008). *Yeni Vakıflar Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [5] Dural, M. ve Öğüz, T. (2017). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz.
- [6] Hatemi, H. (2017). *Kişiler Hukuku*, İstanbul: XII Levha.
- [7] İnan, A. N. (2014). *Türk Medeni Hukuku*, Ankara: Seçkin.
- [8] İkizler, M. (2012). *Tüzel Kişilerin İlkeli Kişiliği*, Ankara: Yetkin.
- [9] Oğuzman, K., Seliçi, Ö. ve Oktay-Özdemir, S. (2016). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- [10] Özkan, H. (2017). *Türk Medeni Yasası ve Uygulaması, Başlangıç ve Kişiler Hukuku*, İstanbul: Legal.
- [11] Serozan, R. (1994). *Tüzel Kişiler, Özellikle Dernek ve Vakıflar*, İstanbul: Filiz.
- [12] Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.